JOHN LOCKE

Druhé pojednání o vládě

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

John Locke

Kapitola první. Úvod.

Pojednání o pravém původu, rozsahu a cíli občanské vlády

§ 1. Když bylo v předchozím pojednání ukázáno:

(1.) Že Adam neměl, ani přirozeným právem otcovství, ani pozitivním darem od Boha, žádnou takovou pravomoc nad svými dětmi ani panství nad světem, jaká se tvrdí;

(2.) Že i kdyby ji měl, jeho dědicové na ni přesto neměli právo;

(3.) Že i kdyby jeho dědicové právo měli, přesto — jelikož není ani přirozeného zákona, ani pozitivního zákona Božího, který by ve všech případech, jež mohou nastat, určil, kdo je pravým dědicem — právo následnictví, a tedy i právo vládnout, nemohlo být s jistotou určeno;

(4.) Že i kdyby bylo určeno i to, přesto by znalost, která z linií Adamova potomstva je nejstarší, byla už tak dávno dokonale ztracena, že v pokoleních lidstva a v rodech světa nezbývá nikomu před druhým ani nejmenší nárok být nejstarším domem a mít právo dědictví;

— když tedy, jak soudím, byly všechny tyto předpoklady jasně prokázány, je nemožné, aby vládci dnes na zemi mohli těžit nebo odvozovat byť jen nejnepatrnější stín pravomoci z toho, co se vydává za pramen veškeré moci: ze soukromého panství a otcovské pravomoci Adamovy. Kdo tedy nechce dát spravedlivý podnět k domněnce, že veškerá vláda na světě je pouhým plodem síly a násilí a že lidé spolu žijí podle žádných jiných pravidel než pravidla zvířat, kde vítězí nejsilnější,

a kdo tak nechce položit základy věčné nespořádanosti a zla, zmatků, pobuřování a vzpoury (věcí, proti nimž přívrženci oné hypotézy tak hlasitě křičí), ten musí nutně nalézt jiný vznik vlády, jiný původ politické moci a jiný způsob, jak určit a poznat osoby, jež ji drží, než jaký nás učil sir Robert Filmer.

§ 2. K tomu účelu, jak soudím, nebude od věci vyložit, co pokládám za politickou moc, aby bylo možno moc *úřední osoby* nad poddaným rozlišit od moci *otce* nad jeho dětmi, *pána* nad jeho sluhou, *manžela* nad jeho ženou a *vladaře* nad jeho otrokem. Všechny tyto různé pravomoci se někdy sbíhají v jednom a tomtéž člověku; uváží-li se však pod těmito různými vztahy, může nám to pomoci rozlišit mezi mocí vrchnosti, otce rodiny a kapitána galéry — tedy mocí politickou, otcovskou a mocí nad majetkem.

§ 3. *Politickou moc* tedy pokládám za *právo* tvořit zákony s tresty smrti, a tím i se všemi tresty menšími, pro úpravu a zachování vlastnictví, a užívat síly obce k výkonu takových zákonů a k obraně státu před cizí újmou; a to všechno jedině pro obecné dobro.

Kapitola druhá. O přirozeném stavu.

§ 4. Máme-li politické moci rozumět správně a odvodit ji od jejího původu, musíme uvážit, v jakém stavu jsou lidé přirozeně. A ten stav je stavem dokonalé svobody uspořádat svá jednání a nakládat se svým vlastnictvím i se svou osobou tak, jak uznají za vhodné, v mezích přirozeného zákona, aniž by museli žádat o svolení nebo záviset na vůli kohokoli jiného.

Je to zároveň stav rovnosti, v němž je veškerá moc i pravomoc vzájemná a nikdo nemá víc než druhý; vždyť není nic zjevnějšího než to, že tvorové téhož druhu a téhož řádu, bez rozdílu zrozeni ke všem stejným výhodám přírody a k užívání týchž schopností, mají být i mezi sebou rovni, bez podřízenosti a poddanství — ledaže by pán a vládce jich všech nějakým zjevným prohlášením své vůle postavil jednoho nad druhé a výslovným a jasným ustanovením mu udělil nepochybné právo na panství a svrchovanost.

§ 5. Tuto rovnost lidí od přírody pokládá moudrý Hooker za tak zjevnou samu o sobě a za všechny pochybnosti povznesenou, že z ní činí základ oné povinnosti vzájemné lásky mezi lidmi, na níž staví povinnosti, jimiž jsou lidé jeden druhému zavázáni, a z níž odvozuje velké zásady spravedlnosti a dobročinnosti. Jeho slova znějí:

> Táž přirozená pohnutka přivedla lidi k poznání, že není jejich menší povinností milovat druhé než sebe sama; neboť vidí-li každý, že věci, které jsou si rovny, musí mít nutně touž míru, a já si nemohu nepřát, abych přijímal dobro — ano tolik, kolik si každý jiný smí přát

pro svou vlastní duši — jak bych mohl doufat, že se mi v tom dostane byť jen části toho, po čem toužím, nebudu-li sám dbát o to, abych uspokojil touž touhu, která je bezpochyby i v druhých lidech, kteří jsou téže a jedné přirozenosti? Nabídnout jim cokoli této touze odporné je musí ve všech ohledech zarmoutit stejně jako mě; takže činím-li zlo, musím očekávat, že je i vytrpím, neboť není důvodu, proč by druzí měli ke mně prokazovat větší míru lásky, než jsem jim prokázal já. Má touha být milován svými rovnými v přirozenosti co nejvíc tedy na mě ukládá přirozenou povinnost chovat k nim plně stejnou náklonnost; a z toho vztahu rovnosti mezi námi a těmi, kdo jsou nám roveni, odvodil přirozený rozum nejrůznější pravidla a kánony pro vedení života, jichž nemůže být nikdo neznalý. (Ecclesiastical Polity, kniha první.)

§ 6. Avšak třebaže je to stav svobody, není to stav nevázanosti: ačkoli má člověk v tom stavu neomezenou svobodu nakládat se svou osobou nebo se svým majetkem, nemá svobodu zničit sám sebe, ba ani kteréhokoli tvora ve svém vlastnictví, leda tam, kde to volá nějaký ušlechtilejší účel než pouhé zachování. Přirozený stav má přirozený zákon, který jej řídí a který zavazuje každého; a rozum, jenž je oním zákonem, učí celé lidstvo — každého, kdo se ho jen zeptá — že jsouce všichni rovni a nezávislí, nikdo nemá škodit druhému na jeho životě, zdraví, svobodě ani majetku. Neboť lidé jsou všichni dílem jediného všemohoucího a nekonečně moudrého tvůrce; jsou služebníky jediného svrchovaného pána, posláni na svět z jeho rozkazu a k jeho dílu; jsou jeho vlastnictvím, jehož je on dílo, stvoření k tomu, aby trvali podle jeho vůle, nikoli podle vůle druhého; a jsouce všichni obdařeni stejnými schopnostmi, sdílíce všichni jedno společenství přirozenosti, nelze mezi námi předpokládat žádnou takovou podřízenost, jež by nás opravňovala jednoho druhého hubit, jako bychom byli stvořeni jedni pro užitek druhých — jak jsou k našemu užitku nižší řády tvorů. Jakož je každý povinen zachovat sebe sama a svého stanoviště svévolně ne-

opustit, tak má týmž rozumem — pokud s tím nejde v rozporu jeho vlastní zachování — zachovávat, pokud může, i ostatní lidstvo, a nesmí, ledaže by vykonával spravedlnost nad provinilcem, odejmout nebo poškodit život či to, co vede k zachování života, svobodu, zdraví, úd ani majetek druhého.

§ 7. A aby všichni lidé mohli být zdržováni od zasahování do práv druhých a od vzájemného ubližování a aby byl zachováván přirozený zákon, který chce mír a zachování veškerého lidstva, je výkon tohoto přirozeného zákona v onom stavu vložen do rukou každého jednotlivce — a tak má každý právo trestat přestupníky toho zákona v míře, jaká by zabránila jeho porušování. Neboť přirozený zákon by, tak jako všechny ostatní zákony, které se týkají lidí na tomto světě, byl marný, kdyby v přirozeném stavu nikdo neměl moc jej vykonávat, a tím chránit nevinné a zdržovat provinilce. A smí-li kdokoli v přirozeném stavu potrestat druhého za zlo, které spáchal, může to učinit každý; neboť v onom stavu dokonalé rovnosti, kde přirozeně není žádné nadřazenosti ani pravomoci jednoho nad druhým, musí mít každý právo činit totéž, co může činit kdokoli jiný při výkonu onoho zákona.

§ 8. A tak v přirozeném stavu jeden člověk získává moc nad druhým; avšak nikoli absolutní nebo svévolnou moc nakládat s provinilcem, když ho má v rukou, podle rozpálených vášní nebo bezmezných výstředností vlastní vůle, nýbrž pouze moc odplatit mu, pokud klidný rozum a svědomí ukládají, to, co je úměrné jeho přestupku — totiž tolik, kolik může posloužit k nápravě a k zdržení. Neboť tyto dva důvody jsou jedinými důvody, proč jeden člověk může zákonně způsobit újmu druhému, a tomu říkáme trest. Když přestupník přestoupí přirozený zákon, prohlašuje tím, že žije podle jiného pravidla než pravidla rozumu a obecné spravedlnosti, které je mírou, jíž Bůh položil pro jednání lidí, pro jejich vzájemnou bezpečnost; a tak se stává nebezpečným lidstvu, neboť pouto, které je má chránit před ublížením a násilím, je jím pohrdáno a porušeno. A protože je to prohřešek proti celému druhu

a proti jeho míru a bezpečí, jež přirozený zákon chrání, může každý člověk z toho důvodu — z práva, které má chránit lidstvo vůbec — zadržet, nebo kde to vyžaduje nutnost, zničit věci jemu škodlivé, a tak smí každému, kdo porušil onen zákon, přinést takové zlo, jaké jej přiměje k lítosti nad tím, co učinil, a tím ho — a jeho příkladem i druhé — odstraší od podobného zločinu. A v tom případě a z toho důvodu *každý člověk má právo potrestat provinilce a být vykonavatelem přirozeného zákona*.

§ 9. Nepochybuji, že se to některým lidem bude zdát jako velmi podivné učení; ale než je zavrhnou, žádám je, aby mi vyřešili, jakým právem může kterýkoli vladař nebo stát odsoudit k smrti nebo potrestat cizince za jakýkoli zločin, který spáchal v jeho zemi. Je jisté, že jejich zákony — mocí jakékoli sankce, kterou dostávají z vyhlášené vůle zákonodárce — na cizince nedosáhnou: nemluví k němu, a i kdyby mluvily, není povinen jim naslouchat. Zákonodárná pravomoc, kterou jsou tyto zákony v platnosti nad poddanými toho státu, nemá nad ním žádné moci. Ti, kdo mají nejvyšší moc tvořit zákony v Anglii, ve Francii nebo v Holandsku, jsou pro Indiána stejně jako zbytek světa — lidé bez pravomoci. A nemá-li tedy podle přirozeného zákona každý člověk moc trestat jeho přestupky tak, jak podle svého střízlivého soudu věc vyžaduje, nevidím, jak by úřední osoby kterékoli obce mohly potrestat cizince z jiné země; neboť ve vztahu k němu nemohou mít víc moci než tolik, kolik přirozeně má každý člověk nad druhým.

§ 10. Mimo zločin, který spočívá v porušení zákona a v odchýlení od pravého pravidla rozumu, čímž se člověk tak dalece zvrhá a prohlašuje, že opouští zásady lidské přirozenosti a stává se tvorem škodlivým, se obvykle děje újma nějaké osobě či druhé a některému jinému člověku vzniká škoda jeho přestupkem. V tom případě má ten, komu byla způsobena jakákoli škoda, kromě práva trestu, které sdílí s ostatními lidmi, i zvláštní právo žádat náhradu od toho, kdo škodu způsobil; a kterýkoli jiný člověk, který to pokládá za spravedlivé, se smí též

k poškozenému připojit a pomoci mu získat zpět od provinilce tolik, co odpovídá škodě, kterou utrpěl.

§ 11. Z těchto dvou odlišných práv — jednoho trestat zločin, aby se zabránilo opakování podobného prohřešku, kteréžto právo trestu má každý; a druhého brát si náhradu, které náleží jen poškozené straně — plyne, že vrchnost, která tím, že je vrchností, drží v rukou obecné právo trestat, může často, kde to obecné dobro nevyžaduje provedení zákona, prominout trest za trestné přestupky svou vlastní pravomocí, ale přesto nemůže prominout zadostiučinění, které náleží kterémukoli soukromému člověku za škodu, již utrpěl. To má ten, kdo škodu utrpěl, právo žádat vlastním jménem, a jedině on je smí prominout. Poškozený má tuto moc přisvojit si majetek nebo službu provinilce z práva sebezáchovy — stejně jako každý člověk má moc potrestat zločin, aby zabránil tomu, aby byl spáchán znovu, z práva, které má chránit celé lidstvo a činit v tomto směru všechno rozumné, co může. A tak je to, že každý člověk v přirozeném stavu má moc zabít vraha, jednak aby odstrašil druhé od podobné újmy, kterou žádná náhrada nemůže vyvážit, příkladem trestu, jaký je mu přisouzen od každého, jednak aby chránil lidi před pokusy zločince, který, zřeknuv se rozumu — obecného pravidla a míry, jež Bůh dal lidstvu — vyhlásil nespravedlivým násilím a vražděním, jehož se dopustil na jednom, válku všemu lidstvu, a může tedy být zahuben jako lev nebo tygr, jedno z oněch divokých lítých zvířat, s nimiž lidé nemohou mít společnost ani bezpečí. A na tomto se zakládá onen velký přirozený zákon: *Kdo prolévá krev člověka, i jeho krev bude prolita člověkem*. A Kain byl tak zcela přesvědčen, že každý má právo zahubit takového zločince, že po vraždě svého bratra volá: *Každý, kdo mě najde, zabije mě* — tak zřetelně to bylo vepsáno do srdcí všech lidí.

§ 12. Z téhož důvodu může člověk v přirozeném stavu trestat i menší porušení onoho zákona. Snad se bude ptát: smrtí? Odpovídám: každý přestupek smí být trestán v té míře a s takovou přísností,

aby to pro provinilce byl špatný obchod, aby měl důvod k lítosti a aby to druhé odstrašilo od podobného činu. Každý přestupek, který lze spáchat v přirozeném stavu, může v přirozeném stavu být i trestán stejně a tak dalece, jak může být trestán ve státě. Neboť ačkoli by bylo mimo můj dnešní záměr pouštět se zde do podrobností přirozeného zákona nebo jeho měr trestu, přesto je jisté, že takový zákon existuje a že je rozumovému tvoru a tomu, kdo jej studuje, stejně srozumitelný a jasný jako pozitivní zákony státu, ba možná srozumitelnější — natolik, nakolik je rozumu snazší porozumět než výmyslům a spletitým výmyslům lidí, kteří sledují protichůdné a skryté zájmy a dávají jim slovní podobu; neboť takovou povahu má velká část městských zákonů v zemích, které jsou správné jen potud, pokud se zakládají na přirozeném zákoně, podle něhož mají být upravovány a vykládány.

§ 13. Proti tomuto podivnému učení — totiž že v přirozeném stavu má každý výkonnou moc přirozeného zákona — bude bezpochyby namítnuto, že je nerozumné, aby lidé byli soudci ve vlastních záležitostech, že sebeláska učiní lidi stranickými vůči sobě a vůči svým přátelům; a z druhé strany, že zlá povaha, vášeň a pomsta je zavedou v trestání druhých příliš daleko, a odtud že nenásleduje nic než zmatek a nespořádanost, a že proto Bůh zajisté ustanovil vládu, aby zdržela stranickost a násilí lidí. Snadno připouštím, že občanská vláda je vhodným lékem na nepohodlí přirozeného stavu, které musí být zajisté velké, kde lidé mohou být soudci ve vlastních záležitostech, protože lze snadno uvěřit, že ten, kdo byl tak nespravedlivý, aby ublížil bratru, bude sotva tak spravedlivý, aby se za to sám odsoudil. Ale budu žádat ty, kdo činí tuto námitku, aby si vzpomněli, že absolutní monarchové nejsou nic jiného než lidé; a má-li být vláda lékem na ta zla, která nutně plynou z toho, že lidé jsou soudci ve vlastních případech, a nemá-li tedy být přirozený stav snášen, chtěl bych vědět, jaká to je vláda a oč lepší je oproti přirozenému stavu, kde jeden člověk, veleje množství, má svobodu být soudcem ve své vlastní záležitosti a smí svým podda-

ným činit cokoli se mu zlíbí, aniž má kdokoli sebemenší svobodu zpochybnit nebo kontrolovat ty, kdo provádějí jeho vůli, a tomu, co koná — ať je veden rozumem, omylem nebo vášní — se musí každý podřídit? Mnohem lepší je přirozený stav, v němž nejsou lidé povinni podřídit se nespravedlivé vůli druhého; a soudí-li ten, kdo soudí, nesprávně ve svém nebo v jakémkoli jiném případě, odpovídá za to ostatnímu lidstvu.

§ 14. Často se jako mocná námitka uvádí otázka: kde jsou nebo kde kdy byli nějací lidé v takovém přirozeném stavu? Na kteroužto otázku může prozatím stačit odpověď, že jelikož všichni vladaři a vládcové nezávislých vlád po celém světě jsou v přirozeném stavu, je zřejmé, že svět nikdy nebyl ani nebude bez velkého počtu lidí v onom stavu. Jmenoval jsem všechny vládce nezávislých společenství, ať jsou nebo nejsou ve spolku s druhými; neboť ne každá smlouva činí konec přirozenému stavu mezi lidmi, nýbrž jen tato jediná — totiž shoda vespolek vstoupit do jednoho společenství a utvořit jedno politické těleso. Jiné sliby a smlouvy spolu lidé mohou činit, a přesto stále zůstat v přirozeném stavu. Sliby a dohody o výměně a podobném mezi dvěma lidmi na pustém ostrově, o nichž mluví Garcilaso de la Vega ve svých dějinách Peru, nebo mezi Švýcarem a Indiánem v amerických lesích, jsou pro ně závazné, ačkoli jsou vůči sobě navzájem dokonale v přirozeném stavu — neboť pravdivost a dodržování víry náleží lidem jako lidem, nikoli jako členům společnosti.

§ 15. Těm, kdo tvrdí, že nikdy nebyli žádní lidé v přirozeném stavu, nebudu klást jen autoritu moudrého Hookera, Ecclesiastical Polity, kniha první, odstavec desátý, kde praví:

> Zákony, o nichž bylo dosud řečeno — totiž zákony přirozené — zavazují lidi absolutně, pokud jsou lidmi, i když mezi sebou nikdy neměli žádnou ustálenou pospolitost, žádnou slavnou dohodu, co dělat nebo nedělat. Protože však sami sobě nejsme s to opatřit potřebnou

zásobu věcí nutných k takovému životu, jaký si přirozenost přeje, k životu důstojnému člověka — a abychom tedy doplnili ty nedostatky a nedokonalosti, které jsou v nás, žijeme-li sami a jen pro sebe — jsme přirozeně vedeni hledat společenství a druhy. To byla příčina, proč se lidé zprvu spojovali v politických společnostech.

Mimo to však tvrdím, že všichni lidé jsou přirozeně v onom stavu a zůstávají v něm, dokud se vlastním souhlasem neučiní členy nějaké politické společnosti; a nepochybuji, že to v dalším běhu tohoto pojednání učiním velmi zřejmým.

Kapitola třetí. O stavu válečném.

§ 16. Stav válečný je stavem nepřátelství a hubení. A proto ten, kdo slovem nebo činem prohlásí — nikoli ve vášnivém chvatu, nýbrž s klidným a usazeným úmyslem — záměr proti životu druhého, se tím ocitá ve stavu válečném s tím, vůči němuž takový úmysl vyhlásil, a vystavil tak svůj život moci druhého, aby mu byl odňat jím nebo kýmkoli, kdo se k němu připojí v jeho obraně a přijme jeho při. Je totiž rozumné a spravedlivé, abych měl právo zničit to, co mi hrozí zničením. Neboť podle základního přirozeného zákona má být člověk zachován, pokud možno co nejvíce; a nelze-li zachovat všechny, má se dávat přednost bezpečnosti nevinného. A smí se zahubit člověk, který na někoho vede válku nebo projevil nepřátelství vůči jeho bytí — z téhož důvodu, z jakého lze zabít vlka nebo lva: protože takoví lidé nejsou pod poutem obecného zákona rozumu, nemají žádné jiné pravidlo než pravidlo síly a násilí, a tedy s nimi lze zacházet jako s dravými zvířaty, s těmi nebezpečnými a škodlivými tvory, kteří nás jistě zahubí, kdykoli jim padneme do rukou.

§ 17. A proto se ten, kdo se pokouší dostat jiného člověka do své absolutní moci, dostává tím vůči němu do stavu válečného; neboť se to má chápat jako prohlášení záměru proti jeho životu. Mám totiž důvod se domnívat, že ten, kdo by mě bez mého souhlasu chtěl dostat do své moci, by se mnou nakládal, jak by se mu zlíbilo, až by mě tam měl, a zahubil by mě také, jakmile by si to usmyslel. Neboť nikdo nemůže toužit mít mě ve své absolutní moci, leda proto, aby mě silou donutil k tomu, co je proti právu mé svobody — tedy aby ze mě učinil otroka.

Být od takové síly osvobozen je jedinou zárukou mého zachování; a rozum mi velí hledět na toho, kdo by mi odňal onu svobodu, jež je jeho zárukou, jako na nepřítele mého zachování. Tedy ten, kdo se pokouší mě zotročit, se tím dostává vůči mně do stavu válečného. Kdo by v přirozeném stavu chtěl odejmout svobodu, jež v tomto stavu komukoli patří, musí nutně být pokládán za toho, kdo zamýšlí odejmout i všechno ostatní — neboť ona svoboda je základem všeho ostatního; stejně jako ten, kdo by ve stavu společenském chtěl odejmout svobodu patřící členům oné společnosti nebo státu, musí být pokládán za toho, kdo zamýšlí jim odejmout i všechno ostatní, a tak musí být pokládán za toho, kdo je ve stavu válečném.

§ 18. Z toho plyne, že je zákonné zabít zloděje, který neublížil ani v nejmenším, ani neprojevil žádný záměr proti životu — avšak jen potud, že použitím síly chce dostat člověka do své moci, aby mu vzal peníze nebo cokoli jiného. Neboť užívá-li síly, kde na to nemá právo, aby mě dostal do své moci — ať je jeho záminka jakákoli —, nemám důvodu domnívat se, že by ten, kdo by chtěl odejmout mou svobodu, mi — kdyby mě měl ve své moci — neodňal i všechno ostatní. A proto je mi zákonné zacházet s ním jako s tím, kdo se vůči mně postavil do stavu válečného — totiž zabít ho, mohu-li; neboť kdo začne válku a je v ní útočníkem, vystavuje se spravedlivě tomuto nebezpečí.

§ 19. A tu máme zřetelný rozdíl mezi přirozeným stavem a stavem válečným, které, ačkoli je někteří lidé pletou, jsou od sebe tak vzdálené, jako je od sebe vzdálen stav míru, dobré vůle, vzájemné pomoci a zachování od stavu nepřátelství, zloby, násilí a vzájemného hubení. Žijí-li lidé spolu podle rozumu, bez společného nadřízeného na zemi, který by měl pravomoc soudit mezi nimi, je to vlastně přirozený stav. Ale síla nebo prohlášený záměr síly namířený proti osobě druhého, kde není společného nadřízeného na zemi, k němuž by se bylo možno odvolat o nápravu, je stav válečný. A je to právě nedostatek takového odvolání, co dává člověku právo válčit i proti útočníku, byť ve společ-

nosti a byť spolu-poddanému. Tak zloděje, kterému nemohu ublížit jinak než odvoláním k zákonu, protože ukradl vše, co vlastním, mohu zabít, když mě napadne, aby mi vzal třeba jen koně nebo kabát. Neboť zákon, který byl učiněn pro mé zachování, tam, kde nemůže zasáhnout a ochránit můj život před přítomnou silou, jejíž ztráta se nedá nahradit, dovoluje mi vlastní obranu a právo války — svobodu zabít útočníka, protože útočník nenechává času k odvolání k našemu společnému soudci ani k rozhodnutí zákona o nápravu v případě, kdy újma může být nenapravitelná. Nedostatek společného soudce s pravomocí uvádí všechny lidi do přirozeného stavu; síla bez práva namířená proti osobě člověka tvoří stav válečný, ať je, nebo není společného soudce.

§ 20. Avšak jakmile skutečná síla pomine, přestává stav válečný mezi těmi, kdo jsou ve společnosti a kdo jsou na obou stranách stejně podřízeni spravedlivému rozhodnutí zákona; neboť pak zůstává otevřený lék odvolání za minulou újmu i k zabránění další. Ale kde takového odvolání není — jako v přirozeném stavu, pro nedostatek pozitivních zákonů a soudců s pravomocí, k nimž by se bylo možno odvolat — tam stav válečný, jednou zahájený, trvá, a nevinné straně náleží právo zahubit druhou, kdykoli to může, dokud útočník nenabídne mír a nebude si přát smíření za takových podmínek, jaké mohou nahradit křivdy, které už spáchal, a zabezpečit nevinného pro budoucnost. Ba i tam, kde odvolání k zákonu a k ustanoveným soudcům je otevřené, ale lék je odpírán zjevným zvrácením spravedlnosti a nestoudným překrucováním zákonů, aby bylo chráněno nebo zastíněno násilí nebo křivdy některých lidí nebo některé strany lidí — tam je těžko si představit něco jiného než stav válečný. Neboť kdekoli se užívá násilí a činí křivda, byť rukou ustanovenou k výkonu spravedlnosti, stále je to násilí a křivda, ať je jakkoli zbarvena jménem, zámínkami nebo tvary zákona, jehož cílem je chránit a napravovat nevinné nestranným uplatněním vůči všem, kdo jsou pod ním. Kdekoli se to neděje v dobré víře,

tam je proti trpícím vedena válka, a protože nemají žádného odvolání na zemi, které by jim učinilo po právu, zbývá jim jediný lék v takových případech: odvolat se k nebi.

§ 21. Vyhnout se tomuto stavu válečnému (v němž není odvolání jiného než k nebi a v němž má sklon končit sebemenší spor, kde není pravomoci rozhodnout mezi spornými stranami) je jedním z velkých důvodů, proč lidé vstupují do společnosti a opouštějí přirozený stav. Neboť kde je pravomoc, moc na zemi, od níž se dá odvoláním získat náprava, tam je trvání stavu válečného vyloučeno a spor je oním orgánem rozhodnut. Kdyby byl takový soud, kdyby na zemi byla nadřazená pravomoc, aby určila právo mezi Jiftáchem a Amonity, nikdy by nedošlo ke stavu válečnému; ale vidíme, že byl donucen odvolat se k nebi. „*Hospodin, soudce, nechť soudí dnes mezi syny izraelskými a syny amonskými*," praví Jiftách (Soudců, kapitola jedenáctá, verš dvacátý sedmý); a poté, spoléhaje na své odvolání, vyvedl své vojsko do bitvy. A proto v takových sporech, kde se klade otázka, kdo bude soudit, nelze myslet, kdo rozhodne spor; každý ví, co nám tu Jiftách říká — že Hospodin, soudce, bude soudit. Kde není soudce na zemi, odvolání se obrací k Bohu v nebi. Ta otázka tedy nemůže znamenat: kdo rozhodne, zda se druhý vůči mně postavil do stavu válečného a zda se smím, jako to učinil Jiftách, odvolat v té věci k nebi? Tím mohu být soudcem jen já sám ve svém svědomí — tak, jak za to budu odpovídat v onen velký den nejvyššímu soudci všech lidí.

Kapitola čtvrtá. O otroctví.

§ 22. Přirozená svoboda člověka je být prost jakékoli nadřazené moci na zemi a nebýt pod vůlí nebo zákonodárnou pravomocí člověka, nýbrž mít za pravidlo pouze přirozený zákon. Svoboda člověka ve společnosti je nebýt pod žádnou jinou zákonodárnou mocí než pod tou, která je souhlasem zřízena ve státě; ani pod panstvím žádné vůle nebo pod omezením žádného zákona, než jaký ona zákonodárná moc stanoví podle důvěry, která jí byla svěřena. Svoboda tedy není to, co nám říká sir Robert Filmer ve svých *Pozorováních*, strana padesát pět — totiž svoboda každého činit, co se mu zachce, žít, jak se mu líbí, a nebýt vázán žádnými zákony. Nýbrž svobodou lidí pod vládou je mít stálé pravidlo, podle něhož žít, pravidlo společné každému členu oné společnosti a učiněné zákonodárnou mocí v ní zřízenou — svobodu následovat svou vlastní vůli ve všech věcech, kde pravidlo nic nepředpisuje, a nebýt podroben nestálé, nejisté, neznámé, svévolné vůli druhého člověka; stejně jako přirozenou svobodou je nebýt pod žádným jiným omezením než pod přirozeným zákonem.

§ 23. Tato svoboda od absolutní, svévolné moci je tak nutná pro zachování člověka a tak s ním těsně spojená, že se jí nemůže vzdát jinak než takovým činem, který mu zachování a život zároveň propadá. Neboť člověk, který nemá moc nad svým vlastním životem, se nemůže smlouvou ani vlastním souhlasem zotročit nikomu, ani se nemůže postavit pod absolutní, svévolnou moc druhého, aby mu ten vzal život, kdy se mu zlíbí. Nikdo nemůže dát více moci, než má sám; a kdo si nemůže vzít vlastní život, nemůže dát moc nad ním druhému. Je ovšem

pravda, že propadl-li svou vinou vlastní život nějakým činem, který zasluhuje smrti, ten, komu život propadl, může (má-li ho ve své moci) odložit, aby mu jej vzal, a užívat ho ke své vlastní službě — a nečiní mu tím křivdu; neboť kdykoli pociťuje strast svého otroctví větší než hodnotu svého života, je v jeho moci, aby odporoval vůli svého pána a tím na sebe přivedl smrt, po níž touží.

§ 24. To je dokonalý stav otroctví, který není nic jiného než stav válečný, pokračující mezi zákonným dobyvatelem a zajatcem. Neboť vstoupí-li jednou mezi ně smlouva a utvoří-li dohodu o omezené moci na jedné straně a poslušnosti na druhé, přestává stav válečný i otroctví, dokud smlouva trvá; neboť, jak již bylo řečeno, žádný člověk nemůže dohodou předat druhému to, co sám v sobě nemá — moc nad svým vlastním životem.

Přiznávám, že nalézáme mezi Židy i jinými národy, že se lidé prodávali; ale je zjevné, že to bylo jen k dřině, nikoli k otroctví. Je totiž patrné, že prodaná osoba nebyla pod absolutní, svévolnou, despotickou mocí: pán nemohl mít moc kdykoli zabít toho, koho byl v určitou dobu povinen propustit svobodna ze své služby; a pán takového sluhy byl tak daleko od toho mít svévolnou moc nad jeho životem, že ho nemohl podle libosti dokonce ani zmrzačit — ztráta oka nebo zubu ho činila svobodným (Exodus, kapitola dvacátá první).

Kapitola pátá. O vlastnictví.

§ 25. Ať uvážíme přirozený rozum, který nám praví, že lidé, jakmile se narodí, mají právo na své zachování, a tedy na jídlo a pití a jiné věci, které příroda poskytuje k jejich obživě; ať uvážíme zjevení, které nám podává zprávu o oněch darech, jež Bůh učinil ze světa Adamovi a Noemovi i jeho synům — je velmi jasné, že Bůh — jak praví král David v Žalmu sto patnáct, verši šestnáctém — „*dal zemi synům lidským*“; dal ji lidstvu do společenství. Při tomto předpokladu se však některým zdá velkou obtíží, jak může kdokoli kdy nabýt vlastnictví k čemukoli. Nespokojím se s odpovědí, že je-li obtížné ukázat vlastnictví při předpokladu, že Bůh dal svět Adamovi a jeho potomstvu do společenství, pak je nemožné, aby kterýkoli člověk krom jediného všeobecného monarchy měl vlastnictví při předpokladu, že Bůh dal svět Adamovi a jeho dědicům v posloupnosti s vyloučením veškerého ostatního jeho potomstva. Pokusím se spíše ukázat, jak lidé mohli nabýt vlastnictví k jednotlivým částem toho, co Bůh dal lidstvu do společenství — a to bez jakékoli výslovné smlouvy všech spoluvlastníků.

§ 26. Bůh, který dal svět lidem do společenství, dal jim také rozum, aby ho užívali k nejlepšímu prospěchu života a k pohodlí. Země a všechno na ní je dáno lidem k podpoře a potěše jejich bytí. A ačkoli všechny plody, které přirozeně rodí, i všechna zvířata, která živí, náleží lidstvu do společenství, protože jsou plodem spontánní ruky přírody — a nikdo nemá od počátku žádné soukromé panství nad kterýmkoli z nich s vyloučením ostatního lidstva, pokud jsou v tomto svém přirozeném stavu — přesto, jelikož jsou dány k užitku lidí, musí nutně

existovat nějaký způsob, jak si je přivlastnit, dřív než mohou být k jakémukoli užitku, dřív než mohou být vůbec k prospěchu kterémukoli jednotlivému člověku. Plod nebo zvěřina, která živí divokého Indiána, jenž nezná žádné ohrazení a stále je v obecném držení, musí být jeho — a tak jeho, totiž částí jeho — že na ni nikdo jiný nemůže mít už žádné právo, dřív než mu může posloužit k podpoře života.

§ 27. Ačkoli jsou země a všichni nižší tvorové společní všem lidem, přece má každý člověk vlastnictví ve své vlastní osobě: na toto nemá právo nikdo kromě něho. Práce jeho těla a dílo jeho rukou jsou, můžeme říci, vlastně jeho. Cokoli tedy vyjme ze stavu, v němž to příroda poskytla a zanechala, s tím smíchal svou práci a připojil k tomu něco, co je jeho vlastní, a tím to činí svým vlastnictvím. Jelikož je to jím odňato ze společného stavu, do něhož to příroda umístila, získalo to touto prací něco připojeného, co vylučuje obecné právo druhých lidí. Neboť tato práce, jsouc nepochybným vlastnictvím pracujícího, nemůže dávat právo na to, s čím je jednou spojena, nikomu kromě něho — alespoň tam, kde zbývá dost a stejně dobrého pro ostatní.

§ 28. Ten, kdo se živí žaludy, které sebral pod dubem, nebo jablky, jež sesbíral se stromů v lese, si je zajisté přivlastnil. Nikdo nemůže popřít, že výživa je jeho. Ptám se tedy: kdy začaly být jeho? Když je strávil? Nebo když je snědl? Nebo když je uvařil? Nebo když je přinesl domů? Nebo když je sebral? A je zřejmé, že nestalo-li se jim prvním sběrem jeho, nic jiného by to nemohlo způsobit. Ta práce učinila rozdíl mezi nimi a společným: přidala k nim něco, co příroda, obecná matka všech, neučinila; a tak se staly jeho soukromým právem. A řekne snad někdo, že neměl právo na ony žaludy nebo jablka, která si takto přivlastnil, protože neměl souhlas celého lidstva, aby si je přisvojil? Byla to loupež, přivlastnit si tak, co náleželo všem do společenství? Kdyby takového souhlasu bylo třeba, byl by člověk zemřel hlady i přes hojnost, kterou mu Bůh dal. Vidíme na obecných pastvinách, které zůstávají obecnými smlouvou, že vlastnictví začíná vzetím které-

koli části toho, co je společné, a vyjmutím toho ze stavu, v němž to příroda ponechala; bez toho by obecné jmění nebylo k žádnému užitku. A vzetí té či oné části nezávisí na výslovném souhlasu všech spoluvlastníků. Tak tráva, kterou okousal můj kůň, drny, které vysekal můj sluha, i ruda, kterou jsem vykopal na kterémkoli místě, kde na ně mám právo společné s druhými, se stávají mým vlastnictvím bez přidělení nebo souhlasu kohokoli. Práce, která byla má, vyjmutím jich z onoho společného stavu, v němž byly, upevnila mé vlastnictví k nim.

§ 29. Kdyby bylo třeba výslovného souhlasu každého spoluvlastníka, aby si kdokoli přivlastnil kteroukoli část toho, co je dáno do společenství, nemohly by děti nebo sluhové rozkrájet maso, které jim otec nebo pán společně připravil, bez přidělení zvláštní části každému. Ačkoli voda, která teče v pramenu, je každému, kdo by přece pochyboval, že voda v džbánu je jedině toho, kdo ji z pramene nabral? Jeho práce ji vzala z rukou přírody, kde byla společná a náležela stejnou měrou všem jejím dětem, a tím si ji přivlastnil.

§ 30. Takto tento zákon rozumu činí jelena vlastnictvím toho Indiána, který ho zabil; připouští se, že je zbožím toho, kdo na něj vynaložil svou práci, ačkoli předtím byl obecným právem každého. A i mezi těmi, kteří jsou počítáni ke vzdělané části lidstva, kteří učinili a rozmnožili pozitivní zákony k určení vlastnictví, tento původní přirozený zákon pro počátek vlastnictví v tom, co bylo předtím společné, stále platí; a jeho mocí se stává kterákoli ryba, kterou kdo chytí v oceánu — v tom velkém a dosud zbývajícím obecném jmění lidstva — nebo kterákoli ambra, jíž se tu kdo chopí, jeho vlastnictvím prací, která to vyjímá ze společného stavu, v němž to příroda zanechala — vlastnictvím toho, kdo si o to dal práci. A dokonce i mezi námi je zajíc, kterého někdo loví, pokládán za jeho — totiž toho, kdo ho pronásleduje během honu: neboť jelikož je to zvíře, které se stále pokládá za společné a za ničí soukromý majetek, kdokoli vynaložil tolik práce na kteréhokoli

z toho druhu, že ho našel a pronásledoval, tím ho vyjmul z přirozeného stavu, v němž byl společný, a začal vlastnictví.

§ 31. Snad bude proti tomu namítnuto, že činí-li sbírání žaludů nebo jiných plodů země a podobného právo na ně, pak si každý může zabrat, kolik chce. Na to odpovídám: nikoli. Týž přirozený zákon, který nám tímto způsobem dává vlastnictví, také toto vlastnictví omezuje. „*Bůh nám dal všechny věci hojně*“ (První Timoteovi, kapitola šestá, verš dvanáctý) — je hlas rozumu potvrzený vdechnutím. Ale pokud nám to dal? K užívání. Kolik si kdo může přivlastnit prací ke kterémukoli užitku života, dřív než to zkazí — tolik si může prací upevnit ve vlastnictví; cokoli nad to, je víc než jeho podíl a náleží druhým. Nic nebylo stvořeno Bohem proto, aby to člověk zkazil nebo zničil. A tak uvážíme-li hojnost přirozených zásob, která byla po dlouhou dobu na světě, a jak málo bylo těch, kdo je spotřebovávali, a jak malou část těchto zásob mohla pracovitost jednoho člověka pojmout a zabrat na úkor druhých — zvláště drží-li se v mezích, které stanovil rozum, totiž čeho by mohlo posloužit k jeho užitku — bylo tenkrát málo místa pro hádky nebo spory o takto ustavené vlastnictví.

§ 32. Avšak protože hlavním předmětem vlastnictví nyní nejsou plody země a zvířata, která z ní žijí, nýbrž sama země jako to, co v sobě obsahuje a s sebou nese všechno ostatní, soudím, že je zjevné, že i vlastnictví k ní se nabývá stejně jako to předchozí. Kolik země člověk obdělá, osázi, zlepší, zorá a může užít její plod, tolik je jeho vlastnictvím. Svou prací ji takříkajíc ohrazuje z obecného. A neplatnost jeho práva nezaloží tvrzení, že každý jiný má na ni stejný nárok; a že si ji tedy nemůže přivlastnit, nemůže ohradit bez souhlasu všech svých spoluvlastníků, celého lidstva. Bůh, když dal svět do společenství celému lidstvu, přikázal člověku také pracovat a nouze jeho stavu to po něm žádala. Bůh i jeho rozum mu přikazovaly podrobit si zemi — totiž zlepšit ji k užitku života a vložit do ní něco, co bylo jeho, svou práci. Ten, kdo z poslušnosti k tomuto Božímu příkazu podrobil, obdělal

a osil kteroukoli část země, tím k ní připojil něco, co bylo jeho vlastnictvím a na co jiný neměl nárok, ani mu to bez křivdy nemohl odejmout.

§ 33. A toto přivlastnění kterékoli parcely země jejím zlepšením nebylo žádnou újmou kterémukoli jinému člověku, neboť stále zbývalo dost a stejně dobrého a víc, než mohli dosud neopatření užít. Takže ve skutečnosti nikdy nezbylo méně pro druhé proto, že on sám ohradil kousek pro sebe: kdo totiž zanechává tolik, kolik druhý může užít, činí stejně, jako by nebral nic. Nikdo by se nemohl pokládat za poškozeného tím, že jiný pije, byť by si i pořádně přihnul, zbývá-li mu celá řeka téže vody, aby uhasil svou žízeň; a případ země i vody, kde je dost obojího, je přesně týž.

§ 34. Bůh dal svět lidem do společenství; ale protože jim ho dal k jejich užitku a pro největší pohodlí života, které z něho mohli vytěžit, nelze předpokládat, že by mínil, aby zůstal vždy společný a neobdělaný. Dal ho k užitku pilných a rozumných (a práce měla být jejich titulem k němu), nikoli k rozmaru nebo lakotě hádavých a svárlivých. Komu zbývalo tolik dobrého k zlepšení, kolik už bylo zabráno, nepotřeboval si stěžovat a neměl se vměšovat do toho, co bylo již zlepšeno prací druhého. Pokud tak činil, je zřejmé, že chtěl prospěch z práce druhého, na což neměl žádné právo, a nikoli půdu, kterou mu Bůh dal spolu s druhými k obdělání a jíž bylo tolik dobrého, kolik již bylo drženo, a víc, než co s ní uměl učinit, nebo kam mohla sahat jeho pracovitost.

§ 35. Je pravda, že v zemi, která je obecná v Anglii nebo v kterékoli jiné zemi, kde je množství lidí pod vládou, kteří mají peníze a obchod, nikdo nemůže ohradit nebo si přivlastnit žádnou její část bez souhlasu všech svých spoluvlastníků; neboť toto je ponecháno obecným smlouvou, totiž zákonem země, který nesmí být porušen. A ačkoli je to společné vzhledem k některým lidem, není to společné vzhledem k celému lidstvu, nýbrž je to spojené vlastnictví této země nebo této farnos-

ti. Mimo to by zbytek po takovém ohrazení nebyl stejně dobrý pro ostatní spoluvlastníky, jako byl celek, když mohli všichni užívat celku. Kdežto na počátku a při prvním osídlení velkého obecného jmění světa to bylo zcela jinak. Zákon, pod nímž byl člověk, byl spíše pro přivlastňování. Bůh přikazoval a jeho potřeby ho nutily pracovat. To bylo jeho vlastnictvím, co mu nemohlo být odňato, kdekoli to upevnil. A proto podrobování si nebo obdělávání země a držení panství — jak vidíme — jdou pospolu. Jedno dávalo nárok na druhé. Takže Bůh přikazuje podrobit zemi, dal pravomoc natolik si přivlastnit; a stav lidského života, který žádá práci a materiály, na nichž pracovat, nutně uvádí soukromý majetek.

§ 36. Míru vlastnictví příroda dobře stanovila rozsahem lidské práce a pohodlím života: ničí práce by nemohla podrobit si nebo přivlastnit si všechno, ani by jeho užívání nemohlo spotřebovat víc než malou část; takže bylo nemožné, aby kterýkoli člověk tímto způsobem zasahoval do práva druhého nebo si získal vlastnictví na úkor svého souseda, kterému by zbývalo místo pro stejně dobrý a stejně velký majetek (poté, co si ten druhý vzal svůj), jako měl, než si ten přivlastnil. Tato míra omezila majetek každého člověka na velmi mírnou úměru — takovou, kterou si mohl přivlastnit bez křivdy komukoli — v prvních věcích světa, kdy lidem víc hrozilo, že budou zbloudit vzdalováním se od své společnosti v tehdejší rozlehlé pustině země, než že budou tísněni nedostatkem místa k pěstování. A tutéž míru lze dopřát ještě dnes bez křivdy komukoli, byť je svět tak zalidněný, jak se zdá. Předpokládejme totiž člověka nebo rodinu ve stavu, v jakém byli při prvním zalidňování světa dětmi Adama nebo Noema; nechť se usadí v některém vnitrozemním, prázdném místě Ameriky — shledáme, že majetek, který by si mohl učinit, podle měr, které jsme uvedli, by nebyl příliš velký, ba ani dnes by nebyl na újmu zbytku lidstva ani by jim nedal důvod ke stížnostem nebo k tomu, aby se pokládali za poškozené zásahem tohoto člověka — ačkoli se lidské pokolení nyní rozšířilo do

všech koutů světa a nekonečně přesahuje malý počet, který byl na počátku. Ba rozlehlost půdy je bez práce tak málo cenná, že jsem slyšel tvrdit, že v samotném Španělsku je dovoleno člověku orat, sít a sklízet bez obtěžování na půdě, na niž nemá jiného nároku než že ji užívá. Ba naopak, obyvatelé se pokládají za zavázané tomu, kdo svou pracovitostí na opuštěné a tedy pusté půdě rozmnožil zásobu obilí, kterého se jim nedostávalo. Ať je však s tím, jak chce — na čemž netrvám — toto si troufám odvážně tvrdit: že totéž pravidlo vlastnictví, totiž aby každý člověk měl tolik, kolik může užít, by platilo i dnes ve světě, aniž by to kohokoli tísnilo; neboť je dost půdy na světě pro dvojnásobek obyvatel, kdyby vynález peněz a mlčky uznaná dohoda lidí dát jim cenu nebyla uvedla (se souhlasem) větší majetek a právo na něj; jak se to stalo, to brzy ukážu obšírněji.

§ 37. Toto je jisté: že na počátku, než touha mít víc, než člověk potřeboval, pozměnila vnitřní cenu věcí, která závisí jen na jejich užitečnosti pro lidský život, nebo než se smluvili, že malý kousek žlutého kovu, který se udrží bez spotřeby nebo rozkladu, má mít cenu velkého kusu masa nebo celé hromady obilí — ačkoli měli lidé právo přivlastnit si prací, každý sám pro sebe, tolik věcí přírody, kolik mohl užít — přesto to nemohlo být mnoho ani na újmu druhým tam, kde táž hojnost stále zbývala těm, kdo by uplatnili tutéž pracovitost. K tomu dodávám, že ten, kdo si přivlastňuje půdu svou prací, nezmenšuje, nýbrž rozmnožuje společné jmění lidstva: neboť zásoby sloužící k podpoře lidského života, které vydá jeden akr ohrazené a obdělané půdy, jsou (abych řekl spíše pod mírou) desetkrát víc než ty, které vydá akr země stejné bohatosti ležící ladem v obecním. A tedy ten, kdo ohradí půdu a má větší hojnost pohodlí života z deseti akrů, než by mohl mít ze sta ponechaných přírodě, může být vpravdě řečeno, že dává devadesát akrů lidstvu: neboť jeho práce ho nyní zásobí ze deseti akrů tolika zásobami, kolik předtím vydávalo sto akrů ležících v obecním. Zde jsem ohodnotil zlepšenou půdu velmi nízko, když jsem její výnos postavil

jen jako deset ku jedné, zatímco je mnohem blíže sto ku jedné. Neboť ptám se: zdali v divokých lesích a neobdělané pustině Ameriky, ponechané přírodě, bez jakéhokoli zlepšení, orby nebo hospodaření, dá tisíc akrů jejich nuzným a bědným obyvatelům tolik pohodlí života, kolik dá deset akrů stejně úrodné země v Devonshiru, kde je dobře obdělaná?

Před přivlastněním půdy ten, kdo nasbíral tolik divokých plodů, kolik mohl, nebo zabil, chytil či ochočil tolik zvířat, kolik mohl — kdo tak vynaložil svou námahu na jakékoli spontánní plody přírody tak, aby je nějak proměnil ze stavu, do něhož je příroda uvedla, vložením své práce na ně — tím na nich získal vlastnictví. Ale zahynuly-li v jeho držení bez svého náležitého užití, zhnily-li plody nebo pokazila-li se zvěřina, dřív než to mohl spotřebovat, provinil se proti obecnému přirozenému zákonu a mohl být potrestán: zasáhl do podílu svého souseda, neboť neměl právo dál, než pokud jeho užití volalo po některém z nich a než mu to mohlo posloužit k pohodlí života.

§ 38. Tytéž míry řídily i držbu půdy: cokoli obdělal, sklidil, uložil a užil, dřív než se to zkazilo, bylo jeho zvláštním právem; cokoli ohradil a mohl krmit a užít, dobytek i plody byly také jeho. Ale buď-li tráva jeho ohrazeného pozemku zhnila na zemi, nebo plody jeho osázení zahynuly, aniž by byly sklizeny a uloženy, tato část země, navzdory jeho ohrazení, se měla stále pokládat za pustou a mohla být držbou kohokoli jiného. Tak na počátku mohl Kain zabrat tolik půdy, kolik mohl obdělat, a učinit ji svou vlastní zemí, a přesto zanechat dost pro Ábelovy ovce, aby se měly čím pást; několik akrů by stačilo pro oba jejich majetky. Avšak jak se rodiny množily a pracovitost rozmnožovala jejich zásoby, rozšiřoval se jejich majetek s jejich potřebou. A přece to bylo obvykle bez jakéhokoli pevného vlastnictví k půdě, kterou užívali, dokud se nespojili, neusadili spolu a nepostavili města; pak postupně, se souhlasem, vymezili hranice svých odlišných území a dohodli se na mezích mezi sebou a svými sousedy; a zákony v nich samých upravili

vlastnictví členů téže společnosti. Vidíme totiž, že v té části světa, která byla nejdříve obývána, a tedy nejspíše nejhustěji zalidněna, až do doby Abrahamovy putovali se svými stády a svými dobytky, které byly jejich majetkem, svobodně nahoru a dolů; a Abraham to činil v zemi, kde byl cizincem. Z toho je zřejmé, že alespoň velká část půdy ležela v obecním, že si jí obyvatelé necenili a nenárokovali vlastnictví nad to, co užívali. Ale když nebylo dost místa na témže místě, aby se jejich stáda mohla pást spolu, se souhlasem — jako to učinili Abraham a Lot (Genesis třináct, verš pátý) — se oddělili a rozšířili své pastviny tam, kde se jim nejlépe líbilo. A ze stejného důvodu Ezau odešel od svého otce a od svého bratra a usadil se na hoře Seir (Genesis třicet šest, verš šestý).

§ 39. A tak, aniž bychom museli předpokládat jakékoli soukromé panství a vlastnictví Adamovo nad celým světem s vyloučením všech ostatních lidí — což nelze nijak dokázat ani z toho vyvodit něčí vlastnictví — nýbrž předpokládajíce svět daný, jak byl, synům lidským do společenství, vidíme, jak práce mohla učinit lidem rozlišné nároky na jednotlivé jeho části k jejich soukromému užitku; v čemž nemohlo být žádné pochybnosti o právu, žádného místa pro hádku.

§ 40. A není to tak podivné, jak se to před uvážením možná může zdát, že by vlastnictví práce mohlo převážit obecnost půdy; neboť je to vskutku práce, co dává rozdíl ceny všemu. Nechť kdokoli uváží, jaký je rozdíl mezi akrem země osázeným tabákem nebo cukrovou třtinou, osetým pšenicí nebo ječmenem, a akrem téže země ležícím v obecním bez jakéhokoli hospodaření — a shledá, že zlepšení prací činí daleko větší část ceny. Soudím, že bude jen velmi skromný výpočet říci, že z plodů země užitečných pro lidský život je devět desetin plodem práce; ba budeme-li věci správně oceňovat, jak se dostávají k našemu užití, a započteme-li různé náklady na ně, co je v nich čistě dáno přírodou a co prací, shledáme, že u většiny z nich je devadesát devět setin plně třeba připsat na účet práce.

§ 41. Nemůže být zřetelnějšího důkazu čehokoli, než jak to prokazují některé národy Ameriky, které jsou bohaté na zem a chudé ve všech pohodlích života. Jim příroda poskytla stejně štědře jako kterémukoli jinému národu materiály hojnosti — totiž úrodnou půdu schopnou vydávat v hojnosti to, co by mohlo sloužit za jídlo, oděv a potěšení; a přece pro nedostatek jejího zlepšení prací nemají ani stou část pohodlí, jemuž se my těšíme; a král rozlehlého a úrodného území tam se živí, bydlí a odívá hůře než denní nádeník v Anglii.

§ 42. Abychom to učinili ještě trochu zřetelnějším, sledujme některé běžné zásoby života jejich různými pokroky, než se dostanou k našemu užití, a uvidíme, kolik z jejich ceny přijímají od lidské pracovitosti. Chléb, víno a plátno jsou věci každodenního užití a velké hojnosti; a přece žaludy, voda a listy nebo kůže by musely být naším chlebem, nápojem a oděvem, kdyby nám práce nedodala tyto užitečnější komodity. Neboť o kolik má chléb větší cenu než žaludy, víno než voda, plátno nebo hedvábí než listy, kůže nebo mech, to je vše dáno prací a pracovitostí; prvé je potrava a oděv, kterými nás příroda bez pomoci opatřuje; druhé jsou zásoby, které nám naše pracovitost a námaha připravují — a oč první převyšují druhé v ceně, když to kdokoli spočítá, uvidí, kolik práce činí daleko největší část ceny věcí, jimž se v tomto světě těšíme. A půda, která vydává materiály, se do toho dá sotva započítat — buď jen jako nic, nebo nejvýš jako velmi malá část; tak málo, že i mezi námi se půda, která je zcela ponechána přírodě, která nemá žádného zlepšení pastvinou, orbou nebo osázením, nazývá — jak vskutku je — pustá; a shledáme, že její užitek činí jen o málo víc než nic.

To ukazuje, oč jsou počty lidí přednější než rozlehlost panství a že rozmnožení pozemků a jejich správné užívání je velké umění vlády; a onen vladař, který bude tak moudrý a bohumilý, aby ustavenými zákony svobody zabezpečil ochranu a povzbuzení poctivé pracovitosti

lidstva proti útlaku moci a úzkoprsosti strany, bude brzy mocnější než jeho sousedé; to však jen mimochodem.

Vraťme se k výkladu.

§ 43. Akr země, který zde vydává dvacet měřic pšenice, a druhý v Americe, který by při stejném hospodaření dal totéž, jsou bezpochyby téže přirozené vnitřní ceny; a přece užitek, který lidstvo přijímá z jednoho za rok, má cenu pěti liber a z druhého možná ani penci, kdyby se měl veškerý zisk, který z něho Indián přijme, ocenit a prodat zde. Alespoň mohu vpravdě říci, že ne jednu tisícinu. Je to tedy práce, co dává největší část ceny půdě, bez níž by sotva byla k něčemu. Jí vděčíme za největší část všech jejích užitečných plodů; neboť vše, oč sláma, otruby, chléb z onoho akru pšenice mají větší cenu než plod akru stejně dobré půdy, který leží ladem, to vše je účinek práce. Neboť nejen pracně oráče, dřinu žence a mlatce a pot pekaře je třeba započítat do chleba, který jíme; práce těch, kdo cvičili voly, kdo kopali a zpracovávali železo i kameny, kdo kácel a tesal dřevo užité na pluh, mlýn, pec nebo kterékoli jiné nářadí — jichž je nesmírný počet, potřebných k tomuto obilí od chvíle, kdy je zasátým zrnem, až po chvíli, kdy je z něho chléb — všechno to musí být připsáno na účet práce a přijato jako její účinek. Příroda a země dodaly jen téměř bezcenné materiály, jako takové. Byl by to podivný seznam věcí, které pracovitost opatřila a užila k vytvoření každého bochníku chleba, než se dostal k našemu užití, kdybychom je mohli všechny sledovat: železo, dřevo, kůže, kůra, trámy, kámen, cihly, uhlí, vápno, plátno, barvy, smola, dehet, stěžně, lana a všechny materiály užité na lodi, která přivezla kteroukoli komoditu užitou kterýmkoli dělníkem na kterékoli část díla; všechno to by bylo téměř nemožné, ba přinejmenším příliš dlouhé, spočítat.

§ 44. Z toho všeho je zřejmé, že ačkoli jsou věci přírody dány do společenství, člověk, jsa pánem sebe sama a vlastníkem své vlastní osoby i jejích činů nebo práce, měl stále sám v sobě onen velký základ

vlastnictví; a to, co tvořilo velkou část toho, co užíval k podpoře nebo k pohodlí svého bytí, když vynálezy a umění zlepšily pohodlí života, bylo zcela jeho vlastní a nenáleželo společně druhým.

§ 45. Takto na počátku dávala práce právo vlastnictví, kdekoli se jí komu zalíbilo uplatnit ji na tom, co bylo společné; a to zůstalo po dlouhou dobu daleko větší částí a je dodnes víc, než co lidstvo užívá. Lidé se zprvu z větší části spokojili s tím, co jim příroda bez pomoci nabízela k jejich potřebám; a ačkoli později v některých částech světa (kde rozmnožení lidí i zásob spolu s užitím peněz učinilo půdu vzácnou, a tedy nějaké ceny) jednotlivá společenství ustavila meze svých odlišných území a zákony v nich samých upravila vlastnictví soukromých lidí své společnosti, a tak smlouvou a dohodou ustavila vlastnictví, které práce a pracovitost započala — a svazy, které byly učiněny mezi jednotlivými státy a královstvími, výslovně nebo mlčky zříkající se veškerého nároku a práva na půdu v držení druhých, se obecným souhlasem vzdaly svých nároků na své přirozené obecné právo, které původně měly na ony země, a tak pozitivní dohodou ustavily mezi sebou vlastnictví k rozlišným částem a parcelám země — přesto se dosud dají nalézt velké plochy půdy, které (protože se jejich obyvatelé nespojili se zbytkem lidstva v souhlasu užívání jejich společných peněz) leží pusté a jsou víc, než lidé, kteří na nich bydlí, mohou nebo umí užít, a tedy stále leží ve společném; ačkoli se to sotva může stát mezi tou částí lidstva, která svolila k užívání peněz.

§ 46. Největší část věcí vskutku užitečných pro lidský život, a to těch, které potřeba obživy přiměla první spoluvlastníky světa hledat — jako to i dnes činí Američané — jsou obecně věci krátkého trvání; takové, které se, nejsou-li spotřebovány užíváním, rozkládají a hynou samy od sebe. Zlato, stříbro a diamanty jsou věci, jejichž cenu stanovil rozmar nebo dohoda spíše než skutečný užitek a nezbytná podpora života. Nuže, z oněch dobrých věcí, které příroda poskytla do společenství, měl každý právo (jak bylo řečeno) na tolik, kolik mohl užít,

a vlastnictví ke všemu, co mohl učinit svou prací; vše, kam mohla sahat jeho pracovitost, aby to proměnil ze stavu, do něhož to příroda uvedla, bylo jeho. Kdo nasbíral sto měřic žaludů nebo jablek, měl tím v nich vlastnictví, byly jeho zbožím, jakmile byly sebrány. Měl jen hledět, aby je spotřeboval, než se zkazí, jinak si vzal víc než svůj podíl a okrádal druhé. A vskutku, byla to pošetilá věc, a stejně tak nepoctivá, hromadit víc, než mohl užít. Dal-li část kterémukoli jinému, takže v jeho držení nezahynula zbytečně, i tyto zároveň užil. A vyměnil-li i švestky, které by zhnily za týden, za ořechy, které by mu vydržely dobré k jídlu celý rok, nečinil žádnou křivdu; nemrhal společnou zásobou, nezničil žádnou část porce zboží, která náležela druhým, dokud mu v rukou nic zbytečně nehynulo. Opět, dával-li své ořechy za kus kovu, zalíben jeho barvou, nebo vyměnil-li své ovce za mušle, nebo vlnu za jiskřící kamínek nebo diamant, a držel-li si je u sebe po celý svůj život — nezasáhl do práva druhých; mohl nahromadit tolik těchto trvalých věcí, kolik se mu zlíbilo; neboť překročení mezí jeho spravedlivého vlastnictví nespočívalo v rozlehlosti jeho majetku, nýbrž ve zbytečném zahynutí čehokoli v něm.

§ 47. A tak přišlo užívání peněz — jakési trvalé věci, kterou si mohli lidé podržet, aniž by se kazila, a kterou by vzájemným souhlasem lidé přijímali výměnou za opravdu užitečné, ale pomíjivé podpory života.

§ 48. A jak rozdílné stupně pracovitosti měly sklon dávat lidem majetek v rozdílných úměrách, tak jim tento vynález peněz dal příležitost pokračovat v nich a rozšiřovat je. Předpokládejme ostrov, oddělený od vší možné obchodní styky se zbytkem světa, na němž by bylo jen sto rodin, ale byly by tam ovce, koně a krávy spolu s jinými užitečnými zvířaty, zdravé plody a dost půdy pro obilí pro stokrát tolik; ale nic na ostrově, buď pro jeho obecnost, nebo pro pomíjivost, co by se hodilo zastoupit místo peněz: jaký důvod by tam kdo mohl mít rozšiřovat svůj majetek nad potřebu své rodiny a nad hojnou zásobu pro její spotřebu, buď v tom, co by vyprodukovala jejich vlastní pracovitost, nebo co

by mohl vyměnit za podobné pomíjivé užitečné komodity s druhými? Kde není něco zároveň trvalého a vzácného, a tedy cenného tak, aby se to dalo hromadit, tam lidé nebudou mít sklon rozšiřovat svůj majetek na půdě, byť by byla sebebohatší, byť by jim bylo sebevíc dovoleno brát si ji. Ptám se totiž: čeho by si člověk cenil deseti tisíc nebo sta tisíc akrů výborné půdy, hotově obdělané a také dobře zásobené dobytkem, uprostřed vnitrozemních částí Ameriky, kde by neměl naděje na obchodní styky s jinými částmi světa, aby k sobě přitáhl peníze prodejem plodů? Nestálo by to za ohrazování a viděli bychom ho opět vzdát se divoké obecnosti přírody, čehokoli, co by bylo víc, než co by zásobilo pohodlí života pro něho a jeho rodinu, které by tam mohl mít.

§ 49. Takto na počátku byl celý svět Amerikou, a to víc než ona je dnes; neboť nikde nebyla známa taková věc jako peníze. Objev něčeho, co by mělo mezi jeho sousedy užitek a cenu peněz, uvidíte, že týž člověk začne okamžitě rozšiřovat svůj majetek.

§ 50. Avšak protože zlato a stříbro, jsou-li pro lidský život málo užitečné v porovnání s potravou, oděvem a dopravou, mají svou cenu jen ze souhlasu lidí, jehož mírou je přece z velké části práce, je zjevné, že se lidé shodli na neúměrné a nerovné držbě země — tím, že mlčky a dobrovolným souhlasem nalezli způsob, jak může člověk spravedlivě držet více půdy, než sám může užít její plod, totiž tím, že výměnou za přebytek přijme zlato a stříbro, které lze nahromadit bez křivdy komukoli, neboť tyto kovy se v rukou držitele nekazí ani se nerozkládají. Toto rozdělení věcí v nerovnost soukromých majetků učinili lidé proveditelným mimo meze společnosti a bez smlouvy, jedině tím, že položili cenu na zlato a stříbro a mlčky se shodli na užívání peněz. Neboť ve vládách upravují zákony právo vlastnictví a držba půdy je určována pozitivními ústavami.

§ 51. A tak, soudím, je velmi snadné pochopit, bez jakékoli obtíže, jak práce mohla zpočátku započít nárok vlastnictví na společných věcech přírody a jak její vynakládání na naše užití ji omezovalo. Takže

tenkrát nemohlo být žádného důvodu k hádce o nárok, ani žádné pochybnosti o rozlehlosti majetku, který dávala. Právo a pohodlí šly spolu; neboť jak měl člověk právo na vše, nač mohl vynaložit svou práci, tak neměl žádné pokušení pracovat pro víc, než mohl užít. To nenechávalo žádného prostoru pro spor o nárok ani pro zasahování do práva druhých; jaký podíl si člověk vykrojil, bylo snadno vidět, a bylo zbytečné, stejně jako nepoctivé, vykrojit si příliš mnoho nebo brát si víc, než potřeboval.

Kapitola šestá. O otcovské moci.

§ 52. Snad bude v pojednání této povahy pokládáno za drzou slovíčkářskou kritiku vytýkat chyby slovům a jménům, která se ve světě ujala; a přece snad nebude od věci nabídnout nová, když ta stará vedou lidi do omylů, jak to pravděpodobně učinila tato „otcovská moc“, která se zdá klásti moc rodičů nad jejich dětmi zcela do otce, jako by matka na ní neměla žádný podíl. Avšak podíváme-li se do rozumu nebo zjevení, shledáme, že má stejný nárok. To může dát někomu důvod ptát se, zda by se tato moc nemohla výstižněji nazývat **rodičovskou mocí**. Neboť ať je jakákoli povinnost, kterou příroda a právo plodu klade dětem, musí je zajisté zavazovat stejně vůči oběma souběžným příčinám tohoto plodu. A podle toho vidíme, že pozitivní zákon Boží je všude spojuje bez rozdílu, když přikazuje poslušnost dětí: „*Cti otce svého a matku svou*“ (Exodus dvacet, verš dvanáctý); „*Kdo zlořečí otci svému nebo matce své*“ (Leviticus dvacet, verš devátý); „*Boj se každý matky své a otce svého*“ (Leviticus devatenáct, verš třetí); „*Děti, poslouchejte rodičů svých*“ a tak dále (Efezským šest, verš první). Takový je sloh Starého i Nového zákona.

§ 53. Kdyby jen tato jedna věc byla dobře uvážena, aniž bychom se hlouběji dívali do věci, snad by to lidi zdrželo od oněch hrubých omylů, jakých se dopustili ohledně této moci rodičů. Tato moc, ačkoli by snad bez velké tvrdosti unesla jméno absolutního panství a královské pravomoci, pokud se pod titulem otcovské moci zdála být vyhrazena otci, by přece zněla podivně, a již v samém jméně by ukázala absurdnost, kdyby tato údajná absolutní moc nad dětmi byla nazvána rodi-

čovskou — a tím by se bylo odhalilo, že náleží i matce. Neboť by se jen velmi špatně hodilo těm lidem, kteří tak hájí absolutní moc a pravomoc otcovství, jak tomu říkají, aby na ní měla matka jakýkoli podíl; a dost špatně by to podpíralo monarchii, kterou obhajují, kdyby se již v samém jméně ukázalo, že ona základní pravomoc, z níž by chtěli odvozovat svou vládu jediné osoby, nebyla uložena v jedné, nýbrž ve dvou osobách společně. Ale ponechme stranou tuto věc jmen.

§ 54. Ačkoli jsem výše (v kapitole druhé) řekl, že *všichni lidé jsou od přírody rovni*, nelze předpokládat, že bych rozuměl všem druhům rovnosti: věk nebo ctnost mohou dávat lidem spravedlivou přednost; vynikající schopnosti a zásluhy mohou klást jiné nad obecnou úroveň; narození může některé zavazovat a spojenectví nebo dobrodiní jiné platit ohled těm, jimž příroda, vděčnost nebo jiné ohledy jej učinily povinným. A přece toto vše se slučuje s rovností, v níž jsou všichni lidé, pokud jde o pravomoc nebo panství jednoho nad druhým; a to byla ta rovnost, o níž jsem tam mluvil jako příslušná k věci — totiž ono stejné právo, které má každý člověk na svou přirozenou svobodu, aniž by byl podroben vůli nebo pravomoci jakéhokoli jiného člověka.

§ 55. Děti, přiznávám, se nerodí v tomto plném stavu rovnosti, ačkoli se rodí k němu. Jejich rodiče mají nad nimi jakousi vládu a pravomoc, když přicházejí na svět, a nějakou dobu poté; ale je to pouze dočasná. Pouta této podřízenosti jsou jako plenky, do nichž jsou zavinuti, a jimiž jsou podepíráni ve slabosti svého útlého věku: věk a rozum, jak rostou, je uvolňují, až nakonec zcela odpadnou a zanechají člověka ve svobodné dispozici sebou samým.

§ 56. Adam byl stvořen jako dokonalý člověk, s tělem a myslí v plném držení své síly a rozumu, a byl tak od prvního okamžiku svého bytí schopen pečovat o svou vlastní podporu a zachování a řídit své činy podle příkazů zákona rozumu, který mu Bůh vložil. Z něho je svět zalidněn jeho potomky, kteří se všichni rodí jako nemluvňata, slabá a bezmocná, bez poznání nebo chápání. Avšak aby se nedostatky to-

hoto nedokonalého stavu vyvážily, dokud je zlepšení růstu a věku neodstraní, byli Adam a Eva, a po nich všichni rodiče, přirozeným zákonem zavázáni zachovávat, živit a vzdělávat děti, které zplodili; nikoli jako své vlastní dílo, nýbrž jako dílo svého tvůrce, Všemohoucího, jemuž z nich měli skládat počet.

§ 57. Zákon, který měl řídit Adama, byl týž, který měl řídit všechno jeho potomstvo: zákon rozumu. Avšak jelikož jeho potomci měli jiný způsob příchodu na svět, odlišný od něho — totiž přirozeným porodem, který je vyprodukoval nevědomé a bez užívání rozumu —, nebyli hned pod tímto zákonem. Neboť nikdo nemůže být pod zákonem, který mu není vyhlášen; a jelikož je tento zákon vyhlašován nebo poznáván jedině rozumem, nelze o tom, kdo nedospěl k užívání rozumu, říci, že je pod tímto zákonem; a Adamovy děti, nejsouce ihned po narození pod tímto zákonem rozumu, nebyly ihned svobodné. Neboť zákon ve svém pravém pojmu není ani tak omezením, jako spíše vedením svobodného a rozumného jedince k jeho vlastnímu zájmu, a nepředpisuje víc, než co je k obecnému dobru těch, kdo jsou pod tím zákonem. Kdyby mohli být bez něho šťastnější, zákon jako zbytečná věc by sám od sebe zmizel. A špatně si zasluhuje jméno vězení to, co nás ohrazuje jen před močály a propastmi. Takže ať jakkoli bývá mylně chápán, cíl zákona není rušit nebo omezovat, nýbrž zachovávat a rozšiřovat svobodu. Neboť ve všech stavech stvořených bytostí schopných zákonů tam, kde není zákona, není svobody. Svoboda je totiž být prost omezení a násilí od druhých, což nemůže být tam, kde není zákona. Ale svoboda není, jak se nám říká, svobodou každého činit, co se mu zachce (neboť kdo by mohl být svobodný, kdyby ho rozmar každého jiného člověka mohl ovládat?), nýbrž svobodou nakládat a uspořádat, jak se mu líbí, svou osobou, svými činy, svým majetkem i celým svým vlastnictvím v dovolení oněch zákonů, pod nimiž je, a v tom nebýt podroben svévolné vůli jiného, nýbrž svobodně následovat svou vlastní.

§ 58. Moc, kterou mají rodiče nad svými dětmi, vzniká tedy z oné povinnosti, která na nich spočívá — pečovat o své potomstvo během nedokonalého stavu dětství. Poučovat mysl a řídit činy jejich dosud nevědomé nedospělosti, dokud rozum nezaujme své místo a nezbaví je této starosti, je to, co děti potřebují a k čemu jsou rodiče zavázáni. Neboť Bůh dal člověku rozum, aby řídil jeho činy, a dovolil mu svobodu vůle a svobodu jednat jako to, co k tomu vlastně náleží, v mezích zákona, pod nímž je. Avšak dokud je ve stavu, v němž nemá vlastního rozumu, aby řídil svou vůli, nemá mít žádné vůle vlastní, kterou by následoval. Kdo rozumí za něho, musí za něho i chtít; musí předepisovat jeho vůli a usměrňovat jeho jednání. Ale když přijde do stavu, který učinil jeho otce svobodným mužem, je i syn svobodným mužem.

§ 59. To platí ve všech zákonech, pod nimiž je člověk, přirozených nebo občanských. Je-li člověk pod přirozeným zákonem — co ho učinilo svobodným v tomto zákoně? Co mu dalo svobodné nakládání se svým vlastnictvím podle své vlastní vůle v okruhu toho zákona? Odpovídám: stav zralosti, v němž ho lze pokládat za schopného znát ten zákon, aby mohl udržet své činy v jeho mezích. Jakmile dosáhne toho stavu, předpokládá se, že ví, pokud mu má být ten zákon vůdcem a pokud smí užívat své svobody, a tak ji nabývá. Do té doby ho musí vést někdo jiný, u koho se předpokládá, že ví, pokud zákon dovoluje svobodu. Učinil-li takový stav rozumu, takový věk rozumu otce svobodným, totéž učiní svobodným i jeho syna. Je-li člověk pod zákonem Anglie — co ho učinilo svobodným v tomto zákoně? To jest, co mu dalo svobodu nakládat se svými činy a majetkem podle své vlastní vůle v dovolení toho zákona? Schopnost znát ten zákon, kterou ten zákon předpokládá ve věku jednadvaceti let a v některých případech dříve. Učinilo-li to otce svobodným, učiní to svobodným i syna. Do té doby vidíme, že zákon dovoluje synovi nemít žádné vlastní vůle, nýbrž má být řízen vůlí svého otce nebo poručníka, který má za něho rozumět. A zemře-li otec a nestihne-li ustavit v důvěře svou náhradu, nezjed-

nal-li učitele, aby řídil jeho syna během jeho nezletilosti, během jeho nedostatku rozumu, zákon se o to postará; někdo jiný ho musí řídit a být mu vůlí, dokud nedosáhne stavu svobody a jeho rozum nebude schopen vzít řízení jeho vůle. Ale potom jsou otec a syn stejně svobodní, jako jsou po nedospělosti stejně svobodní učitel a žák — stejně poddaní téhož zákona, bez jakéhokoli panství, které by otci zbývalo nad životem, svobodou nebo majetkem jeho syna, ať jsou jen ve stavu a pod zákonem přirozeným, ať pod pozitivními zákony ustavené vlády.

§ 60. Avšak jestliže někdo pro vady, které se mohou přihodit mimo obvyklý běh přírody, nedospěje k takovému stupni rozumu, v němž by mohl být pokládán za schopného znát zákon a žít v jeho pravidlech, nikdy není schopen stát se svobodným člověkem, nikdy není ponechán sám sobě (neboť nezná žádných mezí své vůle, nemá rozumu, který by byl jejím vlastním vůdcem), nýbrž pokračuje pod správou a vládou druhých po celou dobu, co jeho vlastní rozum je neschopen tohoto úkolu. A tak nejsou blázni a slabomyslní nikdy osvobozeni od vlády svých rodičů.

> Děti, které ještě nedospěly k těm letům, v nichž by mohli mít [užívání rozumu]; a slabomyslní, kteří jsou přirozenou vadou vyloučeni z toho, aby ho kdy měli; a za třetí šílenci, kteří ho pro přítomnost nemohou mít — ti mají jako vůdce rozum, který vede druhé lidi, kteří jsou jejich učiteli, aby pro ně hledali a opatřovali jejich dobro,

praví Hooker (Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl sedmý). Vše to se nezdá víc než ona povinnost, kterou Bůh a příroda uložil člověku, stejně jako jiným tvorům, aby zachovával své potomstvo, dokud se nedokáže postarat samo o sebe; a sotva to bude činit příklad nebo důkaz královské pravomoci rodičů.

§ 61. Takto se rodíme svobodní, jako se rodíme rozumní; nikoli, že máme vskutku užívání jednoho či druhého: věk, který přináší jedno, přináší s sebou i druhé. A takto vidíme, jak se mohou přirozená svo-

boda a podřízenost rodičům shodovat a jak jsou obojí založeny na témže principu. Dítě je svobodné z titulu svého otce, z rozumu svého otce, který ho má vést, dokud ho nemá vlastního. Svoboda člověka ve věku rozumu a podřízenost dítěte svým rodičům, dokud ještě nedosáhlo toho věku, jsou tak slučitelné a tak rozlišitelné, že nejzaslepenější obhájci monarchie z práva otcovství nemohou pominout tento rozdíl; a nejzatvrzelejší nemůže popřít jejich slučitelnost. Neboť kdyby jejich učení bylo zcela pravdivé, byl-li by pravý dědic Adamův nyní znám a tím titulem usazen jako monarcha na trůně, oděn vší absolutní neomezenou mocí, o níž mluví sir Robert Filmer — kdyby zemřel, jakmile by se jeho dědic narodil, nebylo by dítě, byť by bylo sebevíc svobodné, byť sebevíc svrchované, v podřízenosti své matce a chůvě, učitelům a vychovatelům, dokud by mu věk a vzdělání nepřineslo rozum a schopnost vládnout sobě i druhým? Nutnosti jeho života, zdraví jeho těla a výchova jeho mysli by vyžadovaly, aby byl řízen vůlí druhých, a nikoli svou vlastní; a přece bude někdo soudit, že toto omezení a podřízenost byly neslučitelné s onou svobodou nebo svrchovaností, na kterou měl právo, nebo že mu je vzaly, nebo že by předal svou říši těm, kdo měli vládu jeho nezletilosti? Tato vláda nad ním ho jen lépe a dříve pro ni připravila. Kdyby mi někdo položil otázku, kdy je můj syn ve věku, aby byl svobodný, odpověděl bych: právě tehdy, když je jeho monarcha ve věku, aby vládl. Avšak kdy se o člověku může říci, praví moudrý Hooker (Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl šestý), že dosáhl natolik užívání rozumu, aby ho činilo schopným oněch zákonů, jimiž je pak zavázán řídit své činy — to je o mnoho snazší, aby zdravý smysl rozeznal, než aby to kdokoli dovedností a učeností určil.

§ 62. Samy státy berou na vědomí a připouštějí, že je čas, kdy mají lidé začít jednat jako svobodní lidé, a proto do té doby nevyžadují přísahy věrnosti ani jiného veřejného uznání vlády svých zemí nebo podřízení se jí.

§ 63. Svoboda tedy člověka a svoboda jednat podle své vlastní vůle je založena na tom, že má rozum, který ho dokáže poučit o onom zákoně, podle něhož se má řídit, a dát mu poznat, kam až je mu ponechána svoboda vlastní vůle. Ponechat ho neomezené svobodě, dřív než má rozum, aby ho vedl, není dopřát mu výsadu jeho přirozenosti být svobodným, nýbrž vystrčit ho mezi zvěř a opustit ho stavu stejně bídnému a stejně tolik pod stav člověka, jako je ten jejich. To je, co vkládá do rukou rodičů pravomoc řídit nedospělost svých dětí. Bůh učinil jejich úkolem užívat této péče o své potomstvo a vložil do nich vhodné sklony k něžnosti a starosti, aby tuto moc zmírňovaly, aby ji uplatňovali — jak to jeho moudrost zařídila — k dobru dětí, dokud by potřebovaly být pod ní.

§ 64. Ale jakým rozumem lze odtud povznést tuto péči rodičů povinovanou jejich potomstvu v absolutní svévolné panství otce, jehož moc nesahá dál než takovou kázní, jakou shledá nejúčinnější, dát jejich tělům takovou sílu a zdraví, jejich myslím takovou průbojnost a přímost, jaké mohou nejlépe uzpůsobit jeho děti, aby byly nejužitečnější sobě i druhým, a je-li to k jeho stavu nutné, přimět je k práci, až budou schopny, pro vlastní obživu? Avšak v této moci má matka svůj podíl s otcem.

§ 65. Ba tato moc tak málo náleží otci nějakým zvláštním přirozeným právem, nýbrž pouze proto, že je strážcem svých dětí, že když opouští o ně péči, ztrácí nad nimi moc, která jde spolu s jejich živením a výchovou, k nimž je neoddělitelně připojena. A náleží stejně pěstounovi odloženého dítěte jako přirozenému otci jiného. Tak málo moci dává pouhý akt plození člověku nad jeho potomky, končí-li tam všechna jeho péče a je-li toto jediný titul, který má ke jménu a pravomoci otce. A co bude s touto otcovskou mocí v té části světa, kde má jedna žena najednou víc než jednoho manžela? Nebo v těch částech Ameriky, kde — když se manžel a manželka rozcházejí, což se stává často — jsou děti všechny ponechány matce, chodí za ní a jsou zcela pod její

péčí a zaopatřením? Zemře-li otec, dokud jsou děti mladé, nedluží snad přirozeně všude stejnou poslušnost své matce po dobu své nezletilosti jako svému otci, kdyby byl naživu? A řekne snad někdo, že matka má nad svými dětmi zákonodárnou moc? Že může tvořit stálá pravidla, která by měla trvalou závaznost, podle nichž by měly upravovat veškeré záležitosti svého vlastnictví a jimiž by měly být omezeny v své svobodě po celý běh svých životů? Nebo že může vynucovat jejich zachování hrdelními tresty? Neboť to je vlastní moc úřední osoby, z níž otec nemá ani stín. Jeho velení nad svými dětmi je pouze dočasné a nedosahuje jejich života nebo majetku; je to jen pomoc slabosti a nedokonalosti jejich nedospělosti, kázeň potřebná pro jejich výchovu. A ačkoli otec může nakládat se svým vlastním majetkem, jak se mu zlíbí, když jeho děti jsou mimo nebezpečí zahynout nouzí, přece se jeho moc nerozšiřuje na životy nebo zboží, které buď jejich vlastní pracovitost, nebo něčí jiná štědrost učinila jejich; ani na jejich svobodu, jakmile dojdou k osvobození let rozumu. Otcova říše pak končí a od té chvíle nemůže už nakládat se svobodou svého syna víc než s kterýmkoli jiným člověkem; a musí být daleko od absolutní nebo trvalé pravomoci to, od čeho se člověk může odejmout, maje dovolení z Boží pravomoci opustit otce a matku a přilnout ke své ženě.

§ 66. Avšak ačkoli nastává doba, kdy je dítě tak svobodné od podřízenosti vůli a velení svého otce, jako je sám otec svoboden od podřízenosti vůli kohokoli jiného, a jsou oba pod žádným jiným omezením, než takovým, které je společné oběma, ať je to přirozený zákon, nebo městský zákon jejich země, přesto tato svoboda neosvobozuje syna od oné cti, kterou je — zákonem Božím a přirozeným — povinen prokazovat svým rodičům. Bůh učinil rodiče nástroji ve svém velkém záměru pokračovat lidské pokolení a dával životní podněty jejich dětem; jak uložil jim povinnost živit, zachovávat a vychovávat své potomstvo, tak uložil dětem trvalou povinnost ctít své rodiče, která v sobě obsahuje vnitřní úctu a uctivost projevovanou všemi vnějšími projevy, a zavazu-

je dítě od všeho, co by kdy mohlo zranit nebo urazit, znepokojit nebo ohrozit štěstí nebo život těch, od nichž přijalo své; a zavazuje ho ve všech činech obrany, úlevy, pomoci a potěchy těm, jejichž přičiněním vstoupilo do bytí a bylo učiněno schopným jakýchkoli radostí života. Od této povinnosti žádný stav, žádná svoboda nemůže děti osvobodit. Avšak toto je velmi daleko od toho, aby to dávalo rodičům moc velet svým dětem nebo pravomoc tvořit zákony a nakládat podle libosti s jejich životy nebo svobodami. Jedna věc je dlužit čest, úctu, vděčnost a pomoc; druhá vyžadovat absolutní poslušnost a podřízenost. Čest, která patří rodičům, dluží monarcha na trůně své matce; a přece to neumenšuje jeho pravomoc, ani ho nepodrobuje její vládě.

§ 67. Podřízenost nezletilého klade do otce dočasnou vládu, která končí nezletilostí dítěte; a čest, kterou dluží dítě, klade do rodičů trvalé právo na úctu, uctivost, podporu a vyhovění, více nebo méně, jak byla více nebo méně otcova péče, náklady a laskavost při jeho výchově. Toto nekončí nezletilostí, nýbrž platí ve všech dílech a stavech lidského života. Nedostatek rozlišování těchto dvou mocí, totiž té, kterou má otec v právu správy, během nezletilosti, a práva na čest po celý život, zavinil snad velkou část omylů v této věci. Neboť mluvíme-li o nich vlastně, první z těchto dvou je spíše výsadou dětí a povinností rodičů než jakoukoli předností otcovské moci. Živení a výchova dětí je povinnost tak nutně připadající rodičům k dobru jejich dětí, že je od ní nemůže nic osvobodit. A ačkoli moc velet a kárat je jde spolu s ní, Bůh přesto vetkal do zásad lidské přirozenosti takovou něžnost k jejich potomstvu, že se lze málo obávat, že by rodiče své moci užili s příliš velkou tvrdostí; nadbytek bývá vzácně na straně přísnosti, silný sklon přírody táhne druhým směrem. A proto Bůh všemohoucí, když chtěl vyjádřit své laskavé jednání s Izraelity, jim říká, že ačkoli je káral, káral je, jako kárá muž svého syna (Deuteronomium osmá, verš pátý), totiž s něžností a láskou, a držel je pod žádnou přísnější kázní než takovou, jaká byla pro ně absolutně nejlepší a jejíž uvolnění by

bylo menší laskavostí. Toto je ta moc, k níž je dětem přikázána poslušnost, aby pracovnost a péče jejich rodičů nebyla zvětšena nebo špatně odměněna.

§ 68. Z druhé strany čest a podpora, všechno to, co vděčnost vyžaduje jako návrat za dobrodiní přijatá od nich a jejich prostřednictvím, je nezrušitelnou povinností dítěte a vlastní výsadou rodičů. Toto je určeno k prospěchu rodičů, jako to druhé je k prospěchu dítěte; ačkoli výchova, povinnost rodičů, se zdá mít nejvíc moci, protože nevědomost a slabosti dětství vyžadují omezení a nápravu, což je zřetelný výkon vlády a jakýsi druh panství. A ona povinnost, která je obsažena ve slově čest, vyžaduje méně poslušnosti, ačkoli závazek je silnější na vzrostlých než na mladších dětech. Neboť kdo může soudit, že příkaz „*Děti, poslouchejte rodičů svých*“ vyžaduje v muži, který má své vlastní děti, tutéž podřízenost svému otci, jakou vyžaduje v jeho dosud mladých dětech vůči němu? A že by byl touto zásadou zavázán poslouchat všech otcových příkazů, kdyby otec z domýšlivosti pravomoci měl tu nerozvážnost zacházet s ním stále jako s chlapcem?

§ 69. První díl otcovské moci, nebo spíše povinnosti, který je výchovou, patří otci tak, že končí v určitou dobu; když je dílo výchovy u konce, přestává sama od sebe a je také zcizitelná před tím: neboť člověk může složit správu svého syna do jiných rukou; a kdo učinil svého syna učněm u druhého, propustil ho na tu dobu z velké části jeho poslušnosti jak vůči sobě, tak vůči matce. Avšak celá povinnost cti, druhý díl, zůstává jim oběma neporušena; nic ji nemůže zrušit. Je od obou tak neoddělitelná, že otcova pravomoc nemůže zbavit matku tohoto práva, ani kterýkoli muž nemůže zprostit svého syna povinnosti ctít tu, která ho porodila. Avšak obojí je velmi vzdálené moci tvořit zákony a vynucovat je tresty, které by mohly sahat na majetek, svobodu, údy a život. Moc velení končí nedospělostí; a ačkoli po té je čest a úcta, podpora a obrana a vše, k čemu může vděčnost zavázat člověka za nejvyšší dobrodiní, jichž je přirozeně schopen, vždy povinována sy-

nem svým rodičům, přesto toto vše neklade do otcovy ruky žádné žezlo, žádnou svrchovanou moc velet. Nemá žádné panství nad vlastnictvím nebo činy svého syna, ani žádné právo, aby jeho vůle předpisovala vůli jeho syna ve všech věcech; byť by to synovi v mnohém — ne příliš nepohodlném jemu a jeho rodině — slušelo prokazovat jí ohled.

§ 70. Člověk může dlužit čest a úctu starému nebo moudrému muži, obranu svému dítěti nebo příteli, úlevu a podporu zarmoucenému a vděčnost dobrodinci v takové míře, že vše, co má, vše, co může učinit, nemůže dostatečně splatit; ale všechno toto nedává žádnou pravomoc, žádné právo komukoli tvořit zákony nad tím, komu je povinován. A je zjevné, že toto vše není povinováno jen holým titulem otce; nejen proto, že — jak bylo řečeno — je povinováno i matce, nýbrž i proto, že tyto závazky k rodičům a stupně toho, co je požadováno od dětí, mohou být proměněny různou péčí a laskavostí, prací a nákladem, které se často věnují jednomu dítěti víc než druhému.

§ 71. To ukazuje důvod, jak dochází k tomu, že rodiče ve společnostech, v nichž jsou sami poddanými, podržují moc nad svými dětmi a mají stejné právo na jejich podřízenost jako ti, kdo jsou v přirozeném stavu. Což by nemohlo nikterak být, kdyby všechna politická moc byla jen otcovská a kdyby ve skutečnosti byly jednou a toutéž věcí: neboť pak, jsouc všechna otcovská moc ve vladaři, by poddaný přirozeně neměl žádnou její část. Avšak tyto dvě moci, politická a otcovská, jsou tak dokonale odlišné a oddělené, jsou založeny na tak různých základech a dány k tak různým účelům, že každý poddaný, který je otcem, má stejně otcovské moci nad svými dětmi, jako má vladař nad svými; a každý vladař, který má rodiče, dluží jim stejnou synovskou povinnost a poslušnost, jako nejnižší z jeho poddaných dluží svým; a nemůže tedy obsahovat žádný díl nebo stupeň oné povahy panství, kterou má vladař nebo vrchnost nad svým poddaným.

§ 72. Ačkoli závazek rodičů vychovat své děti a závazek dětí ctít své rodiče obsahují veškerou moc na jedné straně a podřízenost na druhé,

jaká je vlastní tomuto vztahu, přesto bývá u otce ještě jiná moc, kterou má pouto na poslušnost svých dětí. A ta — ačkoli je mu společná s jinými lidmi — se přesto, protože příležitosti k jejímu projevení se téměř stále stávají otcům v jejich soukromých rodinách a případy jejího projevení jinde jsou vzácné a méně si jich všímáme, počítá v obecném mínění za díl otcovské pravomoci. A to je moc, kterou lidé obecně mají, aby odkázali svůj majetek těm, kdo se jim nejvíc líbí; majetek otcův jsouc očekáváním a dědictvím dětí, obvykle v určitých podílech podle zákona a zvyklosti každé země; a přece bývá obvykle v otcově moci dávat jej s úspornější nebo štědřejší rukou podle toho, jak se chování toho či onoho dítěte srovnalo s jeho vůlí a náladou.

§ 73. To není malé pouto na poslušnost dětí; a protože s užíváním země je vždy spojeno podřízení se vládě země, jejíž částí ta půda je, bylo obecně předpokládáno, že otec mohl zavázat své potomstvo k vládě, jejíž byl sám poddaným, a že jeho smlouva je držela. Zatímco toto, jsouc jen nutnou podmínkou spojenou s půdou a dědictvím statku, který je pod onou vládou, sahá pouze na ty, kdo chtějí převzít půdu za této podmínky, a není tedy přirozeným poutem nebo závazkem, nýbrž dobrovolným podřízením. Neboť děti každého člověka, jsouce od přírody tak svobodné, jako byl kdy on sám nebo kterýkoli z jeho předků, mohou — dokud jsou v té svobodě — zvolit, k jaké společnosti se chtějí připojit, pod jaký stát se chtějí dát. Ale chtějí-li užívat dědictví svých předků, musí je přijmout za týchž podmínek, za jakých je měli jejich předkové, a podrobit se všem podmínkám spojeným s takovou držbou. Touto mocí vskutku zavazují otcové své děti k poslušnosti vůči sobě, i když jsou již po nezletilosti, a většinou je také podrobují té či oné politické moci; ale ani jedno, ani druhé žádným zvláštním právem otcovství, nýbrž odměnou, kterou mají ve svých rukou k vynucení a odměnění takové poddajnosti; a není to nic víc moci, než jakou má Francouz nad Angličanem, který nadějí na statek, který mu zanechá, bude mít zajisté silné pouto na jeho poslušnost; a bude-li, až

mu bude odkázán, chtít ho užívat, musí ho zajisté převzít za podmínek spojených s držbou půdy v té zemi, kde leží, ať je to Francie, nebo Anglie.

§ 74. Abych tedy uzavřel: ačkoli otcova moc velet nesahá dál než za nezletilost jeho dětí a jen do stupně vhodného pro kázeň a vládu toho věku; a ačkoli ta čest a úcta a vše to, co Latiníci nazývali *piety*, kterou jsou nezrušitelně povinováni svým rodičům po celý svůj život a ve všech stavech, se vší podporou a obranou, jež jim náleží, nedává otci žádnou moc vládnout, totiž tvořit zákony a stanovovat tresty svým dětem; ačkoli tím vším nemá žádné panství nad vlastnictvím ani činy svého syna — přesto lze snadno pojmout, jak snadné bylo v prvních věcích světa, a stále ještě na místech, kde řídkost lidí dovoluje rodinám oddělovat se do dosud nedržených končin, a mají prostor přesunout se nebo usadit v dosud volných obydlích, aby se otec rodiny stal jejím vladařem.* Byl vládcem od počátku útlého věku svých dětí; a jelikož by jim bylo bez nějaké vlády těžko žít spolu, bylo nejpravděpodobnější, že by měla výslovným nebo mlčky daným souhlasem dětí, když byly vzrostlé, zůstat u otce, kde se zdálo bez jakékoli změny prostě pokračovat; zatímco vskutku nic víc k tomu nebylo třeba, než dovolit otci vykonávat v jeho rodině sám onu výkonnou moc přirozeného zákona, kterou každý svobodný člověk přirozeně má, a tím dovolením mu předat monarchickou moc, dokud by v ní zůstávali. Avšak že toto nebylo žádným otcovským právem, nýbrž pouze souhlasem jeho dětí, je zjevné odtud, že nikdo nepochybuje, že kdyby cizinec, kterého náhoda nebo obchod přivedly do jeho rodiny, tam zabil kteréhokoli z jeho dětí nebo spáchal jiný čin, mohl ho otec odsoudit a dát ho usmrtit nebo jinak potrestat stejně jako kteréhokoli ze svých dětí; což bylo nemožné, aby to učinil mocí jakékoli otcovské pravomoci nad někým, kdo nebyl jeho dítětem, nýbrž mocí oné výkonné moci přirozeného zákona, ke které měl jako člověk právo. A on jediný ho mohl v jeho rodině potrestat tam, kde úcta jeho dětí odložila výkon takové

moci, aby ustoupila důstojnosti a pravomoci, které byly ochotny ponechat v něm nad zbytkem své rodiny.

(*Není tedy nepravděpodobný názor arcifilosofa, že hlavní osoba v každé domácnosti byla vždy jakoby králem; a tak když se počty domácností spojily v občanských společnostech dohromady, byli králové prvním druhem vládců mezi nimi — což je také, jak se zdá, důvod, proč jméno otců v nich stále zůstalo těm, kteří se z otců stali vládci; stejně jako starodávný zvyk vládců činit jako Melchisedech a jsouce králi vykonávat úřad kněze, který otcové činili zpočátku, vzrostl snad touž příležitostí. Nicméně toto není jediný druh zřízení, který byl ve světě přijat. Nepohodlí jedné povahy způsobila, že byly vymýšleny mnohé jiné; takže slovem všechno veřejné zřízení, jakéhokoli druhu, se zjevně zdá povstalo z uvážené rady, konzultace a dohody mezi lidmi, soudícími to vhodným a prospěšným. Není totiž žádné nemožnosti v přirozenosti uvažované samé v sobě, že člověk mohl žít bez jakéhokoli veřejného zřízení.* Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl desátý.)

§ 75. Takto bylo pro děti snadné, a téměř přirozené, mlčky daným a sotva vyhnutelným souhlasem uvolnit cestu otcově pravomoci a vládě. Byly zvyklé v dětství sledovat jeho vedení a předkládat mu své malé spory, a když byly muži, kdo byl vhodnější, aby jim vládl? Jejich malá vlastnictví a ještě menší lakota zřídka připravovaly větší spory; a když by nějaký vznikl, kde by mohli najít vhodnějšího rozhodčího než toho, jehož péčí byl každý z nich živen a vychován a který měl ke všem něžnost? Není divu, že nerozlišovali mezi nezletilostí a plným věkem, ani nehleděli na jeden a dvacet let nebo kterýkoli jiný věk, který by je učinil svobodnými pány sebe a svého jmění, když neměli žádné přání být z jeho vedení; vláda, pod níž byli během ní, i nadále byla více jejich ochranou než omezením, a nikde by nemohli nalézt větší záruku svého míru, svobod a jmění než ve vládě otce.

§ 76. Takto se přirozenými otci rodin nepostřehnutelnou změnou stali i jejich politickými monarchy; a jak se jim stávalo žít dlouho a zanechat schopné a hodné dědice přes několik generací nebo jinak, tak kladli základy dědičných nebo volených království při různých ústavách a zvycích, podle toho, jak náhoda, úmysl nebo příležitost je formovaly. Avšak jestliže vladaři mají své tituly v právu svých otců a je-li to dostatečný důkaz přirozeného práva otců k politické pravomoci, protože obvykle byli těmi, v jejichž rukou nalézáme *de facto* výkon vlády — pravím-li, je-li tento argument dobrý, prokáže stejně silně, že všichni vladaři, ba vladaři jedině, mají být kněžími, neboť je tak jisté, že na počátku byl otec rodiny knězem, jako že byl vládcem ve své vlastní domácnosti.

Kapitola sedmá. O politické neboli občanské společnosti.

§ 77. Bůh učinil člověka takovým tvorem, že — podle jeho vlastního soudu — nebylo dobré, aby byl sám. Uložil mu silné pohnutky nutnosti, pohodlí a sklonu, aby ho vehnaly do společnosti, a vybavil ho rozumem a řečí, aby ji mohl zachovat a užívat. První společnost byla mezi mužem a ženou; ta dala počátek té mezi rodiči a dětmi; k nimž se časem přidala ta mezi pánem a sluhou. A ačkoli se všechny tyto mohly spojit — a obvykle to činily — a tvořit jedinou rodinu, v níž měl pán nebo paní jakousi vládu příslušnou rodině, přesto každá z nich nebo všechny dohromady zůstávají daleko za politickou společností — jak uvidíme, uvážíme-li různé cíle, pouta a meze každé z nich.

§ 78. Manželská společnost se tvoří dobrovolnou smlouvou mezi mužem a ženou; a ačkoli spočívá hlavně v takovém společenství a právu na vzájemné tělo, jaké je nutné k jejímu hlavnímu cíli — plození, přesto s sebou nese vzájemnou podporu a pomoc i společenství zájmů, nezbytných nejen ke sjednocení jejich péče a lásky, nýbrž i nutných pro jejich společné potomstvo, které má právo být živeno a opatřováno jimi, dokud není schopno postarat se o sebe samo.

§ 79. Neboť cíl spojení mezi mužem a ženou není pouhé plození, nýbrž pokračování druhu, a toto spojení mezi mužem a ženou má trvat i po plození, dokud je to nutné k živení a podpoře mláďat, která mají být živena těmi, kdo je zplodili, dokud nejsou schopna si poradit a postarat se sama o sebe. Toto pravidlo, které nekonečně moudrý

tvůrce ustavil dílům svých rukou, vidíme stále poslouchat u nižších tvorů. U těch živorodých zvířat, která se živí trávou, trvá spojení mezi samcem a samicí ne déle než sám akt páření; neboť vemeno matky stačí k živení mláděte, dokud se nemůže pást na trávě, a samec jen plodí, ale nestará se o samici ani o mláďata, jejichž živobytí nemůže ničím přispět. Ale u dravých zvířat trvá spojení déle; neboť samice není dobře schopna sama se uživit a živit své četné potomstvo z vlastního lovu — pracnějšího a nebezpečnějšího způsobu života než pastva — a je k zachování jejich společné rodiny nutná pomoc samce; ta rodina nemůže trvat, dokud nejsou schopna lovit sama pro sebe, než společnou péčí samce a samice. Totéž je třeba pozorovat u všech ptáků (kromě některých domácích, kde hojnost potravy osvobozuje kohouta od živení a péče o mladou snůšku), jejichž mláďata potřebují potravu v hnízdě: kohout a slepice zůstávají druhy, dokud mláďata nejsou schopna užít svých křídel a postarat se sama o sebe.

§ 80. A v tomto, jak soudím, spočívá hlavní, ne-li jediný důvod, proč jsou mužské a ženské pohlaví v lidstvu vázány na delší spojení než jiní tvorové: totiž proto, že žena je schopna otěhotnět a *de facto* obvykle znovu nese dítě a přivádí další na svět dávno dřív, než je předešlé zbaveno závislosti na pomoci rodičů a schopno samo si poradit a než se mu dostalo veškeré pomoci, kterou mu rodiče dluží. Čímž otec, který je vázán pečovat o ty, které zplodil, je zavázán zůstat ve manželské společnosti s touž ženou déle než jiní tvorové, jejichž mláďata, jsouce schopna se uživit sama předtím, než se vrátí doba plození, se manželské pouto rozvazuje samo od sebe a oba jsou svobodní, dokud je Hymén v obvyklé výroční době znovu nepovolá vybrat si nové druhy. V čemž nelze než obdivovat moudrost velkého Stvořitele, který — davši člověku prozíravost a schopnost opatřit si pro budoucnost, stejně jako zajistit přítomnou nutnost — učinil nutným, aby společenství muže a ženy bylo trvalejší než společenství samce a samice mezi ostatními tvory; aby tak byla povzbuzena jejich pracovitost a jejich zá-

jem byl lépe sjednocen, aby opatřovali a ukládali zboží pro své společné potomstvo, které by nejisté míšení nebo snadné a časté rozvazování manželské společnosti mocně rušilo.

§ 81. Ale ačkoli jsou toto pouta kladená lidstvu, která činí manželské svazky pevnějšími a trvalejšími u člověka než u jiných druhů zvířat, přesto by to dalo důvod ptát se, proč tato smlouva, kde je plození a výchova zajištěna a dědictví opatřeno, nemůže být učiněna rozvazatelnou buď souhlasem, nebo v určitou dobu, nebo za určitých podmínek — stejně jako jakékoli jiné dobrovolné smlouvy; neboť v povaze věci ani v jejích cílech není žádné nutnosti, aby byla vždy na život. Myslím u těch, kdo nejsou pod omezením žádného pozitivního zákona, který by nařizoval, aby všechny takové smlouvy byly trvalé.

§ 82. Avšak manžel a žena, ačkoli mají jen jeden společný zájem, mají přesto různé rozumy a budou mít nevyhnutelně někdy různé vůle. Protože je tedy nutné, aby poslední rozhodnutí — totiž vláda — bylo někde umístěno, připadá přirozeně muži jako schopnějšímu a silnějšímu. Avšak toto, sahající pouze k věcem jejich společného zájmu a majetku, zanechává ženu v plném a svobodném držení toho, co jí smlouvou náleží jako její zvláštní právo, a nedává manželovi větší moc nad jejím životem, než ona má nad jeho; moc manžela je totiž tak vzdálená moci absolutního monarchy, že má žena v mnoha případech svobodu oddělit se od něho, kde to přirozené právo nebo jejich smlouva dovoluje — ať je ta smlouva učiněna jimi samými v přirozeném stavu, nebo zvyky či zákony země, v níž žijí; a děti při takovém oddělení připadají losu otce nebo matky, jak taková smlouva určuje.

§ 83. Neboť všechny cíle manželství se dají dosáhnout jak pod politickou vládou, tak v přirozeném stavu, občanská vrchnost neumenšuje právo nebo moc žádné ze stran, přirozeně nezbytných k těmto cílům, totiž k plození a vzájemné podpoře a pomoci po dobu, co jsou spolu; nýbrž rozhoduje pouze jakýkoli spor, který by mohl mezi mužem a ženou o ně vzniknout. Kdyby bylo jinak a kdyby absolutní svrchovanost

a moc nad životem a smrtí přirozeně náležela manželovi a byla nutná ke společnosti mezi mužem a ženou, nemohlo by být manželství v žádné z těch zemí, kde se manželovi takovou absolutní pravomoc nedopřává. Avšak cíle manželství nevyžadujíce takové moci v manželovi, stav manželské společnosti ji do něho nekladl, neboť není nikterak nutná k tomu stavu. Manželská společnost by mohla trvat a dosahovat svých cílů bez ní; ba společenství majetku a moc nad ním, vzájemná pomoc a živení i jiné věci patřící ke manželské společnosti mohou být proměněny a upraveny onou smlouvou, která spojuje muže a ženu v této společnosti, pokud se to slučuje s plozením a vychováním dětí, dokud by se nemohly samy postarat; neboť není ničeho nutného k žádné společnosti, co není nutné pro cíle, pro které je zřízena.

§ 84. O společnosti mezi rodiči a dětmi a o různých právech a mocech, které jim příslušně patří, jsem pojednal tak obšírně v předchozí kapitole, že zde o ní nebudu třeba nic říkat. A soudím, že je zjevné, že se velmi liší od politické společnosti.

§ 85. *Pán* a *sluha* jsou jména tak stará jako dějiny, ale dávají se těm, kdo jsou ve velmi různých podmínkách. Neboť svobodný muž činí sebe sluhou druhého tím, že mu na určitou dobu prodává službu, kterou se zavazuje konat, výměnou za mzdu, kterou má přijímat; a ačkoli ho to obvykle uvádí do rodiny jeho pána a pod její obvyklou kázeň, přesto to dává pánovi jen dočasnou moc nad ním a ne větší, než jaká je obsažena ve smlouvě mezi nimi. Avšak existuje i jiný druh sluhů, které zvláštním jménem nazýváme *otroky*, kteří — jsouce zajatci vzatými ve spravedlivé válce — jsou přirozeným právem podrobeni absolutnímu panství a svévolné moci svých pánů. Tito lidé — jak říkám — propadli svými životy a s nimi svými svobodami a ztratili své statky; a jsouce ve stavu otroctví, nejsou schopni žádného vlastnictví a v tom stavu nemohou být pokládáni za žádnou část občanské společnosti, jejímž hlavním cílem je zachování vlastnictví.

§ 86. Uvažme tedy pána rodiny se všemi těmito podřízenými vztahy ženy, dětí, sluhů a otroků, sjednocenými pod domácí vládou rodiny; která — ať má jakoukoli podobnost ve svém řádu, úřadech i počtu s malým státem — je od něj přesto velmi vzdálená, jak ve své ústavě, moci, tak v cíli. Nebo má-li být pokládána za monarchii a *paterfamilias* za absolutního monarchu v ní, bude absolutní monarchie mít velmi roztříštěnou a krátkou moc, když je zjevné z toho, co bylo řečeno dříve, že pán rodiny má velmi odlišnou a různě omezenou moc, jak co do času, tak co do rozsahu, nad těmi různými osobami, které v ní jsou. Neboť kromě otroka (a rodina je stejně rodinou a jeho moc jako *paterfamilias* stejně velká, ať jsou nebo nejsou v jeho rodině nějací otroci) nemá zákonodárnou moc nad životem a smrtí nad žádným z nich — a žádnou mimo tu, kterou může mít stejně dobře paní rodiny jako on. A nemůže zajisté mít žádnou absolutní moc nad celou rodinou ten, kdo má jen velmi omezenou nad každým jednotlivcem v ní. Ale v čem se rodina nebo jakákoli jiná společnost lidí liší od té, která je vlastně politickou společností, uvidíme nejlépe uvážením toho, v čem spočívá sama politická společnost.

§ 87. Člověk, narodiv se, jak bylo dokázáno, s nárokem na dokonalou svobodu a nekontrolované užívání všech práv a výsad přirozeného zákona, stejně jako kterýkoli jiný člověk nebo počet lidí ve světě, má od přírody moc, nejen zachovávat své vlastnictví — totiž svůj život, svobodu a majetek — proti křivdám a pokusům jiných lidí, nýbrž i soudit a trestat porušení toho zákona v druhých, jak je přesvědčen, že si přestupek zasluhuje, a to i samou smrtí při zločinech, kde ohavnost činu podle jeho mínění to vyžaduje. Ale protože žádná politická společnost nemůže existovat ani trvat, aniž by měla sama v sobě moc zachovávat vlastnictví, a za tím účelem trestat přestupky všech členů té společnosti, tam a jen tam je politická společnost, kde se každý z členů vzdal této přirozené moci a odevzdal ji do rukou obce ve všech případech, které ho nevylučují z toho, aby se odvolal k ochraně zákona

jí ustaveného. A tak všemi vyloučenými soukromými soudy každého jednotlivého člena se obec stává rozhodčím podle usazených stálých pravidel, nestranných a stejných pro všechny strany; a prostřednictvím mužů majících pravomoc od obce k výkonu těchto pravidel rozhoduje všechny spory, které by mohly nastat mezi kterýmikoli členy té společnosti ohledně jakékoli věci práva, a trestá ony přestupky, které kterýkoli člen spáchal proti společnosti, takovými tresty, jaké zákon stanovil. Čímž je snadné rozeznat, kdo je a kdo není v politické společnosti spolu. Ti, kdo jsou spojeni v jedno těleso a mají společný ustavený zákon a soudnictví, k nimž se mohou odvolat, s pravomocí rozhodovat spory mezi nimi a trestat provinilce, jsou spolu v občanské společnosti. Ale ti, kdo nemají takového společného odvolání — myslím na zemi — jsou stále v přirozeném stavu, každý jsa, kde není jiného, soudcem pro sebe a vykonavatelem, což je, jak jsem předtím ukázal, dokonalý stav přirozený.

§ 88. A tak stát získává moc stanovit, jaký trest má patřit různým přestupkům, které považují za toho hodné, spáchaným mezi členy té společnosti (což je moc tvořit zákony), stejně jako má moc trestat jakoukoli křivdu způsobenou kterémukoli ze svých členů kýmkoli, kdo k ní nepatří (což je moc války a míru) — a to vše pro zachování vlastnictví všech členů té společnosti, pokud to je možné. Avšak ačkoli každý člověk, který vstoupil do občanské společnosti a stal se členem jakéhokoli státu, se tím vzdal své moci trestat přestupky proti přirozenému zákonu z vlastního soukromého soudu, přece se soudem přestupků, který odevzdal zákonodárci ve všech případech, kdy se může odvolat k vrchnosti, dal státu právo užít své síly k výkonu rozsudků státu, kdykoli bude k tomu povolán; což jsou vskutku jeho vlastní rozsudky, byvše učiněny jím samým nebo jeho zástupcem. A v tomto máme původ zákonodárné a výkonné moci občanské společnosti, kterou je soudit podle stálých zákonů, pokud mají být trestány přestupky, když jsou spáchány uvnitř státu; a také určovat příležitostnými roz-

sudky zakládajícími se na současných okolnostech činu, pokud mají být mstěny křivdy přicházející zvenčí; a v obojím užít veškeré síly všech členů, kdyby bylo třeba.

§ 89. Kdekoli je tedy kterýkoli počet lidí tak sjednocen v jednu společnost, že se každý vzdá své výkonné moci přirozeného zákona a předá ji veřejnosti, tam a jen tam je politická nebo občanská společnost. A to se činí, kdekoli jakýkoli počet lidí v přirozeném stavu vstoupí do společnosti, aby utvořili jeden lid, jedno politické těleso pod jednou nejvyšší vládou; nebo se kdokoli připojí a vtělí do nějaké vlády již utvořené. Neboť tím zmocňuje společnost, nebo což je totéž, zákonodárce v ní, aby tvořil zákony pro něho, jak si obecné dobro společnosti vyžádá; k jejichž výkonu je povinován jeho vlastní pomocí (jako svými vlastními rozhodnutími). A to vyvádí lidi z přirozeného stavu do stavu státu zřízením soudce na zemi s pravomocí určovat všechny spory a napravovat křivdy, které by se mohly stát kterémukoli členu státu; kterým soudcem je zákonodárce nebo úřední osoby jím ustanovené. A kdekoli je kterýkoli počet lidí, jakkoli spojených, kteří nemají takové rozhodující moci, k níž by se odvolali, tam jsou stále v přirozeném stavu.

§ 90. Z toho je zřejmé, že absolutní monarchie, kterou někteří lidé počítají za jedinou vládu na světě, je ve skutečnosti neslučitelná s občanskou společností, a tak nemůže být vůbec žádnou formou občanské vlády. Neboť cíl občanské společnosti, jsa vyhnout se oněm nepohodlím přirozeného stavu, která nutně plynou z toho, že každý člověk je soudcem ve své vlastní záležitosti, a napravit je — a to zřízením známé pravomoci, k níž se každý z té společnosti může odvolat při jakékoli utrpěné křivdě nebo sporu, který by mohl vzniknout, a kterou má každý ze společnosti poslouchat* — kdekoli jsou osoby, které takovou pravomoc, k níž by se odvolaly, pro rozhodnutí jakéhokoli sporu mezi sebou nemají, tam jsou tyto osoby stále v přirozeném stavu; a tak je každý absolutní vladař ve vztahu k těm, kdo jsou pod jeho panstvím.

(*Veřejná moc všeho společenství stojí nade všemi dušemi, které v témž společenství jsou; a hlavní užití té moci je dávat zákony všem, kdo jsou pod ní; kteréžto zákony v takových případech musíme poslouchat, pokud se neukáže důvod, který by nutně dokázal, že zákon rozumu nebo Boží nařizuje opak.* Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl šestnáctý.)

§ 91. Neboť jsa předpokládán, že má veškerou moc, jak zákonodárnou, tak výkonnou, v sobě samém, není soudce, k němuž by se dalo obrátit, žádné odvolání není otevřeno nikomu, kdo by mohl spravedlivě, nestranně a s pravomocí rozhodnout, a od jehož rozhodnutí by se dala očekávat úleva a náprava jakékoli křivdy nebo nepohodlí, které by mohly být utrpěny od vladaře nebo z jeho rozkazu. Takže takový muž, ať je nazván Car, Veliký Pán, nebo jakkoli chcete, je stejně v přirozeném stavu, se vším, co je pod jeho panstvím, jako je s ostatním lidstvem. Neboť kdekoli jsou kterýkoli dva lidé, kteří nemají stálého pravidla ani společného soudce, k nimž by se odvolali na zemi pro určení sporů o právu mezi sebou, tam jsou stále v přirozeném stavu* a pod všemi jeho nepohodlími, jen s tímto bědným rozdílem pro poddaného, nebo spíše otroka absolutního vladaře: že zatímco v obvyklém přirozeném stavu má svobodu soudit o svém právu a podle svých nejlepších schopností je hájit, nyní — kdykoli je jeho vlastnictví napadeno vůlí a rozkazem jeho monarchy — nejenže nemá žádného odvolání, jaké mají mít ti, kdo jsou ve společnosti, ale jako by byl snížen z obecného stavu rozumných tvorů, je mu odepřena svoboda soudit o svém právu nebo ho hájit; a tak je vystaven všemu zlu a nepohodlí, kterého se může člověk obávat od toho, kdo, jsa v neomezeném přirozeném stavu, je ještě zkažen lichocením a ozbrojen mocí.

(*Aby byly odstraněny všechny takové vzájemné stížnosti, křivdy a bezpráví, totiž takové, které stíhají lidi v přirozeném stavu, nebylo jiné cesty, než jen tím, že lidé vyrostli v dohodu a souhlas mezi sebou tím, že nařídili*

nějaký druh veřejné vlády a podrobili se jí, aby těm, jimž udělili pravomoc vládnout a spravovat, byl zajištěn mír, klid a šťastný stav zbytku. Lidé vždy věděli, že kde se jim nabízí síla a křivda, mohou být obránci sebe sami; věděli, že ačkoli lidé mohou hledat svůj vlastní prospěch, přesto kdyby se to dělo s křivdou druhým, nemělo by to být trpěno, nýbrž všemi lidmi a všemi dobrými prostředky odpíráno. Konečně věděli, že žádný muž nesmí rozumně vzít na sebe určovat své vlastní právo a podle svého vlastního určení pokračovat v jeho udržování, pokud každý člověk je vůči sobě a těm, k nimž má velký cit, stranický; a tedy že by sváry a trápení byly nekonečné, nedali-li by svůj společný souhlas, aby všichni byli řízeni některými, na nichž by se shodli; bez kterého souhlasu by nebylo rozumu, aby jeden muž bral na sebe být pánem nebo soudcem nad druhým. Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl desátý.)

§ 92. Neboť kdo soudí, že absolutní moc čistí lidskou krev a napravuje nízkost lidské přirozenosti, ten nepotřebuje číst víc než dějiny tohoto nebo kteréhokoli jiného věku, aby byl přesvědčen o opaku. Ten, kdo by byl drzý a křivdivý v lesích Ameriky, by pravděpodobně nebyl mnoho lepší na trůně, kde snad budou nalezeny učenost a náboženství, aby ospravedlnily vše, co učiní svým poddaným, a meč okamžitě umlčí všechny, kdo by se odvážili to zpochybnit. Neboť jaká je ochrana absolutní monarchie, jaké otce svých zemí z vladařů činí a do jakého stupně štěstí a bezpečí vede občanskou společnost, kde tento druh vlády vzrostl v dokonalost — snadno uvidí ten, kdo nahlédne do nedávné zprávy o Cejlonu.

§ 93. V absolutních monarchiích vskutku, stejně jako v jiných vládách světa, mají poddaní odvolání k zákonu a soudce, aby rozhodovali spory a zdržovali jakékoli násilí, které by mohlo nastat mezi samotnými poddanými navzájem. To každý pokládá za nutné a věří, že si zasluhuje být pokládán za prohlášeného nepřítele společnosti i lidstva ten, kdo by se chtěl pokusit to odstranit. Avšak zda je to z pravé lásky k lidstvu a společnosti a z takové dobročinnosti, jakou si navzájem

dlužíme, je důvod pochybovat. Není to totiž víc, než co každý člověk, který miluje svou vlastní moc, zisk nebo velikost, může a přirozeně musí činit — totiž chránit ta zvířata od toho, aby si navzájem ublížila nebo se zničila, která pracují a dřou jen pro jeho potěšení a prospěch; a o něž se tak pečuje nikoli z nějaké lásky, kterou pán k nim má, nýbrž z lásky k sobě a ze zisku, který mu přinášejí. Neboť zeptá-li se kdo, jaká záruka, jaký plot je v takovém stavu proti násilí a útlaku tohoto absolutního vládce — tuto otázku lze sotva snést. Jsou připraveni vám říci, že se zasluhuje smrti jen ptát se po bezpečí. Mezi poddaným a poddaným, přiznávají, musí být míry, zákony a soudci pro jejich vzájemný mír a bezpečnost; ale co se vládce týče, má být absolutní a je nad všemi takovými okolnostmi; protože má moc činit více újmy a křivdy, je právem, když to činí. Ptát se, jak by člověk mohl být střežen před újmou nebo křivdou na té straně, kde je nejsilnější ruka, aby to činila, je hned hlasem buřičství a vzpoury — jako kdyby lidé, opouštějíce přirozený stav a vstupujíce do společnosti, se dohodli, že všichni z nich kromě jednoho mají být pod omezením zákonů, ale on má podržet veškerou svobodu přirozeného stavu, zvětšenou mocí a učiněnou nevázanou beztrestností. Toto znamená soudit, že jsou lidé tak pošetilí, že si dávají pozor, aby se vyhnuli zlu, které by jim mohli způsobit tchoři nebo lišky, ale jsou spokojeni, ba pokládají za bezpečí, aby je požírali lvi.

§ 94. Avšak ať lichotníci říkají cokoli, aby pobavili rozum lidí, nebrání to lidem cítit; a když vidí, že kterýkoli člověk, v jakémkoli postavení, je mimo meze občanské společnosti, jíž jsou, a že nemají odvolání na zemi proti jakékoli újmě, kterou mohou od něho přijmout, mají sklon pokládat se za bytosti v přirozeném stavu vůči tomu, o kom shledají, že v něm je; a dát si pozor, co nejdříve mohou, aby měli to bezpečí a jistotu v občanské společnosti, pro něž byla první ustavena a pro něž jedině do ní vstoupili. A proto, ačkoli snad zpočátku (jak bude obšírněji ukázáno v následující části tohoto pojednání) nějaký

dobrý a výborný muž, získav přednost mezi ostatními, nabyl této pocty své dobrotě a ctnosti jakožto jakési přirozené pravomoci, že na něho mlčky daným souhlasem připadla hlavní vláda a rozhodování jejich sporů bez jiné záruky než jistoty, kterou měli o jeho přímosti a moudrosti — přesto když čas, dávaje pravomoc a (jak nás chtějí někteří lidé přesvědčit) posvátnost zvyklostí, které nedbalá a neprozíravá nevinnost prvních věků započala, přivedl nástupce jiného ražení, lid, shledávaje své majetky nezajištěné pod vládou, jak tehdy byla (zatímco vláda nemá žádný jiný cíl než zachování vlastnictví*), nemohl být nikdy bezpečný ani v klidu, ani se nepokládal za bytost v občanské společnosti, dokud nebyla zákonodárná moc umístěna do kolektivních těles mužů, nazvěte je senát, parlament nebo jak chcete. Tím se každá jednotlivá osoba stala podřízenou, stejně jako jiní nejnižší muži, oněm zákonům, které sama, jako díl zákonodárce, ustavila; a nikdo nemohl svou vlastní pravomocí uniknout síle zákona, jakmile byl učiněn, ani žádnou záminkou nadřazenosti žádat vyjmutí a tím ospravedlnit své vlastní nebo kterýchkoli ze svých závislých prohřešky.* Nikdo v občanské společnosti nemůže být vyňat z jejích zákonů. Neboť může-li kdokoli činit, co se mu zdá vhodné, a není-li na zemi žádného odvolání k nápravě nebo zabezpečení proti jakékoli újmě, kterou spáchá — ptám se, zda není dokonale stále v přirozeném stavu, a tak nemůže být žádnou částí nebo členem oné občanské společnosti; leda že by někdo řekl, že přirozený stav a občanská společnost jsou jedno a totéž, což jsem u nikoho dosud neshledal, že by byl tak velkým zastáncem anarchie, aby to tvrdil.

(*Zpočátku, když byl ustaven nějaký určitý druh zřízení, snad se tehdy dále nepřemýšlelo o způsobu vládnutí, nýbrž vše bylo ponecháno moudrosti a uvážení těch, kdo měli vládnout, až zkušeností shledali, že toto je ve všech částech velmi nevhodné, takže ta věc, kterou vymysleli jako lék, jen zvětšila ránu, kterou měla hojit. Viděli, že žít z vůle jediného muže se*

stalo příčinou neštěstí všech lidí. To je donutilo přijít k zákonům, v nichž by všichni lidé mohli předem vidět svou povinnost a znát tresty za jejich přestoupení. Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl desátý.)

(* *Občanský zákon, jsa činem celého politického tělesa, tedy přemáhá každou jednotlivou část téhož tělesa.* Hooker, tamtéž.)

Kapitola osmá. O počátcích politických společností.

§ 95. Lidé jsou — jak bylo řečeno — od přírody všichni svobodní, rovní a nezávislí; nikdo nemůže být vyveden z tohoto stavu a podroben politické moci druhého bez svého vlastního souhlasu. Jediný způsob, jímž se někdo zbavuje své přirozené svobody a bere na sebe pouta občanské společnosti, je dohoda s jinými lidmi spojit se a vtělit do společenství pro své pohodlné, bezpečné a mírumilovné soužití jedněch mezi druhými, pro zajištěné užívání svého majetku a pro větší bezpečnost proti komukoli, kdo není z něho. To může učinit kterýkoli počet lidí, protože to neublíží svobodě ostatních; ti jsou zanecháni, jací byli, ve svobodě přirozeného stavu. Když kterýkoli počet lidí tak svolí vytvořit jedno společenství nebo vládu, jsou tím ihned vtěleni a tvoří jedno politické těleso, v němž má většina právo jednat a rozhodovat za ostatní.

§ 96. Neboť když kterýkoli počet lidí učinil souhlasem každého jednotlivce společenství, učinili tím ono společenství jedním tělesem s mocí jednat jako jedno těleso, což se děje jedině vůlí a určením většiny. Neboť to, co jakékoli společenství uvádí v činnost, je jen souhlasem jeho jednotlivců; a jsouc nutné pro to, co je jedním tělesem, aby se pohybovalo jedním směrem, je nutné, aby se těleso pohybovalo tím směrem, kam ho nese větší síla — totiž souhlas většiny; jinak je nemožné, aby jednalo nebo pokračovalo jako jedno těleso, jedno společenství, jak se souhlas každého jednotlivce, který se do něho sjednotil, dohodl, že má. A tak je každý zavázán tím souhlasem, aby byl vázán

rozhodnutím většiny. A proto vidíme, že ve shromážděních zmocněných jednat pozitivními zákony, kde není oním pozitivním zákonem, který je zmocňuje, stanoven žádný počet, čin většiny platí za čin celku a určuje věc jako to, co má podle přirozeného zákona a rozumu moc celku.

§ 97. A tak každý člověk, souhlase s druhými vytvořit jedno politické těleso pod jednou vládou, se zavazuje vůči každému z té společnosti podrobit se určení většiny a být jím vázán; jinak by tato původní smlouva, kterou se on spolu s druhými vtěluje do jedné společnosti, nic neznamenala a nebyla by žádnou smlouvou, kdyby byl ponechán svobodný a pod žádnými jinými pouty, než byl před tím v přirozeném stavu. Neboť jaký zdání jakékoli smlouvy by bylo? Jaký nový závazek, kdyby nebyl vázán žádnými rozhodnutími společnosti víc, než on sám by uznal za vhodné a než by s nimi skutečně souhlasil? To by byla stále tak veliká svoboda, jakou měl před svou smlouvou nebo jakou má kdokoli jiný v přirozeném stavu, kdo se smí podřídit a svolit ke kterémukoli jejímu činu, uzná-li to za vhodné.

§ 98. Neboť nemá-li být souhlas většiny rozumně pokládán za čin celku a nemá-li vázat každého jednotlivce, nic kromě souhlasu každého jednotlivce nemůže učinit, aby bylo cokoli činem celku. Avšak takový souhlas je téměř nemožné kdy mít, uvážíme-li zdravotní neduhy a odvolávky obchodu, které i v menším počtu, než je stát, nutně udrží mnohé mimo veřejné shromáždění. Přidáme-li k tomu rozmanitost mínění a protichůdnost zájmů, které se nevyhnutelně vyskytují ve všech sbírkách lidí, bylo by vstupování do společnosti za takových podmínek jen jako Catonovo vstupování do divadla — jen aby zase vyšel ven. Taková ústava by učinila mocného Leviatana kratšího trvání než nejslabší tvory a nedovolila by mu přežít den, v němž se narodil; což nelze předpokládat, pokud bychom nesoudili, že rozumní tvorové touží po společnostech a tvoří je jen proto, aby se zase rozpadly. Ne-

boť kde většina nemůže vázat ostatní, tam nemohou jednat jako jedno těleso, a tedy by se okamžitě zase rozpadli.

§ 99. Kdokoli se tedy mimo přirozený stav sjednotí ve společenství, musí být pokládán za toho, kdo předává většině společenství veškerou moc nutnou k cílům, pro něž se spojují do společnosti, pokud se výslovně nedohodli na jakémkoli počtu větším, než je většina. A to se činí pouhým dohodnutím se spojit v jednu politickou společnost, což je veškerá smlouva, která je nebo musí být mezi jednotlivci, kteří vstupují do státu nebo ho tvoří. A tak to, co zahajuje a vskutku ustavuje jakoukoli politickou společnost, není nic jiného než souhlas jakéhokoli počtu svobodných lidí schopných většiny spojit se a vtělit do takové společnosti. A toto je to, a jen to, co dalo nebo mohlo dát počátek jakékoli zákonné vládě na světě.

§ 100. Proti tomu nacházím dvě námitky. Za prvé: *že nejsou v dějinách příklady společnosti lidí nezávislých a vzájemně rovných, kteří by se sešli a tímto způsobem začali a ustavili vládu.*

Za druhé: *že je právně nemožné, aby to lidé činili, protože všichni lidé jsou rozeni pod vládou, mají se jí podrobit a nejsou svobodni začít novou.*

§ 101. Na první je odpověď tato: Není se vůbec čemu divit, že nám dějiny podávají jen velmi málo zpráv o lidech, kteří žili spolu v přirozeném stavu. Nepohodlí tohoto stavu, láska ke společnosti a její potřeba sotva přivedly kterýkoli jejich počet dohromady, hned se spojili a vtělili, zamýšleli-li pokračovat spolu. A nemůžeme-li předpokládat, že kdy lidé v přirozeném stavu byli, protože o nich v takovém stavu mnoho neslyšíme, mohli bychom stejně dobře předpokládat, že vojska Salmanasarova nebo Xerxova nikdy nebyla dětmi, protože o nich málo slyšíme, dokud nebyli muži a sjednoceni ve vojska. Vláda je všude dřívější než zápisy a písmo zřídka přichází mezi lid, dokud dlouhé trvání občanské společnosti neopatřilo jinými potřebnějšími uměními jeho bezpečí, pohodlí a hojnost; a pak začínají hledět po dějinách svých zakladatelů a hledat svůj počátek, když přežili jeho paměť. Neboť se státy

je to jako s jednotlivými osobami: obvykle neznají své vlastní narození a dětství; a vědí-li něco o svém počátku, vděčí za to náhodným záznamům, které o něm vedli jiní. A ty, které máme, o počátku jakýchkoli politických zřízení ve světě — vyjma judských, kde se Bůh sám bezprostředně vložil, a jež nikterak nenahrávají otcovskému panství — jsou buď zřetelnými příklady takového počátku, jaký jsem zmínil, nebo mají přinejmenším jeho zjevné stopy.

§ 102. Musí ukázat podivný sklon popírat zjevnou skutečnost, nesouhlasí-li s jeho hypotézou, kdo nedovolí, že počátek Říma a Benátek bylo sjednocením několika mužů svobodných a navzájem nezávislých, mezi nimiž nebylo žádné přirozené nadřazenosti nebo podřízenosti. A smí-li se vzít slovo Josefa Acosty, říká nám, že v mnohých částech Ameriky nebylo vůbec žádné vlády.

> Jsou velké a zjevné domněnky, praví, že tito lidé (mluví o oněch z Peru) po dlouhý čas neměli ani krále, ani stát, nýbrž žili ve tlupách, jako to dodnes činí na Floridě, Cheriquanové, obyvatelé Brazílie a mnoho jiných národů, kteří nemají určité krále, nýbrž jak přichází příležitost, v míru nebo ve válce, volí si své velitele, jak se jim líbí (kniha první, kapitola dvacátá pátá).

Řekne-li se, že každý muž tam byl rozen poddán svému otci nebo hlavě své rodiny, že podřízenost náležející dítěti vůči otci neodnímala svobodu spojit se v jakoukoli politickou společnost, kterou pokládal za vhodnou, bylo již dokázáno. Buď jak buď, tito lidé — je to zjevné — byli skutečně svobodní; a ať by někteří dnešní politici klad do kteréhokoli z nich jakoukoli nadřazenost, sami si ji nenárokovali, nýbrž souhlasem byli všichni rovni, dokud týmž souhlasem neustavili vládce nad sebou. Takže jejich politické společnosti všechny započaly z dobrovolného spojení a vzájemné dohody mužů svobodně jednajících při volbě svých vládců a forem vlády.

§ 103. A doufám, že se dovolí, aby ti, kdo odešli ze Sparty s Palantem, zmíněným Justinem (kniha třetí, kapitola čtvrtá), byli svobodní muži navzájem nezávislí a ustavili si vládu nad sebou svým vlastním souhlasem. Takto jsem uvedl několik příkladů z dějin lidí svobodných a v přirozeném stavu, kteří se sešli, vtělili a začali stát. A je-li nedostatek takových příkladů argumentem na důkaz toho, že vlády takto nezačaly ani takto začít nemohly, soudím, že by bylo zastáncům otcovské říše lépe to nechat, než to vysouvat proti přirozené svobodě. Neboť mohou-li uvést tolik příkladů z dějin vlád začatých otcovským právem, soudím (ačkoli nejvýše je argument z toho, co bylo, k tomu, co by právem mělo být, nemá velké síly), že by jim bylo možné bez velkého nebezpečí vyjít vstříc. Avšak kdybych jim v této věci směl radit, bylo by dobré, aby příliš nehledali v původu vlád, jak začaly *de facto*, aby ne u základu většiny z nich nenašli něco velmi málo nahrávajícího záměru, který prosazují, a takové moci, kterou obhajují.

§ 104. Avšak abych uzavřel: rozum stojí zjevně na naší straně, že lidé jsou přirozeně svobodní, a příklady dějin ukazují, že vlády světa, které začaly v míru, měly svůj počátek položen na tomto základě a byly učiněny souhlasem lidu. Nemůže tedy být mnoho prostoru pro pochybnost ani o tom, kde je právo, ani o tom, jaké bylo mínění nebo praxe lidstva ohledně prvního zřizování vlád.

§ 105. Nepopírám, že pohlédneme-li zpět tak daleko, jak nás dějiny mohou vést, k počátku států, nalezneme je obecně pod vládou a správou jednoho muže. A jsem také nakloněn věřit, že kde byla rodina dost početná, aby se uživila sama, a pokračovala celistvě spolu, aniž by se mísila s druhými, jak se často stává, kde je mnoho půdy a málo lidí, vláda obvykle započala v otci. Neboť otec, maje podle přirozeného zákona stejnou moc jako každý jiný muž trestat, jak uznal za vhodné, jakékoli přestupky proti tomu zákonu, mohl tím trestat své provinilé děti, i když byly muži a mimo svou nedospělost; a bylo velmi pravděpodobné, že se jeho trestu podrobí a všichni se k němu připojí proti

provinilci, dávajíce mu tím ve svém pořadí moc vykonávat svůj rozsudek proti jakémukoli přestupku, a tak ve skutečnosti ho učinit zákonodárcem a vládcem všech těch, kdo zůstali ve spojení s jeho rodinou. Byl nejvhodnějším, aby mu věřili; otcovská láska zajišťovala jejich majetek a zájem pod jeho péčí; a zvyk ho poslouchat v jejich dětství učinil snazším podřídit se spíše jemu než komukoli jinému. Mají-li tedy mít někoho, kdo by jim vládl — neboť vládě lze mezi lidmi, kteří žijí spolu, jen sotva uniknout — kdo byl pravděpodobnějším tím mužem než ten, kdo byl jejich společným otcem, pokud ho nedbalost, krutost nebo jakákoli jiná vada mysli či těla nečinila nehodným k tomu? Avšak když buď otec zemřel a zanechal svého nejbližšího dědice, pro nedostatek věku, moudrosti, odvahy nebo jakýchkoli jiných vlastností méně způsobilého k vládě, nebo kde se sešlo několik rodin a souhlasilo pokračovat spolu — tam není pochybnosti, než že užili své přirozené svobody k ustavení toho, kterého soudili jako nejschopnějšího a nejpravděpodobnějšího, aby jim dobře vládl. Shodně s tím nacházíme obyvatele Ameriky, kteří (žijíce mimo dosah dobyvatelských mečů a rozšiřujícího se panství dvou velkých říší Peru a Mexika) užívali své vlastní přirozené svobody; ačkoli *caeteris paribus* obvykle dávají přednost dědici svého zemřelého krále, jestliže ho však shledají nějak slabým nebo neschopným, přejdou kolem něho a ustaví nejsilnějšího a nejstatečnějšího muže za svého vládce.

§ 106. Tak ačkoli, pohlédneme-li zpět tak daleko, kam nám záznamy dávají jakoukoli zprávu o zalidňování světa a dějiny národů, obvykle nalézáme vládu v jedné ruce, přesto to neničí to, co tvrdím: totiž že počátek politické společnosti závisí na souhlasu jednotlivců spojit se a vytvořit jednu společnost; a ti, když jsou tak vtěleni, mohli ustavit, jakou formu vlády uznali za vhodnou. Protože však to dalo lidem příležitost se mýlit a soudit, že vláda byla od přírody monarchická a náležela otci, nebude od věci zde uvážit, proč lidé na počátku obecně zvolili tuto formu — kterou snad otcova přednost mohla při prvním usta-

vení některých států dát povstat a položit na počátku moc do jedné ruky; přesto je zjevné, že důvod, který udržel formu vlády v jediné osobě, nebyl žádný ohled na otcovskou pravomoc nebo úcta k ní; neboť všechny malé monarchie, tj. téměř všechny monarchie, blízké svému původu, byly obvykle, alespoň při příležitosti, volené.

§ 107. Za prvé tedy, na počátku věcí, otcova vláda nad dětstvím těch, kdo z něho vyrostli, zvyknuvši je na vládu jediného muže a naučivši je, že tam, kde byla vykonávána s péčí a dovedností, s láskou k těm, kdo pod ní byli, stačila zjednat a zachovat lidem veškeré politické štěstí, které ve společnosti hledali — nebylo divu, že spočinuli na onom způsobu vlády a přirozeně se spíše uchýlili k té formě vlády, na kterou byli od svého dětství všichni zvyklí a kterou zkušenost shledali snadnou i bezpečnou. Přidáme-li k tomu, že monarchie, jsouc jednoduchá a nejzřejmější lidem, které ani zkušenost nepoučila o formách vlády, ani ctižádost nebo drzost říše je nenaučila dbát se zasahování prerogativu nebo nepohodlí absolutní moci, které si monarchie v posloupnosti ráda nárokovala a přinášela, nebylo nikterak podivné, že se mnoho nestarali o přemýšlení o způsobech, jak zdržet jakékoli výstřelky těch, jimž dali pravomoc nad sebou, a jak vyvážit moc vlády umístěním různých jejích částí do různých rukou. Necítili útlak tyranického panství, ani móda té doby, ani jejich majetky nebo způsob života (který poskytoval málo látky pro lakotu nebo ctižádost) jim nedávaly žádný důvod se toho obávat nebo se proti tomu zajistit; a tedy není divu, že se dali do takové formy vlády, která byla nejen, jak jsem řekl, nejzřejmější a nejprostší, nýbrž také nejvíce vyhovovala jejich tehdejšímu stavu a podmínkám, které potřebovaly spíše obranu před cizími nájezdy a křivdami než množství zákonů. Rovnost prostého chudého způsobu života, uzavírajícího jejich přání do úzkých mezí malého majetku každého muže, činila málo sporů, a tedy nebylo třeba mnoha zákonů, aby je rozhodovaly, ani rozmanitosti úředníků, aby dohlíželi na postup nebo pečovali o výkon spravedlnosti, kde bylo jen

málo přestupků a málo provinilců. Jelikož ti, kdo se mají tak rádi, aby se spojili ve společnost, nemohou než být pokládáni za ty, kdo mají mezi sebou nějaké seznámení a přátelství a nějakou vzájemnou důvěru, nemohli mít než větší obavy z druhých než ze sebe navzájem; a tedy jejich první péče a myšlenka nemůže než být pokládána za snahu, jak si zajistit bezpečí před cizí silou. Bylo přirozené, že se umístili pod rám vlády, který mohl nejlépe sloužit k tomu účelu, a zvolili nejmoudřejšího a nejstatečnějšího muže, aby je vedl v jejich válkách a vedl je ven proti jejich nepřátelům; a aby jim byl v tomto hlavně vládcem.

§ 108. Takto vidíme, že králové Indiánů v Americe — která je stále vzorem prvních věků v Asii a Evropě, pokud byli obyvatelé příliš málo početní vzhledem k zemi a nedostatek lidí a peněz nedával lidem žádné pokušení rozšiřovat své majetky půdy nebo soupeřit o větší rozsah země — jsou málo více než generály svých vojsk; a ačkoli velí absolutně ve válce, přesto doma a v době míru vykonávají velmi málo panství a mají jen velmi mírnou svrchovanost, rozhodnutí míru a války bývají obvykle buď v lidu, nebo v radě. Ačkoli sama válka, která nepřipouští množství vládců, přirozeně svěřuje velení do jediné pravomoci krále.

§ 109. A takto v samém Izraeli se zdá, že hlavní úlohou jejich soudců a prvních králů bylo být veliteli ve válce a vůdci svých vojsk; což (kromě toho, co je naznačeno vycházením ven a vcházením dovnitř před lidem, což bylo vyrazit do války a vrátit se domů v čele svých sil) se jasně objevuje v příběhu Jiftáchově. Když Amonité vedli válku proti Izraeli, Gileádští, ve strachu, pošlou k Jiftáchovi, bastardu z jejich rodiny, jehož zavrhli, a smluví s ním, pomůže-li jim proti Amonitům, aby ho učinili svým vládcem; což činí těmito slovy: „*A učinil ho lid hlavou a velitelem nad sebou*“ (Soudců jedenáctá, verš jedenáctý), což bylo, jak se zdá, totéž jako být soudcem. „*A soudil Izraele*“ (Soudců dvanáctá, verš sedmý), tj. byl jejich generálem šest let. Takže když Jótam vytýká

Síchemským závazek, který měli k Gideonovi, který jim byl soudcem a vládcem, říká jim: „*Bojoval za vás, odvážil svůj život daleko a vysvobodil vás z rukou Midiánců*“ (Soudců devátá, verš sedmnáctý). Nic o něm zmíněno, než co dělal jako generál; a vskutku to je vše, co se nachází v jeho dějinách nebo v dějinách kteréhokoli jiného ze soudců. A Abimelech zvláště je nazýván králem, ačkoli nejvýš byl pouze jejich generálem. A když, znaveni špatným vedením Samuelových synů, synové izraelští žádali krále, podobně jako všechny národy, aby je soudil a aby šel před nimi a bojoval jejich bitvy (První Samuelova osmá, verš dvacátý), Bůh udělující jejich přání říká Samuelovi: „*Pošlu ti muže, a pomažeš ho za velitele nad mým lidem Izraelem, aby zachránil můj lid z rukou Filištínů*“ (devátá, verš šestnáctý). Jako kdyby jediným úkolem krále bylo vést jejich vojska a bojovat na jejich obranu; a podle toho při jeho uvedení v úřad, vylévaje nad něho lahvičku oleje, Saulovi oznamuje, že „*Hospodin ho pomazal, aby byl velitelem nad jeho dědictvím*“ (desátá, verš první). A proto ti, kdo po Saulově slavnostním zvolení a pozdravení za krále kmeny v Micpě nechtěli, aby jim byl králem, nevznesli jinou námitku než tuto: „*Jak nás tento muž zachrání?*“ (verš dvacátý sedmý), jako by měli říci: tento muž je nevhodný být naším králem, nemaje dost dovednosti a vedení ve válce, aby byl schopen nás ubránit. A když Bůh rozhodl přenést vládu na Davida, je to v těchto slovech: „*Avšak nyní království tvé nebude trvati; Hospodin si vyhledal muže podle srdce svého, a Hospodin mu přikázal, aby byl velitelem nad jeho lidem*“ (třináctá, verš čtrnáctý). Jako by celá královská pravomoc nebyla nic jiného, než být jejich generálem; a tedy kmeny, které se držely Saulova rodu a odporovaly Davidovu panování, když přišly do Hebronu s podmínkami podřízení se mu, mu říkají mezi jinými argumenty, které měly, aby se mu podrobily jako svému králi, že byl ve skutečnosti jejich králem již v Saulově době, a tedy neměly důvodu, než přijmout ho za svého krále nyní. „*Také (praví) v minulém čase, když Saul byl králem nad námi, byl jsi ty tím, kdo jsi vyváděl a přiváděl*

Izraele; a Hospodin ti řekl: Ty budeš pást můj lid Izrael a budeš velitelem nad Izraelem.“

§ 110. Takto, ať jedna rodina postupně vzrostla ve stát a otcovská pravomoc pokračovala na nejstaršího syna — a každý ve svém pořadí vzrůstající pod ní se jí mlčky podřizoval, a snadnost a rovnost jí nikoho neurážely, každý se podvolil, až čas se zdál ji potvrdit a usadit právo následnictví promlčením — ať se několik rodin nebo potomků několika rodin, které náhoda, sousedství nebo obchod přivedly dohromady, sjednotivši se ve společnost, potřeba generála, jehož vedení by je mohlo bránit proti jejich nepřátelům ve válce, a velká důvěra, kterou nevinnost a upřímnost onoho chudého, ale ctnostného věku (jaké jsou téměř všechny ty, které zahajují vlády, co kdy trvají ve světě) lidem navzájem vlila, přiměla první zakladatele států obvykle vložit vládu do jediné ruky bez jakéhokoli jiného výslovného omezení nebo zdržení než takového, jaké vyžadovala povaha věci a cíl vlády — ať to bylo to či ono, co zprvu vložilo vládu do rukou jediné osoby, jisté je, že nikomu nebyla svěřena, než pro veřejné dobro a bezpečnost, a k těmto cílům, v dětství států, ji ti, kdo ji měli, obvykle užívali. A neučinili-li by tak, mladé společnosti by nemohly trvat. Bez takových pěstounských otců, něžných a pečlivých o veřejné blaho, by všechny vlády byly klesly pod slabostí a neduhy svého dětství a vladař i lid by brzo pospolu zahynuli.

§ 111. Avšak třebaže zlatý věk (dříve než marnivá ctižádost a *amor sceleratus habendi*, zlá chtivost, zkazily mysli lidí v mýlce o pravé moci a cti) měl více ctnosti, a tedy lepší vládce i méně špatné poddané, a nebylo tehdy žádného natahování prerogativu na jedné straně, aby utlačovalo lid, ani tedy na druhé straně sporu o výsadu, aby umenšoval nebo zdržoval moc vrchnosti, a tak nebylo zápasu mezi vládci a lidem o vládce nebo vládu — přesto, když ctižádost a přepych v budoucích věcích* chtěly udržet a zvětšit moc, aniž by činily dílo, pro něž byla dána, a podporovány lichocením učily vladaře mít odlišné a od-

dělené zájmy od svého lidu, lidé shledali nutným zkoumat pečlivěji původ a práva vlády a najít způsoby, jak zdržet výstřelky a předejít zneužití oné moci, kterou — svěřivše ji do rukou druhého jen pro své vlastní dobro — shledali, že se jí užívá k jejich ublížení.

> (*Zpočátku, když byl jednou schválen nějaký určitý druh zřízení, snad se tehdy dále nepřemýšlelo o způsobu vládnutí, nýbrž vše bylo ponecháno moudrosti a uvážení těch, kdo měli vládnout, až zkušeností shledali, že toto je ve všech částech velmi nevhodné, takže ta věc, kterou vymysleli jako lék, jen zvětšila ránu, kterou měla hojit. Viděli, že žít z vůle jediného muže se stalo příčinou neštěstí všech lidí. To je donutilo přijít k zákonům, v nichž by všichni lidé mohli předem vidět svou povinnost a znát tresty za jejich přestoupení.* Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl desátý.)

§ 112. Takto můžeme vidět, jak pravděpodobné je, že lidé, kteří byli přirozeně svobodní a vlastním souhlasem buď se podřídili vládě svého otce, nebo se spojili z různých rodin, aby utvořili vládu, obecně vložili vládu do rukou jediného muže a zvolili být pod vedením jediné osoby, aniž by třeba výslovnými podmínkami omezovali nebo upravovali jeho moc, kterou pokládali za dost bezpečnou v jeho poctivosti a opatrnosti; ačkoli nikdy nesnili o tom, že by monarchie byla *iure Divino*, o čemž jsme nikdy neslyšeli mezi lidstvem, dokud nám to nebylo zjeveno teologií tohoto posledního věku; ani nikdy nepřipouštěli, že by otcovská moc měla právo na panství nebo byla základem všech vlád. A tolik může stačit k ukázání, že — pokud máme z dějin jakékoli světlo — máme důvod uzavřít, že všechny mírové počátky vlády byly položeny v souhlasu lidu. Pravím mírové, neboť budu mít příležitost na jiném místě mluvit o dobývání, které někteří pokládají za způsob počátku vlád.

Druhá námitka, kterou shledávám vznášenu proti počátku politických zřízení tím způsobem, který jsem zmínil, je tato:

§ 113. *Jsou-li všichni lidé rozeni pod nějakou vládou, je nemožné, aby kterýkoli z nich byl kdy svobodný a mohl se spojit s druhými a začít novou nebo mohl kdy zřídit zákonnou vládu.*

Je-li tento argument dobrý, ptám se: jak přišlo na svět tolik zákonných monarchií? Neboť může-li mi kdo při tomto předpokladu ukázat kteréhokoli jednoho muže v kterémkoli věku světa svobodného, aby započal zákonnou monarchii, zavazuji se ukázat mu deset jiných svobodných mužů svobodných v téže době spojit se a začít novou vládu pod královskou nebo kteroukoli jinou formou. Je totiž na snadě, že může-li kdokoli rozen pod panstvím druhého být tak svobodný, aby měl právo velet druhým v nové a odlišné říši, může být tak svobodný i kdokoli jiný rozen pod panstvím druhého a může se stát vládcem nebo poddaným odlišné oddělené vlády. A tak podle této jejich zásady buď jsou všichni lidé, ať jsou rozeni jakkoli, svobodní, nebo je na světě pouze jeden zákonný vladař, jedna zákonná vláda. A pak nemají nic jiného na práci, než nám prostě ukázat, který to je; což když učiní, nepochybuji, že se celé lidstvo snadno shodne, že mu prokáže poslušnost.

§ 114. Ačkoli je dostatečnou odpovědí na jejich námitku ukázat, že je zaplétá do týchž obtíží, jaké činí těm, proti nimž ji užívají, přesto se pokusím odhalit slabost tohoto argumentu ještě dále. *Všichni lidé*, říkají, *jsou rozeni pod vládou, a tedy nemohou být svobodni začít novou*. Každý se rodí jako poddaný svého otce nebo svého vladaře, a je tedy pod trvalým poutem podřízenosti a věrnosti. Je zjevné, že lidstvo nikdy neuznávalo ani neuznávalo žádnou takovou přirozenou podřízenost, do níž by bylo rozeno, k jednomu či druhému, která by je bez jeho vlastního souhlasu vázala k podřízenosti vůči němu a jeho dědicům.

§ 115. Neboť nejsou v dějinách — ať posvátných nebo světských — tak časté příklady, jako jsou příklady lidí odnímajících sebe a svou poslušnost z pravomoci, pod níž se narodili, a z rodiny nebo společen-

ství, v němž byli vychováni, a zřizujících nové vlády na jiných místech; odkud vyrostlo všechno to množství malých států na počátku věků a které se vždy množily, dokud bylo dost místa, až silnější nebo šťastnější spolkli slabší; a ty velké opět, rozpadávajíce se na kusy, se rozpouštěly v menší panství. Všechno toto jsou tolikerá svědectví proti otcovské svrchovanosti a jasně dokazují, že to nebylo přirozené právo otce přecházející na jeho dědice, co utvořilo vlády na počátku; neboť by na tom základě bylo nemožné, aby bylo tolik malých království; všechno by musela být jen jediná všeobecná monarchie, kdyby lidé nebyli svobodni oddělit se od svých rodin a vlády, ať je jakákoli, která v nich byla ustavena, a odejít a vytvořit odlišné státy a jiné vlády, jak uznali za vhodné.

§ 116. Taková byla praxe světa od jeho prvního počátku dodnes; a není nyní o nic větší překážkou svobodě lidstva, že jsou rozeni pod ustavenými a starými zřízeními, která mají ustavené zákony a stanovené formy vlády, než kdyby byli rozeni v lesích mezi neomezenými obyvateli, kteří v nich volně běhají. Neboť ti, kdo by nás chtěli přesvědčit, že — jsouce rozeni pod jakoukoli vládou — jsme přirozeně jejími poddanými a nemáme už žádného titulu nebo nároku na svobodu přirozeného stavu, nemají žádného jiného důvodu (vyjma onen otcovské moci, jemuž jsme již odpověděli), který by pro to předložili, než pouze: *protože se naši otcové nebo předkové vzdali své přirozené svobody, a tím zavázali sebe a své potomstvo k trvalé podřízenosti vládě, k níž se sami podřídili*. Je pravda, že jakékoli závazky nebo sliby kdo za sebe učinil, je pod jejich povinností; avšak nemůže žádnou smlouvou, ať jakoukoli, zavazovat své děti nebo potomstvo. Neboť jeho syn, až bude muž, jsouc zcela tak svobodný jako otec, žádným činem otec nemůže dát pryč svobodu syna o nic víc, než svobodu kohokoli jiného. Může sice spojit s půdou, kterou užíval jako poddaný kteréhokoli státu, takové podmínky, které mohou zavázat jeho syna, aby byl členem toho společenství, chce-li užívat těch majetků, které byly jeho otcovy; ne-

boť ten statek, jsa vlastnictvím jeho otce, může s ním nakládat nebo o něm rozhodovat, jak se mu líbí.

§ 117. A toto obecně dávalo příležitost k omylu v této věci; neboť státy nedovolujíce, aby kterákoli část jejich panství byla odtržena, ani aby jí užíval kdokoli jiný než ti z jejich společenství, nemůže syn obvykle užívat majetků svého otce, než pod týmiž podmínkami, pod jakými je užíval otec, totiž tím, že se stane členem společnosti; čímž se ihned staví pod vládu, kterou tam shledá ustavenu, stejně jako kterýkoli jiný poddaný toho státu. A tak souhlas svobodných lidí rozených pod vládou, který jediný je činí jejími členy, byv dán odděleně v jejich pořadí, jak každý přichází k dospělému věku, a nikoli ve shromáždění pospolu, lidé si ho nevšímají, a soudíce, že vůbec dán nebyl, nebo že není nutný, usuzují, že jsou přirozeně poddanými, jako jsou lidmi.

§ 118. Avšak je zjevné, že samy vlády to chápou jinak; nenárokují si žádnou moc nad synem kvůli té, kterou měly nad otcem, ani nepohlížejí na děti jako na své poddané, protože jsou poddanými jejich otcové. Má-li poddaný Anglie dítě s Angličankou ve Francii, čím poddaným je? Nikoli krále Anglie; neboť musí mít dovolení, aby byl přijat k jejím výsadám; ani krále Francie; neboť jak pak může jeho otec mít svobodu odvést ho a vychovávat ho, jak se mu líbí? A kdo kdy byl souzen jako zrádce nebo zběh, opustil-li zemi nebo bojoval proti zemi za to, že se v ní prostě narodil rodičům, kteří tam byli cizinci? Je tedy zjevné podle praxe samých vlád a podle zákona správného rozumu, že se dítě rodí poddaným žádné země nebo vlády. Je pod správou a pravomocí svého otce, dokud nedojde k věku rozumu, a pak je svobodným mužem, s volbou, pod jakou vládu se postaví, s jakým politickým tělesem se sjednotí. Neboť může-li syn Angličana rozený ve Francii být svobodným a smí to učinit, je zjevné, že na něm není žádného pouta tím, že je jeho otec poddaným tohoto království; ani není vázán žádnou smlouvou svých předků. A proč by tedy nemohl mít jeho syn týmž důvodem tutéž svobodu, byť se narodil kdekoli jinde? Protože

moc, kterou má otec přirozeně nad svými dětmi, je stejná, kdekoli jsou rozeny, a pouta přirozených závazků nejsou omezena pozitivními mezemi království a států.

§ 119. Každý člověk — jak bylo ukázáno — je přirozeně svobodný a nic nemůže uvést do podřízenosti kterékoli pozemské moci, krom jeho vlastního souhlasu; je tedy třeba uvážit, co se má pokládat za dostatečný projev souhlasu člověka, aby ho učinil podřízeným zákonům kterékoli vlády. Je obvyklé rozlišovat mezi *výslovným* a *mlčky daným* souhlasem, což se bude týkat našeho současného případu. Nikdo nepochybuje, že výslovný souhlas kteréhokoli muže vstupujícího do kterékoli společnosti ho činí dokonalým členem té společnosti, poddaným té vlády. Obtíž je v tom, co se má pokládat za mlčky daný souhlas a jak daleko zavazuje; totiž jak daleko se o kterémkoli má pokládat, že souhlasil a tím se podřídil kterékoli vládě, kde o tom neučinil vůbec žádný projev. A k tomu říkám, že každý muž, který má jakýkoli majetek nebo užívání kterékoli části panství kterékoli vlády, tím dává svůj mlčky daný souhlas a je zavázán k poslušnosti zákonům té vlády, během takového užívání, stejně jako kdokoli pod ní; ať je toto jeho vlastnictví půda, jemu a jeho dědicům navždy, nebo jen ubytování na týden, nebo zda je to pouhé svobodné cestování po silnici; a ve skutečnosti sahá tak daleko, jak samo bytí kohokoli uvnitř území té vlády.

§ 120. Abychom tomu lépe rozuměli, hodí se uvážit, že každý člověk, když se nejprve vtělí do kteréhokoli státu, svým sjednocením se s ním připojuje a předává společenství i ty majetky, které má nebo získá, které již nenáleží jiné vládě. Neboť bylo by přímým rozporem, aby kdokoli vstupoval do společnosti s druhými pro zajištění a úpravu vlastnictví a přitom předpokládal, že jeho půda, jejíž vlastnictví má být upraveno zákony společnosti, bude vyňata z pravomoci té vlády, jíž je on sám, vlastník té půdy, poddaným. Týmž činem tedy, kterým kdokoli spojuje svou osobu, která byla předtím svobodná, s kterýmkoli státem, týmž činem spojuje své majetky, které byly předtím svobodné,

také s ním; a stávají se obojí, osoba i majetek, podřízenými vládě a panství toho státu, dokud ten má svou existenci. Kdokoli tedy od té chvíle dědictvím, koupí, dovolením nebo jinak užívá kteroukoli část půdy takto spojené s onou vládou a pod ní, musí ji přijmout s podmínkou, pod níž je, totiž podřídit se vládě státu, pod jehož pravomocí leží, stejně jako kterýkoli jeho poddaný.

§ 121. Avšak protože vláda má přímou pravomoc jen nad půdou a dosahuje jejího držitele (dokud se skutečně nevtělí do společnosti) jen tím, že na ní bydlí a užívá jí, povinnost, pod níž je kdokoli ve prospěch takového užívání, podřídit se vládě, začíná a končí tímto užíváním; takže kdykoli vlastník, který dal vládě nic víc, než takový mlčky daný souhlas, bude darováním, prodejem nebo jinak chtít opustit řečený majetek, je svobodný jít a vtělit se do kteréhokoli jiného státu, nebo se dohodnout s druhými začít nový, *in vacuis locis*, v kterékoli části světa, kde ji mohou nalézt svobodnou a nedrženou. Zatímco ten, kdo jednou skutečnou dohodou a jakýmkoli výslovným prohlášením dal svůj souhlas, aby byl ze kteréhokoli státu, je trvale a nezrušitelně zavázán být a zůstat neměnně jeho poddaným, a nemůže už nikdy být ve svobodě přirozeného stavu, pokud jakoukoli pohromou vláda, pod kterou byl, nedojde k rozpuštění nebo pokud ho nějakým veřejným aktem neodřízne od toho, aby byl nadále jejím členem.

§ 122. Avšak podřizovat se zákonům kterékoli země, žít v nich klidně a užívat jejich výsad a ochrany, nečiní z člověka člena té společnosti; toto je jen místní ochrana a hold náležející a dávaný všem těm, kdo — nejsouce ve stavu válečném — vstupují na území patřící kterékoli vládě, do všech jejíchž částí síla jejích zákonů dosahuje. Avšak to z člověka nedělá člena té společnosti, trvalého poddaného toho státu o nic víc, než by to učinilo člověka poddaným jiného, v jehož rodině shledal vhodným zůstat nějaký čas; ačkoli — dokud by v ní pokračoval — byl zavázán vyhovovat zákonům a podrobit se vládě, kterou tam našel. A tak vidíme, že cizinci, žijíce celý život pod jinou vládou a užívajíce

jejích výsad a ochrany, ačkoli jsou zavázáni i ve svědomí podřídit se její správě stejně jako kterýkoli obyvatel, se tím nestávají poddanými nebo členy toho státu. Nic nemůže kohokoli takovým učinit, než jeho skutečný vstup do něho pozitivním závazkem a výslovným slibem a smlouvou. To je, co, jak soudím, platí o počátku politických společností a o onom souhlasu, který činí kohokoli členem kteréhokoli státu.

Kapitola devátá. O cílech politické společnosti a vlády.

§ 123. Je-li člověk v přirozeném stavu tak svobodný, jak bylo řečeno, je-li absolutním pánem své vlastní osoby a majetku, rovný největšímu a nikomu nepodroben, proč se bude vzdávat své svobody? Proč se vzdá této říše a podřídí se panství a vládě jakékoli jiné moci? Na což je snadné odpovědět, že — ačkoli má v přirozeném stavu takové právo — užívání jeho je velmi nejisté a stále vystavené zásahům druhých. Neboť jsouce všichni králi stejně jako on, každý člověk jemu roven, a větší část nikoli přísnými dodržovateli spravedlnosti a práva, je užívání vlastnictví, které v tomto stavu má, velmi nejisté a nebezpečné. To ho činí ochotným opustit stav, který, ačkoli je svobodný, je plný strachu a stálých nebezpečí; a není bez důvodu, že vyhledává a je ochoten se spojit ve společnost s druhými, kteří už jsou sjednoceni nebo kteří mají mysl se sjednotit, pro vzájemné zachování svých životů, svobod a majetku — který nazývám obecným jménem *vlastnictví*.

§ 124. Velkým a hlavním cílem spojování lidí ve státy a jejich postavení se pod vládu je tedy zachování jejich vlastnictví. K čemuž v přirozeném stavu chybí mnoho věcí.

Za prvé: chybí ustavený, usazený, známý zákon, přijatý a připuštěný obecným souhlasem za měřítko správného a nesprávného a za společnou míru pro rozhodování všech sporů mezi nimi. Neboť ačkoli je přirozený zákon zřejmý a srozumitelný všem rozumným tvorům, přesto lidé, jsouce zaujati svým zájmem, stejně jako nevědomí pro nedo-

statek jeho studia, nemají sklon připustit ho jako zákon, který je zavazuje, v jeho uplatnění na své zvláštní případy.

§ 125. Za druhé: v přirozeném stavu chybí známý a nestranný soudce s pravomocí určovat všechny spory podle ustaveného zákona. Neboť každý v tom stavu jsa jak soudcem, tak vykonavatelem přirozeného zákona, a lidé jsouce stranickými vůči sobě, vášeň a pomsta je velmi snadno zavedou příliš daleko a s příliš velkým zápalem v jejich vlastních případech; stejně jako nedbalost a lhostejnost je učiní příliš vlažnými v záležitostech druhých lidí.

§ 126. Za třetí: v přirozeném stavu často chybí moc podpořit a zajistit rozsudek, když je správný, a dát mu náležitý výkon. Ti, kdo nějakou křivdou urazili, zřídka vynechají, kde to mohou, silou své křivdy udržet; takový odpor mnohokrát činí trest nebezpečným a často zničujícím pro ty, kdo se o něj pokoušejí.

§ 127. Takto lidstvo — navzdory všem výsadám přirozeného stavu, jsouc v špatném postavení, dokud v něm zůstává — je rychle hnáno do společnosti. Odtud přichází to, že zřídka nalezneme kterýkoli počet lidí žít po kterýkoli čas spolu v tomto stavu. Nepohodlí, kterým jsou v něm vystaveni nepravidelným a nejistým výkonem moci, kterou má každý člověk trestat přestoupení druhých, je nutí vzít útočiště pod ustavenými zákony vlády a v nich hledat zachování svého vlastnictví. To je to, co je činí tak ochotnými vzdát se každý své jediné moci trestu, aby ji vykonávali jen ti, kdo k tomu budou mezi nimi určeni, a podle takových pravidel, na jakých se shodne společenství nebo ti, kdo k tomu účelu byli jimi zmocněni. A v tomto máme původní právo a vznik jak zákonodárné, tak výkonné moci, stejně jako samotných vlád a společností.

§ 128. Neboť v přirozeném stavu — abych pominul svobodu, kterou má v nevinných potěšeních — má člověk dvě moci.

První je činit cokoli, co pokládá za vhodné pro zachování sebe a druhých v dovolení přirozeného zákona; kterým zákonem, společ-

ným všem, on a všichni ostatní lidé tvoří jedno společenství, jednu společnost, odlišnou od všech ostatních tvorů. A kdyby nebylo zkaženosti a nectnosti zvrhlých lidí, nebylo by potřeby žádné jiné; žádné nutnosti, aby se lidé oddělovali od tohoto velkého a přirozeného společenství a pozitivními dohodami se spojovali do menších a oddělených sdružení.

Druhá moc, kterou má člověk v přirozeném stavu, je moc trestat zločiny spáchané proti onomu zákonu. Obou se vzdává, když se spojuje do soukromé — mohu-li ji tak nazvat — nebo zvláštní politické společnosti a vtěluje se do kteréhokoli státu, odděleného od zbytku lidstva.

§ 129. První moci — totiž činit cokoli, co pokládal za vhodné pro zachování sebe a zbytku lidstva — se vzdává, aby byla upravena zákony učiněnými společností, pokud bude vyžadovat zachování jeho a zbytku té společnosti; kteréžto zákony společnosti v mnoha věcech omezují svobodu, kterou měl podle přirozeného zákona.

§ 130. Za druhé: moci trestat se vzdává zcela a zavazuje svou přirozenou sílu (kterou by předtím mohl použít k výkonu přirozeného zákona svou vlastní jedinou pravomocí, jak uznal za vhodné), aby pomáhal výkonné moci společnosti, jak si zákon této společnosti vyžádá. Neboť jsa nyní v novém stavu, v němž má užívat mnoho pohodlí z práce, pomoci a společnosti druhých v témž společenství, stejně jako ochrany od celé jeho síly, má se také vzdát tolik své přirozené svobody v zaopatření sebe sama, kolik si bude vyžadovat dobro, prosperita a bezpečnost společnosti; což je nejen nutné, nýbrž i spravedlivé, jelikož ostatní členové společnosti činí totéž.

§ 131. Avšak třebaže lidé, když vstupují do společnosti, vzdávají rovnost, svobodu a výkonnou moc, které měli v přirozeném stavu, do rukou společnosti, aby jimi bylo tak dalece disponováno zákonodárcem, jak si bude vyžadovat dobro společnosti, přece to je jen se záměrem v každém, aby lépe zachoval sebe, svou svobodu a vlastnictví (neboť

o žádném rozumném tvoru nelze předpokládat, že by měnil svůj stav se záměrem být na tom hůře); moc společnosti nebo zákonodárce jimi ustaveného nikdy nemůže být pokládána za sahající dále, než jak zasahuje obecné dobro, nýbrž je zavázána zabezpečit vlastnictví každého tím, že opatří proti oněm třem výše zmíněným vadám, které činily přirozený stav tak nejistým a nepříjemným. A tak kdokoli má zákonodárnou nebo nejvyšší moc kteréhokoli státu, je zavázán vládnout ustavenými stálými zákony, vyhlášenými a známými lidu, a nikoli dočasnými dekrety; prostřednictvím nestranných a čestných soudců, kteří mají rozhodovat spory podle oněch zákonů; a užívat síly společenství doma jen při výkonu takových zákonů a venku jen k předcházení nebo nápravě cizích křivd a k zabezpečení společenství před nájezdy a invazí. A to vše aby bylo řízeno k žádnému jinému cíli, než k míru, bezpečí a veřejnému dobru lidu.

Kapitola desátá. O formách státního zřízení.

§ 132. Většina, mající, jak bylo ukázáno, při prvním spojování lidí ve společnost veškerou moc společenství přirozeně v sobě, může užít veškerou tuto moc tvořením zákonů pro společenství od času k času a vykonáváním těchto zákonů úředníky vlastního určení; a pak je forma vlády dokonalá demokracie. Nebo může vložit moc tvořit zákony do rukou několika vybraných mužů a jejich dědiců nebo nástupců; a pak je to oligarchie. Nebo do rukou jediného muže, a pak je to monarchie. Je-li to jemu a jeho dědicům, je to dědičná monarchie; je-li to jen jemu na život, ale po jeho smrti se moc jmenovat nástupce vrací zpět k nim, je to volená monarchie. A tak podle toho ze těchto forem může společenství učinit složené a smíšené formy vlády, jak uzná za dobré. A je-li zákonodárná moc nejprve dána většinou jedné nebo více osobám jen na jejich životy nebo na kterýkoli omezený čas a pak se nejvyšší moc má zase vrátit k nim, když se takto vrátí, může s ní společenství znovu nakládat a dát ji do rukou, do nichž chce, a tak ustavit novou formu vlády. Neboť forma vlády závisí na uložení nejvyšší moci, kterou je zákonodárství — jsouc nemožné pojmout, aby nižší moc předepisovala vyšší nebo aby kdo jiný než nejvyšší tvořil zákony — podle toho, kam je uložena moc tvořit zákony, taková je forma státu.

§ 133. Pod slovem *stát* musím být po celou dobu chápán tak, že nemyslím demokracii ani kteroukoli formu vlády, nýbrž jakékoli nezávislé společenství, které Latiníci označovali slovem *civitas* — a jemuž v našem jazyce nejlépe odpovídá slovo *commonwealth*, a to nejvýstižněji vyjadřuje takovou společnost lidí, čemuž *community* nebo *city*

v angličtině nevyhovuje. Neboť mohou být podřízená společenství ve vládě; a *city* u nás má zcela jiný význam než *commonwealth*. A proto, abych se vyhnul dvojsmyslnosti, prosím o dovolení užívat slova *commonwealth* v tom smyslu, v jakém je nacházím užito králem Jakubem Prvním; a pokládám to za jeho pravý význam. Nelíbí-li se to komukoli, souhlasím s ním, že je vyměníme za lepší. (V českém textu překládám slovem **stát** nebo, kde Locke chce zdůraznit širší význam, **společenství**.)

Kapitola jedenáctá. O rozsahu zákonodárné moci.

§ 134. Velkým cílem vstupu lidí do společnosti je užívání jejich vlastnictví v míru a bezpečí; a velkým nástrojem a prostředkem k tomu jsou zákony ustavené v této společnosti. První a základní pozitivní zákon všech států je ustavení zákonodárné moci; stejně jako prvním a základním přirozeným zákonem, který má řídit i samu zákonodárnou moc, je zachování společnosti a (pokud to je slučitelné s veřejným dobrem) každé osoby v ní. Tato zákonodárná moc je nejen nejvyšší mocí státu, nýbrž posvátnou a neměnnou v rukou, kde ji společenství jednou uložilo. A žádný edikt nikoho jiného, v jakékoli formě pojatý nebo jakoukoli mocí podepřený, nemůže mít sílu a závaznost zákona, nemá-li svou sankci od oné zákonodárné moci, kterou si veřejnost zvolila a jmenovala. Neboť bez toho by zákon nemohl mít to, co je absolutně nutné k tomu, aby byl zákonem,* totiž souhlas společnosti, nad níž nikdo nemůže mít moc tvořit zákony, než jejím vlastním souhlasem a pravomocí od ní přijatou. A proto veškerá poslušnost, kterou kdokoli může být zavázán platit nejslavnostnějšími pouty, nakonec ustupuje v této nejvyšší moci a je řízena těmito zákony, které ustavuje; a žádné přísahy ke kterékoli cizí moci, ani ke kterékoli domácí podřízené moci, nemohou osvobodit kteréhokoli člena společnosti od jeho poslušnosti vůči zákonodárci jednajícímu podle své důvěry, ani ho nemohou zavázat k jakékoli poslušnosti proti takto ustaveným zákonům nebo za jejich dovolení. Je totiž směšné představovat si, že by někdo

mohl být nakonec zavázán poslušností k jakékoli moci ve společnosti, která není nejvyšší.

(*Zákonná moc tvořit zákony k velení celých politických společností mužů patří tak vlastně týmž celým společnostem, že kterýkoli vladař nebo potentát jakéhokoli druhu na zemi, který ji vykonává sám ze sebe, a nikoli výslovnou pověřením bezprostředně a osobně přijatým od Boha, nebo pravomocí odvozenou zprvu od jejich souhlasu, jejichž osobám ukládá zákony, není ničím lepším než pouhou tyranií. Zákony tedy nejsou, co takovými neučinilo veřejné schválení.* Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl desátý.
K tomuto bodu je tedy třeba poznamenat, že tito mužové přirozeně nemají plné a dokonalé moci velet celým politickým zástupům lidí; a tedy zcela bez našeho souhlasu bychom nemohli být v takovém smyslu pod velením žádného žijícího muže. A pod velením jsme se souhlasem, když společnost, jejíž jsme částí, kdykoli dříve dala souhlas, aniž by jej týmž všeobecným souhlasem posléze odvolala. Zákony tedy lidské, kteréhokoli druhu, nabývají platnosti souhlasem. Tamtéž.)

§ 135. Ačkoli zákonodárná moc, ať umístěná v jednom nebo více, ať je stále v jsoucnu, nebo jen v přestávkách, ačkoli je nejvyšší mocí v každém státě, přesto:

Za prvé: není, ani možná být nemůže absolutně svévolná nad životy a jměními lidu. Neboť — jsouc jen spojenou mocí každého člena společnosti předanou této osobě nebo shromáždění, jež je zákonodárcem — nemůže být víc než ta moc, kterou měly tyto osoby v přirozeném stavu, než vstoupily do společnosti a předaly ji společenství. Neboť nikdo nemůže na druhého přenést více moci, než má sám v sobě; a nikdo nemá absolutní svévolnou moc nad sebou samým nebo nad kýmkoli jiným, aby zničil svůj vlastní život nebo vzal život či vlastnictví druhého. Člověk — jak bylo dokázáno — se nemůže podrobit svévolné moci druhého; a nemaje v přirozeném stavu žádné svévolné moci nad

životem, svobodou nebo majetkem druhého, nýbrž jen tolik, kolik mu dal přirozený zákon pro zachování sebe a zbytku lidstva, toto je vše, co předává nebo může předat státu, a tím zákonodárné moci — takže zákonodárce nemůže mít víc než toto. Jejich moc, v nejkrajnějších mezích, je omezena na veřejné dobro společnosti. Je to moc, která nemá žádný jiný cíl než zachování, a proto nikdy nemůže mít právo zničit, zotročit nebo úmyslně ochudit poddané.* Závazky přirozeného zákona nekončí ve společnosti, nýbrž jen v mnoha případech jsou upevněny a mají k nim lidskými zákony připojené známé tresty, aby vynucovaly jejich dodržování. Tak stojí přirozený zákon jako věčné pravidlo všem lidem, zákonodárcům stejně jako jiným. Pravidla, která tvoří pro činy druhých lidí, musí být — stejně jako jejich vlastní a činy druhých lidí — slučitelná s přirozeným zákonem, to jest s Boží vůlí, jejímž je zjevením; a jsouc základním přirozeným zákonem zachování lidstva, žádná lidská sankce nemůže být dobrá ani platná proti němu.

(*Dva základy jsou, které nesou veřejné společnosti: jeden přirozený sklon, jímž všichni lidé touží po společenském životě a druhu; druhý řád, výslovně nebo tajně smluvený, týkající se způsobu jejich sjednocení v soužití. Druhý je ten, co nazýváme zákonem státu, sama duše politického tělesa, jehož části jsou zákonem oživeny, drženy pospolu a uváděny v činnost v takových skutcích, jaké vyžaduje obecné dobro. Zákony politické, nařízené pro vnější řád a vládu mezi lidmi, nejsou nikdy správně sestaveny, neberou-li za předpoklad, že vůle člověka je vnitřně zatvrzelá, vzpurná a odvrácená od vší poslušnosti k posvátným zákonům své přirozenosti; jedním slovem, nepředpokládají-li, že člověk je, pokud jde o jeho zkaženou mysl, málo lepší než divoké zvíře, neopatřují shodně s tím tak, aby jeho vnější činy nebyly překážkou obecnému dobru, pro něž jsou společnosti ustaveny. Nedělají-li toto, nejsou dokonalé.* Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha první, oddíl desátý.)

§ 136. Za druhé: zákonodárce nebo nejvyšší pravomoc si nemůže přiosobit moc vládnout dočasnými svévolnými dekrety, nýbrž je povinen rozdělovat spravedlnost a rozhodovat práva poddaného vyhlášenými stálými zákony a známými zmocněnými soudci.* Neboť přirozený zákon, jsa nenapsaný, a tudíž nikde nenalezitelný než v myslích lidí, ti, kdo ho z vášně nebo zájmu zcitují špatně nebo špatně uplatní, nemohou být tak snadno přesvědčeni o svém omylu tam, kde není žádného ustaveného soudce. A tak neslouží, jak má, k určení práv a ochraně majetku těch, kdo pod ním žijí, zvláště kde každý je soudcem, vykladačem a vykonavatelem jeho zároveň, a to ve své vlastní záležitosti; a ten, kdo má na své straně právo, maje obyčejně jen svou vlastní jedinou sílu, nemá dost síly, aby se bránil před křivdami nebo trestal provinilce. Aby se vyhnuli těmto nepohodlím, které narušují majetky lidí v přirozeném stavu, lidé se spojují ve společnosti, aby mohli mít spojenou sílu celé společnosti k zabezpečení a obraně svých majetků a mohli mít stálá pravidla, která by je ohraničila, podle nichž by každý mohl vědět, co je jeho. K tomu cíli lidé předávají veškerou svou přirozenou moc společnosti, do níž vstupují, a společenství vkládá zákonodárnou moc do takových rukou, jaké pokládá za vhodné, s touto důvěrou, že budou vládnuti vyhlášenými zákony; jinak jejich mír, klid a vlastnictví budou stále v téže nejistotě, v jaké byly v přirozeném stavu.

(*Lidské zákony jsou měrami vzhledem k lidem, jejichž činy musí řídit; a přece takovými měrami jsou, které také mají svá vyšší pravidla, podle nichž mají být měřeny — a tato pravidla jsou dvě: zákon Boží a zákon přirozený; takže zákony lidské musí být utvořeny podle obecných zákonů přirozených a bez rozporu s kterýmkoli pozitivním zákonem Písma; jinak jsou špatně utvořeny.* Hooker, Ecclesiastical Polity, kniha třetí, oddíl devátý.

Nutit lidi k čemukoli nevhodnému se zdá nerozumné. Tamtéž, kniha první, oddíl desátý.)

§ 137. Absolutní svévolná moc nebo vládnutí bez usazených stálých zákonů — ani jedno, ani druhé nemůže souhlasit s cíli společnosti a vlády, pro něž by lidé neopustili svobodu přirozeného stavu a nespoutali se pod ně, kdyby to nebylo pro zachování svých životů, svobod a jmění a pro zabezpečení svého míru a klidu stanovenými pravidly práva a vlastnictví. Nelze předpokládat, že by měli v úmyslu — kdyby na to měli moc — dát kterémukoli jednomu nebo více osobám absolutní svévolnou moc nad svými osobami a majetky a vložit sílu do ruky vrchnosti, aby svévolně vykonávala svou neomezenou vůli nad nimi. To by bylo postavit se do horšího stavu než přirozeného, v němž měli svobodu bránit své právo před křivdami druhých a byli co do síly v rovných podmínkách, aby ho udrželi, ať by byli napadeni jediným mužem, nebo mnohými ve spojení. Zatímco předpokládáme-li, že se vzdali sebe absolutní svévolné moci a vůli zákonodárce, odzbrojili sami sebe a ozbrojili jeho, aby si z nich učinil kořist, kdy se mu zlíbí. Je v mnohem horším stavu ten, kdo je vystaven svévolné moci jediného muže, který velí stu tisícům, než ten, kdo je vystaven svévolné moci sta tisíců jednotlivců; neboť nikdo není bezpečný, že vůle toho, kdo takové velení má, je lepší než vůle jiných mužů, byť by jeho síla byla stotisíckrát silnější. A proto, ať je stát v jakékoli formě, vládnoucí moc má vládnout vyhlášenými a přijatými zákony, a nikoli dočasnými pokyny a neurčenými rozhodnutími. Neboť pak bude lidstvo v daleko horším stavu než v přirozeném, pokud by ozbrojilo jednoho nebo několik mužů spojenou mocí množství, aby je donutilo poslouchat podle libosti výstřední a neomezené dekrety svých náhlých myšlenek nebo nekrocených, až do té chvíle neznámých vůlí, aniž by měli stanovené míry, které by řídily a ospravedlňovaly jejich činy. Neboť veškerá moc, kterou vláda má, jsouc jen pro dobro společnosti, jak nemá být svévol-

ná a dle libosti, tak má být vykonávána ustavenými a vyhlášenými zákony; aby jak lid mohl znát svou povinnost a být bezpečný v mezích zákona, tak i vládcové byli drženi ve svých mezích a nebyli pokoušeni mocí, kterou mají v rukou, aby jí užívali k takovým účelům a takovými způsoby, které by nechtěli, aby byly známy, a k nimž by se dobrovolně nehlásili.

§ 138. Za třetí: nejvyšší moc nemůže vzít kterémukoli muži jakoukoli část jeho vlastnictví bez jeho vlastního souhlasu. Neboť zachování vlastnictví, jsouc cílem vlády a tím, pro co lidé vstupují do společnosti, nutně předpokládá a vyžaduje, aby lid měl vlastnictví, bez něhož by bylo třeba předpokládat, že by vstupem do společnosti ztratil to, co bylo cílem, pro nějž do ní vstoupil — příliš hrubá absurdita, aby ji kterýkoli muž přijal. Lidé tedy ve společnosti, majíce vlastnictví, mají takové právo na zboží, které podle zákona společenství je jejich, že nikdo nemá právo vzít jejich jmění nebo kteroukoli jeho část od nich bez jejich vlastního souhlasu; bez toho nemají vlastnictví vůbec. Neboť nemám vskutku vlastnictví v tom, co druhý může právem vzít ode mne, kdykoli se mu zlíbí, proti mému souhlasu. Odtud je omylem soudit, že nejvyšší nebo zákonodárná moc kteréhokoli státu může činit, co chce, a nakládat se statky poddaného svévolně, nebo vzít jejich kteroukoli část dle libosti. Toho se mnoho obávat ve vládách, kde zákonodárce spočívá zcela nebo zčásti ve shromážděních, která jsou proměnlivá, jejichž členové se po rozpuštění shromáždění stávají poddanými pod obecnými zákony své země stejně jako ostatní. Ale ve vládách, kde je zákonodárce v jednom trvalém shromáždění vždy v jsoucnu, nebo v jednom muži, jako v absolutních monarchiích, je stále nebezpečí, že se budou pokládat za ty, kdo mají odlišný zájem od zbytku společenství; a tak budou mít sklon rozmnožovat své vlastní bohatství a moc tím, že vezmou lidu, co uznají za vhodné. Neboť majetek člověka není vůbec zajištěn, byť by byly dobré a spravedlivé zákony, aby stanovily jeho meze mezi ním a jeho spolupoddanými, má-li ten, kdo těm pod-

daným velí, moc vzít kterémukoli soukromému muži, jakou část jeho vlastnictví mu libo, a užít ji a nakládat s ní, jak uzná za dobré.

§ 139. Avšak vláda, do jakýchkoli rukou je vložena, jsouc — jak jsem předtím ukázal — svěřena s touto podmínkou a pro tento cíl, aby lidé mohli mít a zabezpečovat své vlastnictví, vladař nebo senát, ať má jakoukoli moc tvořit zákony pro úpravu vlastnictví mezi poddanými navzájem, nemůže nikdy mít moc vzít si sám celek nebo kteroukoli část vlastnictví poddaných bez jejich vlastního souhlasu. Neboť toto by ve skutečnosti znamenalo nenechat jim vůbec žádné vlastnictví. A abychom viděli, že i absolutní moc, kde je nutná, není svévolná tím, že je absolutní, nýbrž je stále omezena oním rozumem a ohraničena oněmi cíli, které v některých případech vyžadovaly, aby byla absolutní — nemusíme pohlédnout dále než k běžné praxi vojenské kázně. Zachování vojska, a v něm celého státu, vyžaduje absolutní poslušnost rozkazu každého nadřízeného důstojníka a je spravedlivé trestat smrtí neposlušnost nebo zpochybnění toho nejnebezpečnějšího nebo nejnesmyslnějšího z nich. A přece vidíme, že ani seržant, který může přikázat vojákovi pochodovat až k ústí děla nebo stát v průlomu, kde téměř jistě zahyne, nemůže témuž vojákovi přikázat, aby mu dal jeden penny ze svých peněz; ani generál, který ho může odsoudit k smrti za opuštění svého stanoviště nebo za neuposlechnutí nejzoufalejších rozkazů, přesto se vší svou absolutní mocí nad životem a smrtí nemůže nakládat s jedním farthingem jmění toho vojáka ani zabavit ani kousek jeho zboží. Jemuž přece může přikázat cokoli a oběsit ho za nejmenší neposlušnost; neboť taková slepá poslušnost je nutná k onomu cíli, pro nějž velitel má svou moc, totiž k zachování zbytku; avšak nakládání s jeho zbožím s tím nemá nic společného.

§ 140. Je pravda, že vlády nelze podporovat bez velkých nákladů a je vhodné, aby každý, kdo užívá svůj podíl ochrany, platil ze svého jmění svůj úměrný díl na její udržování. Avšak musí to být stále s jeho vlastním souhlasem, totiž souhlasem většiny, daným jimi samotnými nebo

zástupci jimi zvolenými. Neboť nárokuje-li si kdokoli moc ukládat a vybírat daně od lidu svou vlastní pravomocí a bez takového souhlasu lidu, zasahuje tím do základního zákona vlastnictví a podvrací cíl vlády. Neboť jaké vlastnictví mám v tom, co druhý smí právem vzít, kdy se mu zlíbí, pro sebe?

§ 141. Za čtvrté: zákonodárce nemůže přenést moc tvořit zákony na jiné ruce. Neboť — jsouc pouhou delegovanou mocí od lidu — ti, kdo ji mají, ji nemohou předat jiným. Jedině lid může jmenovat formu státu, a to tím, že ustaví zákonodárce a určí, do čích rukou má patřit. A když lid řekl „podřídíme se pravidlům a budeme vládnuti zákony učiněnými takovými muži a v takových formách", nikdo jiný nemůže říci, že jiní muži pro ně budou tvořit zákony; ani nemůže být lid vázán žádnými zákony, než takovými, které jsou ustaveny těmi, které si zvolil a zmocnil k tvoření zákonů pro něho. Moc zákonodárce, jsouc odvozena od lidu pozitivním dobrovolným udělením a ustanovením, nemůže být jiná než ta, co pozitivní udělení předalo; a tím bylo jen tvořit zákony, a nikoli tvořit zákonodárce — zákonodárce nemůže mít moc převést svou pravomoc tvořit zákony a vložit ji do jiných rukou.

§ 142. Toto jsou meze, které důvěra, jež je do nich vložena společností, a zákon Boží a přirozený stanovily zákonodárné moci každého státu ve všech formách vlády.

Za prvé: mají vládnout vyhlášenými ustavenými zákony, nikoli měněnými ve zvláštních případech, nýbrž mít jedno pravidlo pro bohaté i chudé, pro oblíbence u dvora i venkovana za pluhem.

Za druhé: tyto zákony také mají být určeny k žádnému jinému nejvyššímu cíli, než k dobru lidu.

Za třetí: nesmějí ukládat daně na vlastnictví lidu bez souhlasu lidu, daného jím samým nebo jeho zástupci. A toto se vlastně týká jen takových vlád, kde je zákonodárce vždy v jsoucnu, nebo přinejmenším kde si lid nevyhradil žádnou část zákonodárství zástupcům, kteří by se čas od času jím volili.

Za čtvrté: zákonodárce ani nesmí, ani nemůže přenést moc tvořit zákony na kohokoli jiného ani ji umístit nikde jinde, než kam ji umístil lid.

Kapitola dvanáctá. O zákonodárné, výkonné a federativní moci státu.

§ 143. Zákonodárná moc je ta, která má právo řídit, jak má být síla státu užita k zachování společenství a jeho členů. Avšak protože zákony, které mají být trvale vykonávány a jejichž síla má stále pokračovat, mohou být učiněny v krátkém čase, není třeba, aby zákonodárce byl stále v jsoucnu, nemaje stále co dělat. A protože by to mohlo být příliš velké pokušení pro lidskou slabost, nakloněnou chápat se moci, aby tytéž osoby, které mají moc tvořit zákony, měly také ve svých rukou moc je vykonávat — čímž by se mohly vyjmout z poslušnosti zákonům, které tvoří, a přizpůsobit zákon, jak v jeho tvoření, tak v jeho výkonu, svému vlastnímu soukromému prospěchu, a tak dospět k odlišnému zájmu od zbytku společenství, proti cíli společnosti a vlády — proto v dobře uspořádaných státech, kde se bere ohled na dobro celku, jak má, je zákonodárná moc vložena do rukou různých osob, které, náležitě shromážděny, mají samy nebo spolu s druhými moc tvořit zákony. Když je učinily, byvše opět rozděleny, jsou samy podřízeny zákonům, které udělaly; což je pro ně nové a blízké pouto, aby dbaly, aby je tvořily pro veřejné dobro.

§ 144. Avšak protože zákony, které jsou najednou a v krátkém čase učiněny, mají trvalou a stálou sílu a potřebují stálý výkon nebo stálý dohled na něj, je nutné, aby byla moc stále v jsoucnu, která by dohlížela na výkon zákonů, které jsou učiněny a zůstávají v platnosti. A tak zákonodárná a výkonná moc často přicházejí k oddělení.

§ 145. V každém státě je ještě jiná moc, kterou lze nazvat *přirozenou*, protože je to ta, která odpovídá moci, kterou každý člověk přirozeně měl, než vstoupil do společnosti. Neboť ačkoli ve státě jsou jeho členové stále odlišnými osobami ve vztahu k sobě navzájem a jako takoví jsou řízeni zákony společnosti, přece ve vztahu ke zbytku lidstva tvoří jedno těleso, které je, jako byl předtím každý jeho člen, stále v přirozeném stavu vůči zbytku lidstva. Odtud je to, že spory, které se stávají mezi kterýmkoli mužem společnosti a těmi, kdo jsou mimo ni, jsou vedeny veřejností; a křivda způsobená členu jejich tělesa zavazuje celek k její nápravě. Takže v tomto ohledu je celé společenství jedním tělesem v přirozeném stavu vůči všem jiným státům nebo osobám mimo své společenství.

§ 146. Toto tedy obsahuje moc války a míru, spolků a spojenectví a všech jednání se všemi osobami a společenstvími mimo stát, a může být nazvána *federativní*, komu se líbí. Je-li věc srozumitelná, jsem lhostejný ke jménu.

§ 147. Tyto dvě moci, výkonná a federativní, ačkoli jsou vskutku samy o sobě odlišné — jedna zahrnujíc výkon městských zákonů společnosti uvnitř ní samé, nade všemi, kteří jsou jejími částmi; druhá vedení bezpečnosti a zájmu veřejnosti navenek, se všemi těmi, od nichž může mít prospěch nebo škodu — přesto jsou vždy téměř sjednoceny. A ačkoli tato federativní moc je v dobré nebo špatné správě velké důležitosti pro stát, přesto je mnohem méně schopna být řízena předchozími, stálými, pozitivními zákony než výkonná; a tak musí být nutně ponechána obezřetnosti a moudrosti těch, v jejichž rukou je, aby ji vedli pro veřejné dobro. Neboť zákony, které se týkají poddaných navzájem, majíce řídit jejich činy, je mohou snadno předcházet. Ale to, co se má činit vůči cizincům, závisejíc hodně na jejich činech a na změně záměrů a zájmů, musí být z velké části ponecháno obezřetnosti těch, kterým je tato moc svěřena, aby byla vedena nejlépe podle jejich dovednosti pro prospěch státu.

§ 148. Ačkoli — jak jsem řekl — výkonná a federativní moc každého společenství jsou samy v sobě vskutku odlišné, přesto se dají těžko oddělit a umístit zároveň do rukou odlišných osob. Neboť obě vyžadující sílu společnosti pro svůj výkon, je téměř neproveditelné umístit sílu státu do odlišných a nikoli podřízených rukou; nebo aby výkonná a federativní moc byly umístěny v osobách, které by mohly jednat odděleně, čímž by síla veřejnosti byla pod různými veleními, což by snadno mohlo tehdy nebo onehdy způsobit nespořádanost a zkázu.

Kapitola třináctá. O podřízenosti mocí ve státě.

§ 149. Ačkoli v ustaveném státě, stojícím na svém vlastním základě a jednajícím podle své vlastní přirozenosti — tj. jednajícím pro zachování společenství — nemůže být víc než jedna nejvyšší moc, kterou je zákonodárná a jíž jsou a musí být všechny ostatní podřízeny, přece — jsouc zákonodárce jen pověřenou mocí jednat za určité cíle — zůstává v lidu stále nejvyšší moc odstranit nebo změnit zákonodárce, když shledá, že zákonodárce jedná proti důvěře, která v něho byla vložena. Neboť veškerá moc, daná s důvěrou pro dosažení nějakého cíle, jsouc omezena tímto cílem, kdykoli je tento cíl zjevně zanedbán nebo mu je odporováno, musí být nutně důvěra propadlá a moc musí přejít do rukou těch, kdo ji dali — a ti ji smějí umístit znovu tam, kde to pokládají za nejlepší pro své bezpečí a jistotu. A tak si společenství trvale podržuje nejvyšší moc chránit sebe sama před pokusy a záměry kohokoli, i svých zákonodárců, kdykoli budou tak pošetilí nebo tak zlí, že by kuli a vykonávali záměry proti svobodám a vlastnictví poddaných. Neboť žádný muž nebo společnost mužů, nemajíce moc předat své zachování, nebo tedy jeho prostředky, absolutní vůli a svévolnému panství druhého — kdykoli se někdo pokusí uvést je do takového otrockého stavu, budou mít vždy právo zachovat, co nejsou mocni vzdát se; a zbavit se těch, kdo zasahují do tohoto základního, posvátného a neměnného zákona sebezáchovy, pro nějž vstoupili do společnosti. A tak se dá říci, že společenství je v tomto ohledu vždy nejvyšší mocí, ale nikoli nahlíženou pod kteroukoli formou vlády, protože tato moc lidu nikdy nemůže vstoupit v platnost, dokud není vláda rozpuštěna.

§ 150. Ve všech případech, dokud vláda trvá, je zákonodárce nejvyšší mocí. Neboť co může dávat zákony druhému, musí být nutně nad ním. A jelikož je zákonodárce jedině tak zákonodárcem společnosti, pokud má právo tvořit zákony pro všechny její části a pro každého jejího člena, předepisovat pravidla jejich činům a dávat moc výkonu, kde jsou přestupovány, musí být zákonodárce nutně nejvyšším a všechny ostatní moci v kterýchkoli členech nebo částech společnosti jsou od něho odvozeny a jemu podřízeny.

§ 151. V některých státech, kde zákonodárce není stále v jsoucnu a výkonná moc je svěřena jediné osobě, která má také podíl na zákonodárství, může být tato jediná osoba ve velmi snesitelném smyslu nazvána také nejvyšší; nikoli že by měla v sobě veškerou nejvyšší moc, kterou je moc tvorby zákonů, nýbrž protože má v sobě nejvyšší výkon, od něhož všechny nižší úřední osoby odvozují své různé podřízené moci, nebo přinejmenším jejich největší část. Nemajíc nad sebou žádného zákonodárného nadřízeného — neboť není možno učinit zákon bez jeho souhlasu, od čehož nelze očekávat, že by ho kdy podrobil zbývající části zákonodárce — je v tomto smyslu dostatečně nejvyšší. Avšak je třeba pozorovat, že ačkoli jsou mu činěny přísahy věrnosti a oddanosti, nejsou mu činěny jako nejvyššímu zákonodárci, nýbrž jako nejvyššímu vykonavateli zákona, učiněného spojenou mocí jeho s druhými. Věrnost totiž není nic než poslušnost podle zákona, kterou — poruší-li ji — nemá právo požadovat, ani si ji nemůže nárokovat jinak než jako veřejná osoba svěřená mocí zákona. A tak je pokládán za obraz, přízrak nebo zástupce státu, jednajícího vůlí společnosti, projevenou v jejích zákonech; a tak nemá žádnou vůli, žádnou moc kromě moci zákona. Ale když opouští toto zastoupení, tuto veřejnou vůli, a jedná ze své vlastní soukromé vůle, degraduje se sám a je jen jednotlivou soukromou osobou bez moci a bez vůle, která by měla kterékoli právo na poslušnost; členové nedluží žádnou poslušnost než veřejné vůli společnosti.

§ 152. Výkonná moc, umístěná kdekoli jinde než v osobě, která má také podíl na zákonodárství, je zjevně podřízena zákonodárci a je mu odpovědná, a může být podle libosti změněna a vyměněna. Takže to není nejvyšší výkonná moc, co je vyňato z podřízenosti, nýbrž nejvyšší výkonná moc svěřená jednomu, který — maje podíl na zákonodárství — nemá žádného odlišného zákonodárného nadřízeného, jemuž by byl podřízen a odpovědný, dál, než jak se sám připojí a bude souhlasit; takže je podřízen jen tak, jak sám uzná za vhodné, o čemž lze zajisté usoudit, že to bude jen velmi málo. O jiných ministerských a podřízených mocech ve státě nemusíme mluvit, jsouce tak znásobené s nekonečnou rozmanitostí v různých zvyklostech a ústavách odlišných států, že je nemožné podat zvláštní zprávu o všech. Jen tolik, co je nutné pro náš dnešní záměr, můžeme o nich poznamenat: že žádná z nich nemá žádnou pravomoc nad to, co je jim pozitivním udělením a pověřením delegováno, a všechny jsou odpovědny nějaké jiné moci ve státě.

§ 153. Není nutné, ba ani vhodné, aby byl zákonodárce vždy v jsoucnu; ale je absolutně nutné, aby výkonná moc byla; neboť není vždy třeba, aby se tvořily nové zákony, ale vždy je třeba výkonu zákonů, které jsou učiněny. Když zákonodárce vložil výkon zákonů, které tvoří, do jiných rukou, má stále moc jej z těch rukou vzít zpět, když shledá důvod, a trestat za jakoukoli špatnou správu proti zákonům. Totéž platí také ohledně federativní moci — ta a výkonná jsou obě ministerské a podřízené zákonodárci, který — jak bylo ukázáno — je v ustaveném státě nejvyšší. Zákonodárce v tomto případě, předpokládajíc, že se skládá z několika osob (neboť je-li to jediná osoba, musí být stále v jsoucnu, a tak bude jako nejvyšší přirozeně mít nejvyšší výkonnou moc spolu se zákonodárnou), se smí shromažďovat a vykonávat své zákonodárství v časech, které buď jeho původní ústava nebo jeho vlastní odročení určí, nebo kdykoli chce, pokud ani jedno z toho neurčilo žádný čas nebo není jiné cesty předepsané k jeho svolání. Neboť

nejvyšší moc, jsouc do něho umístěna lidem, je stále v něm a může ji vykonávat, kdy chce, pokud není svou původní ústavou omezen na určité doby nebo pokud se činem své nejvyšší moci neodročil na určitý čas; a když ten čas přijde, má právo shromáždit se a znovu jednat.

§ 154. Je-li zákonodárce nebo kterákoli jeho část složen ze zástupců zvolených pro ten čas lidem, kteří poté se vracejí do obvyklého stavu poddaných a nemají podíl na zákonodárství, než když proběhne nová volba, musí být tato moc volby také vykonávána lidem, buď v určitých stanovených dobách, nebo když je k ní svoláván; a v tomto druhém případě je moc svolávat zákonodárce obvykle umístěna ve výkonné moci, a má jedno z těchto dvou omezení ohledně času: buď původní ústava vyžaduje jejich shromáždění a jednání v určitých intervalech, a pak výkonná moc nedělá nic než ministersky vydává pokyny k jejich volbě a shromáždění podle náležitých forem; nebo je to ponecháno její obezřetnosti svolat je novými volbami, kdykoli příležitosti nebo tíseň veřejnosti vyžadují nápravu starých nebo tvorbu nových zákonů, nebo nápravu či předcházení jakýchkoli nepohodlí, která tíží nebo hrozí lidu.

§ 155. Zde by se dalo zeptat: a co, když výkonná moc, majíce sílu státu, užije této síly k zabránění scházení a jednání zákonodárce, když to vyžaduje původní ústava nebo veřejné tísnivosti? Pravím: užívání síly nad lidem bez pravomoci a proti důvěře, která je tomu vložena, kdo tak činí, je stav válečný s lidem, který má právo znovu uvést svého zákonodárce ve výkon jeho moci. Neboť zřídiv zákonodárce se záměrem, aby vykonával moc tvořit zákony buď v určitých stanovených dobách, nebo kdy je toho třeba, pokud je mu kterákoli silou zabráněno v tom, co je tak nutné pro společnost a v čem spočívá bezpečí a zachování lidu, má lid právo odstranit tuto překážku silou. Ve všech státech a stavech je pravým lékem na sílu bez pravomoci postavit proti ní sílu. Užívání síly bez pravomoci staví vždy toho, kdo ji užívá, do stavu válečného jako útočníka a činí ho zasloužilým takového zacházení.

§ 156. Moc shromažďovat a rozpouštět zákonodárce, umístěná ve výkonné moci, nedává výkonné moci nadřazenost nad ním, nýbrž je pověřeným vlivem vloženým do něho pro bezpečí lidu — v případě, kdy nejistota a proměnlivost lidských záležitostí nemohla snést pevně stanovené pravidlo. Neboť nebylo možné, aby první tvůrci vlády byli jakoukoli předvídavostí tak dalece pány budoucích událostí, aby mohli předem stanovit tak spravedlivé lhůty vracení a trvání shromáždění zákonodárce pro všechny budoucí časy, které by přesně odpovídaly všem tísnivostem státu. Nejlepší lék, který se mohl pro tento nedostatek najít, bylo svěřit to obezřetnosti toho, kdo tam vždy byl přítomen a jehož úkolem bylo bdít nad veřejným dobrem. Trvalá častá shromáždění zákonodárce a dlouhá pokračování jeho zasedání bez nutné příležitosti by nemohly nebýt zátěží pro lid a musely by s časem nutně způsobit nebezpečnější nepohodlí; a přece rychlý zvrat záležitostí mohl být někdy takový, že by vyžadoval jejich okamžitou pomoc; jakékoli zdržení jejich svolání by mohlo ohrozit veřejnost; a někdy také mohla být jejich práce tak velká, že omezený čas jejich zasedání mohl být příliš krátký pro jejich dílo a oloupit veřejnost o prospěch, který mohl být získán jen z jejich zralého uvážení. Co tedy mohlo být v tomto případě učiněno, aby bylo zabráněno tomu, aby bylo společenství vystaveno kdykoli velkému nebezpečí z jedné nebo druhé strany pevnými intervaly a lhůtami stanovenými pro shromáždění a jednání zákonodárce, než svěřit to obezřetnosti některých, kdo — jsouce přítomni a znalí stavu veřejných záležitostí — by mohli užít tohoto prerogativu pro veřejné dobro? A kam jinam by to mohlo být tak dobře umístěno, než do rukou toho, kdo byl pověřen výkonem zákonů pro tentýž cíl? Předpokládajíce tedy, že úprava časů pro shromažďování a zasedání zákonodárce není uložena původní ústavou, přirozeně připadala do rukou výkonné moci — nikoli jako svévolná moc závislá na jeho libovůli, nýbrž s touto důvěrou, aby ji vždy vykonával jen pro veřejné blaho, jak by příhody času a změny záležitostí mohly vyžadovat.

Zda stálé lhůty jejich svolávání, nebo svoboda ponechaná vladaři pro svolávání zákonodárce, nebo snad směs obou mají nejmenší nepohodlí, není mým úkolem zde zkoumat, nýbrž jen ukázat, že ačkoli výkonná moc může mít prerogativ svolávat a rozpouštět taková shromáždění zákonodárce, přesto není tím nad ním.

§ 157. Věci tohoto světa jsou v tak stálém pohybu, že nic nezůstává dlouho v témž stavu. Takto lidé, bohatství, obchod, moc mění svá postavení, kvetoucí mocná města přicházejí k zkáze a stávají se časem zanedbanými pustými kouty, zatímco jiná málo navštěvovaná místa vzrůstají v zalidněné země plné bohatství a obyvatel. Avšak věci se nemění vždy stejně a soukromý zájem často udržuje zvyklosti a výsady, když důvody jich pominuly. Často se tedy stává, že ve vládách, kde díl zákonodárce spočívá v zástupcích volených lidem, se v průběhu času toto zastoupení stává velmi nerovným a neúměrným důvodům, pro něž bylo prvně ustaveno. Do jakých hrubých absurdit může vést sledování zvyklosti, když ji rozum opustil, se můžeme přesvědčit, když vidíme, že holé jméno města, z něhož nezbyly ani ruiny, kde se stěží najde víc stavení než ovčín nebo víc obyvatel než ovčák, posílá tolik zástupců do velkého shromáždění zákonodárců jako celý hustě zalidněný a bohatstvím mocný kraj. Nad tím stojí cizinci v úžasu a každý musí přiznat, že to vyžaduje nápravu; ačkoli většina pokládá za těžké ji nalézt, protože ústava zákonodárce, jsouc původním a nejvyšším činem společnosti, předcházejícím všechny pozitivní zákony v ní a závisejícím zcela na lidu, nemůže být žádnou nižší mocí změněna. A proto se soudí, že lid, když je zákonodárce jednou ustaven, nemaje v takové vládě, o jaké jsme mluvili, moc jednat, dokud vláda trvá, že tato nepohoda není schopna nápravy.

§ 158. *Salus populi suprema lex* — blaho lidu nechť je nejvyšším zákonem — je jistě tak spravedlivé a základní pravidlo, že kdo je upřímně následuje, nemůže nebezpečně bloudit. Pokud tedy výkonná moc, která má moc svolávat zákonodárce, bera v úvahu spíše pravou úměru

než módu zastoupení, upravuje nikoli podle starých zvyků, nýbrž podle pravého rozumu, počet členů ve všech místech, která mají právo být rozlišně zastoupena — na což si žádná část lidu, byť jakkoli vtělená, nemůže činit nárok, než v úměře k pomoci, kterou poskytuje veřejnosti — nelze soudit, že by ustavila nového zákonodárce, nýbrž obnovila starého a pravého a napravila nespořádanosti, které posloupnost času nepostřehnutelně, ale neodvratně zavedla. Neboť — jsouc zájmem i záměrem lidu mít spravedlivé a rovné zastoupení — kdokoli ho přivádí nejblíže k tomu, je nepochybným přítelem a utvrzovatelem vlády a nemůže minout souhlas a schválení společenství. Prerogativ není totiž nic než moc v rukou vladaře, aby opatřil veřejné dobro v takových případech, které — závisejíce na nepředvídatelných a nejistých událostech — nemohly být bezpečně řízeny určitými a neměnnými zákony. Cokoli bude zjevně učiněno pro dobro lidu a pro ustavení vlády na jejích pravých základech, je a vždy bude spravedlivým prerogativem. Moc zřídit nové korporace, a s nimi nové zástupce, nese s sebou předpoklad, že se v čase míry zastoupení mohou měnit a že ta místa, která je mají mít, mají spravedlivé právo být zastoupena, byť předtím nebyla; a týmž rozumem ta, která byla, přestávají mít právo a jsou příliš bezvýznamná pro takovou výsadu. Není to změna z přítomného stavu — který snad zkaženost nebo úpadek zavedly — co učiní vpád do vlády, nýbrž její sklon ublížit nebo utlačovat lid a postavit jednu část nebo stranu s rozlišeností od zbytku a s nerovnou podřízeností zbytku. Cokoli nelze než uznat za prospěšné pro společnost a pro lid obecně, podle spravedlivých a trvalých měr, se vždy, až to bude učiněno, ospravedlní samo; a kdykoli si lid zvolí své zástupce podle spravedlivých a nepopiratelně rovných měr, odpovídajících původnímu rámu vlády, nelze pochybovat, že je to vůle a čin společnosti, ať to kdokoli dovolil nebo způsobil.

Kapitola čtrnáctá. O soudnosti (prerogativu).

§ 159. Kde jsou zákonodárná a výkonná moc v odlišných rukou (jak jsou ve všech mírných monarchiích a dobře uspořádaných vládách), tam dobro společnosti vyžaduje, aby bylo několik věcí ponecháno uvážení toho, kdo má výkonnou moc. Neboť zákonodárci nejsouce schopni předvídat a zákony opatřit vše, co může být užitečné pro společenství, vykonavatel zákonů, maje moc ve svých rukou, má podle obecného přirozeného zákona právo užít jí pro dobro společnosti v mnoha případech, kde městský zákon nedal žádný pokyn, dokud nemůže být zákonodárce vhodně shromážděn, aby na to opatřil. Je mnoho věcí, pro něž zákon nemůže nikterak opatřit; a ty musí být nutně ponechány uvážení toho, kdo má výkonnou moc ve svých rukou, aby byly jím upraveny, jak si veřejné dobro a prospěch budou vyžadovat. Ba, hodí se, aby samy zákony v některých případech ustoupily výkonné moci, nebo spíše tomuto základnímu zákonu přírody a vlády, totiž: *aby — pokud možno — byli všichni členové společnosti zachováni*. Neboť protože se může přihodit mnoho nehod, při nichž přísné a strnulé dodržování zákonů může způsobit škodu (jako nestrhnout dům nevinného, aby se zastavil požár, když ten sousední hoří) a protože se člověk může někdy dostat pod dosah zákona, který nerozlišuje osob, činem, jenž by si zasluhoval odměny a prominutí — hodí se, aby vládce měl v mnoha případech moc zmírnit přísnost zákona a omilostnit některé provinilce. Neboť cíl vlády, jsa zachování všech, pokud možno, i vinní mají být ušetřeni, kde se to nemůže ukázat jako újma nevinných.

§ 160. Tato moc jednat podle uvážení pro veřejné dobro, bez předpisu zákona a někdy i proti němu, je ta, která se nazývá *prerogativem*. Neboť protože v některých vládách zákonodárná moc není vždy v jsoucnu a je obvykle příliš početná, a tedy příliš pomalá k rychlosti potřebné k výkonu, a protože také je nemožné předvídat a zákony opatřit všechny nehody a nutnosti, které se mohou týkat veřejnosti, nebo učinit takové zákony, které by nezpůsobily žádnou škodu, kdyby byly vykonávány s neohebnou přísností ve všech případech a vůči všem osobám, které se mohou vyskytnout, je výkonné moci ponechána šířka učinit mnoho věcí z volby, které zákony nepředepisují.

§ 161. Tato moc, dokud je užívána ve prospěch společenství a shodně s důvěrou a cíli vlády, je nepochybný prerogativ a nikdy není zpochybňován. Lid je totiž velmi zřídka nebo nikdy úzkostlivý v této věci; je vzdálen zkoumání prerogativu, dokud je v jakékoli snesitelné míře užíván pro užitek, pro nějž byl zamýšlen, totiž pro dobro lidu, a nikoli zjevně proti němu. Ale přijde-li k otázce mezi výkonnou mocí a lidem o věc nárokovanou jako prerogativ, sklon výkonu takového prerogativu k dobru nebo škodě lidu snadno rozhodne tu otázku.

§ 162. Je snadné pochopit, že v dětství vlád, kdy se státy jen málo lišily od rodin v počtu lidí, lišily se od nich také jen málo v počtu zákonů; a vládcové, jsouce jako jejich otcové, bdíce nad nimi pro jejich dobro, byla vláda téměř celá prerogativem. Několik ustavených zákonů stačilo a uvážení a péče vládce dodaly zbytek. Avšak když omyl nebo lichocení získaly převahu nad slabými vladaři, aby užili této moci pro své soukromé cíle a nikoli pro veřejné dobro, lid musel výslovnými zákony dát určit prerogativ v oněch bodech, v nichž shledal od něho nevýhodu. A takto deklarovaná omezení prerogativu byla lidem shledána nutnými v případech, které on a jeho předkové ponechali v nejkrajnější šíři moudrosti oněch vladařů, kteří ho jinak neužívali než správně, totiž pro dobro svého lidu.

§ 163. A proto mají velmi špatné pojetí vlády ti, kdo říkají, že lid zasahoval do prerogativu, když se mu podařilo dát jeho kteroukoli část definovat pozitivními zákony. Neboť tímto neodňal vladaři nic, co mu právem náleželo, nýbrž pouze prohlásil, že ona moc, kterou neomezeně ponechali v jeho nebo v rukou jeho předků, aby byla vykonávána pro jejich dobro, nebyla věc, kterou mu zamýšleli dát, když jí užíval jinak. Neboť cíl vlády, jsa dobro společenství, jakékoli změny v ní učiněné směřující k tomuto cíli nemohou být zásahem do kohokoli, protože nikdo ve vládě nemůže mít právo směřující k jinému cíli; a jen ty jsou zásahy, které poškozují nebo brání veřejnému dobru. Ti, kdo říkají jinak, mluví, jako by vladař měl odlišný a oddělený zájem od dobra společenství, a nebyl pro ně stvořen — kořen a pramen, z něhož vyrůstají téměř všechna ta zla a nespořádanosti, které nastávají v královských vládách. A vskutku, je-li tomu tak, lid pod jeho vládou není společností rozumných tvorů, kteří vstoupili do společenství pro své vzájemné dobro; není to lid, jaký ustavil vládce nad sebou, aby střežili a prosazovali to dobro, nýbrž má být pokládán za stádo nižších tvorů pod panstvím pána, který je drží a pracuje jimi pro své vlastní potěšení nebo zisk. Byli-li by lidé tak zbaveni rozumu a brutální, aby vstoupili do společnosti za takových podmínek, prerogativ by vskutku mohl být tím, co by z něho někteří lidé chtěli mít — svévolnou mocí činit věci škodlivé lidu.

§ 164. Avšak protože nelze předpokládat, že by se rozumný tvor, jsa svoboden, podrobil druhému pro vlastní škodu (ačkoli, nalézá-li dobrého a moudrého vládce, snad nebude pokládat ani za nutné, ani za užitečné stanovit přesné meze jeho moci ve všech věcech), prerogativ nemůže být nic než dovolení lidu, aby jeho vládci činili několik věcí z vlastní svobodné volby, kde zákon mlčel, a někdy i proti přímé liteře zákona, pro veřejné dobro — a jejich souhlas s tím, když je tak učiněno. Neboť jak dobrý vladař, který je pamětliv důvěry vložené mu do rukou a pečlivý o dobro svého lidu, nemůže mít příliš mnoho prero-

gativu, totiž moci činit dobro, tak slabý a špatný vladař, který by chtěl nárokovat tu moc, kterou jeho předkové vykonávali bez pokynu zákona, jako prerogativ patřící mu právem svého úřadu, který smí vykonávat podle libosti, aby učinil nebo podporoval zájem odlišný od zájmu veřejnosti, dává lidu příležitost nárokovat své právo a omezit tu moc, která — dokud byla vykonávána pro jejich dobro — byla spokojeně mlčky dovolována.

§ 165. A proto ten, kdo nahlédne do dějin Anglie, shledá, že prerogativ byl vždy největší v rukou našich nejmoudřejších a nejlepších vladařů; protože lid, pozoruje, že celý sklon jejich činů byl veřejné dobro, nenamítal nic proti tomu, co bylo činěno bez zákona k tomu cíli; nebo pokud se v nějakých malých odchylkách od tohoto cíle objevila jakákoli lidská slabost nebo omyl (neboť vladaři jsou jen lidé, stvoření jako ostatní), přesto bylo zjevné, že hlavní jejich jednání směřovalo k ničemu jinému než k péči o veřejnost. Lid tedy, nalézaje důvod být spokojen s těmito vladaři, kdykoli jednali bez litery zákona nebo proti ní, souhlasil s tím, co dělali, a bez nejmenší stížnosti jim dovolil rozšiřovat svůj prerogativ, jak se jim libilo, soudě správně, že tím nečinili nic k újmě svých zákonů, jelikož jednali shodně se základem a cílem všech zákonů — veřejným dobrem.

§ 166. Takoví vskutku bohům podobní vladaři měli jakýsi nárok na svévolnou moc tímto argumentem, který by prokázal, že absolutní monarchie je nejlepší vládou, protože takovou je ta, kterou sám Bůh vládne vesmíru — protože tací králové mají podíl na jeho moudrosti a dobrotě. Na tomto se zakládá ono rčení, *že vlády dobrých vladařů byly vždy nejnebezpečnější svobodám svého lidu*. Neboť když jejich nástupci, řídíce vládu s jinými myšlenkami, chtěli převést činy těchto dobrých vládců na precedent a učinit je měřítkem svého prerogativu, jako by to, co bylo činěno jen pro dobro lidu, bylo jejich právem činit k újmě lidu, pokud se jim tak zalíbilo, mnohokrát to zapříčinilo spor a někdy veřejné nespořádanosti, než si lid mohl získat zpět své původ-

ní právo a prohlásit za ne-prerogativ to, co prerogativem vskutku nikdy nebylo; neboť je nemožné, aby kdokoli ve společnosti měl kdy právo činit lidu škodu. Byť bylo velmi možné a rozumné, aby lid nestanovoval meze prerogativu oněch králů nebo vládců, kteří sami meze veřejného dobra nepřekročili. Neboť prerogativ není nic než moc činit veřejné dobro bez pravidla.

§ 167. Moc svolávat parlamenty v Anglii, pokud jde o přesný čas, místo a trvání, je zajisté prerogativem krále — avšak stále s touto důvěrou, že má být užíván pro dobro národa, jak si tísnivosti doby a rozmanitost příležitostí budou vyžadovat. Neboť bylo-li by nemožné předvídat, které by mělo být vždy nejvhodnějším místem pro jejich shromáždění a která nejlepší roční doba, byla volba těchto ponechána výkonné moci, aby mohla být co nejvíc podřízena veřejnému dobru a nejlépe vyhovovala cílům parlamentů.

§ 168. V této věci prerogativu bude vznesena stará otázka: ale kdo bude soudcem, zda se této moci užívá správně? Odpovídám: mezi výkonnou mocí v jsoucnu, s takovým prerogativem, a zákonodárcem, který závisí na jeho vůli ohledně svého svolávání, nemůže být žádný soudce na zemi; stejně jako nemůže být mezi zákonodárcem a lidem, pokud by buď výkonná moc, nebo zákonodárce, maje moc ve svých rukou, zamýšlel nebo se chystal je zotročit nebo zničit. Lid nemá v tom, jako ve všech ostatních případech, kde nemá soudce na zemi, žádného jiného léku než odvolat se k nebi. Neboť vládcové v takových pokusech, vykonávajíce moc, kterou lid nikdy nevložil do jejich rukou (o němž nelze nikdy předpokládat, že by svolil, aby mu kdokoli vládl k jeho škodě), činí to, k čemu nemají právo. A kde těleso lidu nebo kterýkoli jednotlivý muž je zbaven svého práva nebo je pod výkonem moci bez práva, a nemá odvolání na zemi, pak má svobodu odvolat se k nebi, kdykoli soudí, že věc je dostatečné důležitosti. A proto, ačkoli lid nemůže být soudcem tak, aby měl ústavou té společnosti kteroukoli nadřazenou moc určovat a dávat účinný rozsudek v případě, pře-

ce má zákonem předcházejícím všechny pozitivní zákony lidí a nad ně postaveným vyhrazeno sobě ono poslední určení, jež náleží veškerému lidstvu tam, kde není odvolání na zemi: totiž soudit, zda má spravedlivou příčinu učinit své odvolání k nebi. A tohoto soudu se nemůže vzdát, neboť je mimo moc člověka tak se podrobit druhému, aby mu dal svobodu zničit ho. Bůh a příroda nedovolují, aby se člověk tak vzdal sebe sama, aby zanedbal své vlastní zachování; a protože si nemůže vzít svůj vlastní život, nemůže ani dát druhému moc, aby mu ho vzal. A nechť si nikdo nemyslí, že toto klade trvalý základ pro nespořádanost; neboť toto nepůsobí, dokud není nepohodlí tak velké, že je většina cítí a je jím znavena a shledává nutnost, aby bylo napraveno. Avšak do tohoto nebezpečí nikdy nemusí přijít výkonná moc nebo moudří vladaři; a je to věc ze všech, které si nejvíce musí dávat pozor, aby se jí vyhnuli, jako ze všech nejnebezpečnější.

Kapitola patnáctá. O moci otcovské, politické a despotické dohromady.

§ 169. Ačkoli jsem už měl příležitost mluvit o nich zvlášť, přesto velké omyly poslední doby ohledně vlády, povstavší — jak soudím — ze směšování těchto odlišných mocí jednu s druhou, snad nebude od věci uvážit je zde pospolu.

§ 170. Za prvé, *otcovská* či rodičovská moc není nic jiného než ta, kterou mají rodiče nad svými dětmi, aby je řídili pro dobro dětí, dokud nedospějí k užívání rozumu nebo ke stavu poznání, v němž lze předpokládat, že jsou schopny porozumět tomu pravidlu, ať je to přirozený zákon nebo městský zákon jejich země, podle něhož se mají řídit; schopny — pravím — znát ho stejně jako několik jiných, kteří žijí jako svobodní lidé pod tím zákonem. Láska a něžnost, které Bůh vložil do hrudi rodičů k jejich dětem, činí zjevným, že toto není zamýšleno jako přísná svévolná vláda, nýbrž jen pro pomoc, výuku a zachování jejich potomstva. Avšak buď jak buď, není — jak jsem dokázal — žádného důvodu, proč by měla být pokládána za sahající na život a smrt v kterémkoli čase nad jejich dětmi víc než nad kýmkoli jiným; ani nemůže být žádné záminky, proč by tato rodičovská moc měla držet dítě, až vyroste v muže, v podřízenosti vůli svých rodičů dál, než že — přijav život a výchovu od rodičů — je zavazuje k úctě, cti, vděčnosti, pomoci a podpoře po celý život, oběma — otci i matce. A tak je sice pravda, že otcovská moc je přirozenou vládou, ale nikterak nesahá k cílům

a pravomoci té, která je politická. Moc otce nedosahuje vůbec k vlastnictví dítěte, s nímž je jedině v jeho vlastním nakládání.

§ 171. Za druhé, *politická* moc je ta moc, kterou každý člověk, maje ji v přirozeném stavu, předal do rukou společnosti, a v ní vládcům, které společnost ustavila nad sebou, s touto výslovnou nebo mlčky danou důvěrou, že má být užita pro jejich dobro a pro zachování jejich vlastnictví. Nuže tato moc, kterou každý člověk má v přirozeném stavu a které se vzdává společnosti ve všech takových případech, kde ho společnost může zabezpečit, je užívat takových prostředků pro zachování svého vlastnictví, jaké uzná za dobré a jaké mu příroda dovoluje; a trestat porušení přirozeného zákona v druhých tak, aby to (podle jeho nejlepšího rozumu) nejvíce přispělo k zachování sebe a zbytku lidstva. Takže cílem a mírou této moci, když je v rukou každého člověka v přirozeném stavu, jsouc zachování všech jeho společnosti — totiž veškerého lidstva vůbec — nemůže mít žádný jiný cíl ani míru, když je v rukou vrchnosti, než zachovávat členy té společnosti v jejich životech, svobodách a majetcích; a tak nemůže být absolutní, svévolnou mocí nad jejich životy a jměními, které mají být pokud možno zachovány, nýbrž mocí tvořit zákony a připojovat k nim takové tresty, jaké mohou vést k zachování celku odříznutím těch částí, a jedině těch, které jsou tak zkažené, že ohrožují zdravé a nedotčené, bez čehož není žádná přísnost zákonná. A tato moc má svůj původ pouze ve smlouvě a dohodě a vzájemném souhlasu těch, kdo tvoří společenství.

§ 172. Za třetí, *despotická* moc je absolutní, svévolná moc, kterou má jeden muž nad druhým, aby mu vzal život, kdykoli se mu zlíbí. Toto je moc, kterou ani příroda nedává — neboť neučinila žádný takový rozdíl mezi jedním mužem a druhým — ani ji smlouva nemůže přenést. Neboť člověk, nemaje takové svévolné moci nad svým vlastním životem, nemůže dát druhému muži takovou moc nad ním. Nýbrž je to pouze účinek propadnutí, které útočník činí svého vlastního života, když se postaví do stavu válečného s druhým. Neboť opustiv rozum, který Bůh

dal, aby byl pravidlem mezi mužem a mužem a obecným poutem, jímž je lidstvo spojeno v jedno druhu a společnost, a zřeknuv se cesty míru, kterou on učí, a užije síly války, aby svými nespravedlivými cíly dosáhl na druhého, kde na to nemá právo, a tak odpadaje od svého vlastního druhu k druhu zvířat tím, že činí sílu, která je jejich, pravidlem svého práva, činí se zasloužilým zahynout rukou zraněné osoby a zbytku lidstva, kteří se k ní připojí ve výkonu spravedlnosti, jako kterékoli jiné divoké zvíře nebo škodlivá šelma, s nimiž lidstvo nemůže mít ani společenství, ani bezpečnost.* A tak zajatci vzatí ve spravedlivé a zákonné válce, a jen takoví, jsou podrobeni despotické moci, která — jak nevzniká ze smlouvy — tak ani není žádné schopna, nýbrž je stavem válečným pokračujícím. Neboť jakou smlouvu lze učinit s mužem, který není pánem svého vlastního života? Jakou podmínku může splnit? A je-li mu jednou dovoleno být pánem svého vlastního života, končí despotická, svévolná moc jeho pána. Ten, kdo je pánem sebe a svého vlastního života, má také právo na prostředky k jeho zachování; takže jakmile vstupuje smlouva, otroctví končí, a vzdává se tak své absolutní moci a činí konec stavu válečnému ten, kdo vstupuje do podmínek se svým zajatcem.

(*Jiný opis opravený panem Lockem to má takto: škodlivá šelma, která je zhoubná jejich bytí.*)

§ 173. Příroda dává první z těchto mocí, totiž otcovskou moc, rodičům pro prospěch jejich dětí během jejich nezletilosti, aby doplnila jejich nedostatek schopností a rozumu, jak spravovat své vlastnictví. (Vlastnictvím zde musím být chápán, stejně jako na jiných místech, tak, že myslím ono vlastnictví, které lidé mají ve svých osobách i ve zboží.) Dobrovolná dohoda dává druhou, totiž politickou moc, vládcům pro prospěch jejich poddaných, aby je zabezpečila v držbě a užívání jejich vlastnictví. A propadnutí dává třetí, despotickou moc, pánům pro jejich vlastní prospěch, nad těmi, kdo jsou zbaveni všeho vlastnictví.

§ 174. Ten, kdo uváží odlišný vznik a rozsah i různé cíle těchto několika mocí, zřetelně uvidí, že otcovská moc zůstává tak daleko pod mocí vrchnosti, jak ji despotická přesahuje; a že absolutní panství, ať je umístěno kdekoli, je tak daleko od toho, aby bylo jedním druhem občanské společnosti, že je s ní neslučitelné, jako je neslučitelné otroctví s vlastnictvím. Otcovská moc je jen tam, kde nezletilost činí dítě neschopným spravovat své vlastnictví; politická, kde lidé mají vlastnictví k vlastnímu nakládání; a despotická nad takovými, kteří nemají vlastnictví vůbec žádné.

Kapitola šestnáctá. O dobývání.

§ 175. Ačkoli vlády nemohou mít původně žádný jiný vznik než výše zmíněný, ani politická zřízení nemohou být založena na ničem jiném než na souhlasu lidu, přesto takové byly nespořádanosti, kterými ctižádost naplnila svět, že v hluku války, která tvoří tak velkou část dějin lidstva, se tomuto souhlasu věnuje málo pozornosti. A proto mnozí mylně pokládali sílu zbraní za souhlas lidu a počítají dobývání za jeden z původů vlády. Avšak dobývání je od ustavení kterékoli vlády stejně vzdáleno, jako je stržení domu od stavby nového na jeho místě. Vskutku často otevírá cestu novému uspořádání státu zničením předešlého; avšak bez souhlasu lidu nemůže nikdy zřídit nový.

§ 176. Že útočník, který se postaví do stavu válečného s druhým a nespravedlivě napadá právo druhého muže, nemůže takovou nespravedlivou válkou nikdy nabýt práva nad poraženým, snadno uznají všichni lidé, kteří nebudou soudit, že loupežníci a piráti mají právo říše nad kýmkoli, nad kým mají dostatek síly ovládat; nebo že lidé jsou zavázáni sliby, které z nich vynucuje nezákonná síla. Vlomí-li se zloděj do mého domu a s dýkou u krku mi dá podepsat listiny, aby mu převedly můj statek, dá mu to jakýkoli nárok? Právě takový nárok má svým mečem nespravedlivý dobyvatel, který mě silou nutí k podřízenosti. Křivda a zločin jsou stejné, ať je spáchá nositel koruny nebo nějaký malý padouch. Titul provinilce a počet jeho stoupenců nečiní v přečinu žádný rozdíl, ledaže jej zhoršuje. Jediný rozdíl je, že velcí lupiči trestají malé, aby je drželi v poslušnosti; ale velcí jsou odměňováni vavříny a triumfy, protože jsou příliš velcí pro slabé ruce spravedl-

nosti v tomto světě a mají ve svém držení moc, která by měla provinilce trestat. Jaký je můj lék proti loupežníkovi, který se takto vlomil do mého domu? Odvolat se k zákonu pro spravedlnost. Ale snad je spravedlnost odpírána nebo jsem zmrzačen a nemohu se pohnout, byl jsem oloupen a nemám prostředky, abych tak učinil. Odejme-li Bůh všechny prostředky hledat nápravu, nezbývá nic než trpělivost. Avšak můj syn, bude-li schopen, může hledat úlevu zákona, která je mi odepřena; on nebo jeho syn mohou obnovit mé odvolání, dokud nenabudou mého práva. Avšak dobyti, nebo jejich děti, nemají soudu, nemají rozhodčího na zemi, k němuž by se odvolali. Pak se mohou odvolat, jako to učinil Jiftách, k nebi a opakovat své odvolání, dokud nenabudou rodného práva svých předků, které bylo mít nad sebou takového zákonodárce, jakého by většina schválila a jemuž by svobodně svolila. Namítne-li se, že by to způsobilo nekonečné trápení, odpovídám: nic víc než spravedlnost, když je otevřena všem, kdo se k ní odvolávají. Kdo bezdůvodně obtěžuje svého souseda, je za to potrestán spravedlností soudu, k němuž se odvolává; a kdo se odvolává k nebi, musí si být jist, že má na své straně právo — a to právo, které je hodno obtíží a nákladů odvolání, neboť bude odpovídat před tribunálem, který nelze oklamat a který zajisté odplatí každému podle zla, které způsobil svým spolupoddaným — tj. kterékoli části lidstva. Z čehož je zřejmé, že ten, kdo zvítězí v nespravedlivé válce, nemůže tím nabýt žádného nároku na podřízenost a poslušnost poražených.

§ 177. Avšak předpokládejme, že vítězství přeje spravedlivé straně; uvažme dobyvatele v zákonné válce a podívejme se, jakou moc získává a nad kým.

Za prvé: je zjevné, že svým dobytím nezískává žádnou moc nad těmi, kteří dobývali s ním. Ti, kdo bojovali na jeho straně, nemohou dobytím utrpět, nýbrž musí být přinejmenším stejně svobodnými muži, jakými byli předtím. A nejčastěji slouží za podmínek a s podmínkou dělit se se svým vůdcem a užívat část kořisti a jiných výhod,

které sledují dobyvatelský meč; nebo alespoň jim bude dána část podrobené země. A dobyvatelský lid, jak doufám, se nemá dobytím stávat otroky a nosit své vavříny jen k ukázce, že jsou obětí triumfu svých vůdců. Ti, kdo zakládají absolutní monarchii na titulu meče, činí ze svých hrdinů — kteří jsou zakladateli takových monarchií — veřejné hochštaplery a zapomínají, že měli nějaké důstojníky a vojáky, kteří bojovali po jejich boku v bitvách, které vyhráli, nebo jim pomáhali při podrobování nebo měli podíl na držbě zemí, které podmanili. Někteří nám říkají, že anglická monarchie je založena na normanském dobytí a že naši vladaři tím mají nárok na absolutní panství. Což kdyby bylo pravdou (ačkoli z dějin se to jeví jinak) a kdyby Vilém měl právo vést válku proti tomuto ostrovu, jeho panství dobytím by sahalo jen k Sasům a Britům, kteří tehdy byli obyvateli této země. Normané, kteří přišli s ním a pomohli dobývat, i všichni, kdo z nich pocházejí, jsou svobodní lidé a nikoli poddaní dobytím, ať to dává jakékoli panství. A pokud já nebo kdokoli jiný budeme nárokovat svobodu jako odvozenou od nich, bude velmi těžké dokázat opak; a je zjevné, že zákon, který neučinil žádný rozdíl mezi jedněmi a druhými, nemíní, aby byl žádný rozdíl v jejich svobodě nebo výsadách.

§ 178. Avšak předpokládejme, což se zřídka stává, že dobyvatelé a dobytí se nikdy nevtělí do jednoho lidu pod týmiž zákony a svobodou; podívejme se dále, jakou moc má zákonný dobyvatel nad podmaněnými; a ta je, pravím, čistě despotická. Má absolutní moc nad životy těch, kdo nespravedlivou válkou své životy propadli; avšak nikoli nad životy nebo jměními těch, kdo se do války nezapojili, ani nad majetky ani těch, kdo byli skutečně do ní zapojeni.

§ 179. Za druhé: pravím tedy, dobyvatel nezískává žádnou moc, než jen nad těmi, kdo skutečně pomohli, byli spoluúčastníky nebo souhlasili s onou nespravedlivou silou, která je proti němu užita. Neboť lid, nedav svým vládcům žádnou moc činit nespravedlivou věc, jakou je vedení nespravedlivé války (neboť nikdy neměli takovou moc sami

v sobě), nemá být shledáván vinným z násilí a nespravedlnosti, které jsou spáchány v nespravedlivé válce, dál, než jak se v nich skutečně účastní; o nic víc, než jak mají být pokládáni za vinné z jakéhokoli násilí nebo útlaku, který by jejich vládci spáchali na samém lidu nebo na kterékoli části jejich spolupoddaných — neboť je zmocnili ne víc k jednomu než k druhému. Dobyvatelé — je pravda — zřídka se obtěžují činit tento rozdíl, ale ochotně dovolí zmatku války smést všechno pospolu; avšak to nemění právo. Neboť moc dobyvatelů nad životy dobyti, jsouc jen proto, že užili síly, aby činili nebo udrželi nespravedlnost, nemůže mít tuto moc, než nad těmi, kdo se v této síle shromáždili; všichni ostatní jsou nevinní; a nemá nad lidem té země větší nárok než nad kterýmkoli jiným, kdo bez jakýchkoli křivd nebo provokací žil s ním ve spravedlivých podmínkách.

§ 180. Za třetí: moc, kterou dobyvatel získává nad těmi, které přemohl ve spravedlivé válce, je dokonale despotická: má absolutní moc nad životy těch, kdo postavivše se do stavu válečného je propadli; avšak nemá tím právo a nárok na jejich majetek. Nepochybuji, že se to na první pohled bude zdát jako podivné učení, jsouc tak zcela proti praxi světa — neboť není nic běžnějšího při mluvení o panství zemí než říkat, že ten či onen ji dobyl, jako kdyby dobytí bez dalšího předávalo právo držby. Avšak uvážíme-li, že praxe silných a mocných, jakkoli všeobecná, je zřídka pravidlem práva, ačkoli je jednou částí podřízenosti dobyti neargumentovat proti podmínkám, které jim mečem dobyvatelů vyťal.

§ 181. Ačkoli ve vší válce bývá obvykle smíchání síly a škody a útočník zřídka vynechá, aby neublížil statku, když užije síly proti osobám těch, s nimiž vede válku, přece je jen užití síly to, co člověka postavuje do stavu válečného. Neboť ať začne silou křivdu, nebo spáchavši ji tiše a podvodem, odmítne učinit nápravu, a silou ji udrží (což je totéž, jako kdyby ji byl učinil zprvu silou), je to nespravedlivé užití síly, co činí válku. Neboť ten, kdo vylomí můj dům a násilně mě vyvede ze dveří,

nebo nabyvše pokojně vstupu, mě silou drží venku, činí ve skutečnosti totéž, předpokládajíce, že jsme v takovém stavu, že nemáme na zemi společného soudce, k němuž bych se mohl odvolat a jemuž oba jsme povinni se podrobit — o takových nyní mluvím. Je tedy nespravedlivé užití síly, co staví člověka do stavu válečného s druhým; a tím ten, kdo je v tom vinen, činí propadnutí svého života. Neboť opouštěje rozum, který je pravidlem daným mezi mužem a mužem, a užívaje síly, cesty zvířat, stává se zasloužilým zahynout rukou toho, proti němuž užil síly, jako kterékoli divoké dravé zvíře, které je nebezpečné jeho bytí.

§ 182. Avšak protože provinění otcova nejsou chybami dětí a ony mohou být rozumné a mírné bez ohledu na brutální a nespravedlivé jednání otcovo, otec svými proviněními a násilím může propadnout jen svůj vlastní život, avšak nevtahuje své děti do své viny nebo zničení. Jeho zboží, které příroda, chtějící pokud možno zachování veškerého lidstva, učinila patřícím dětem, aby je udrželo před zahynutím, stále nadále patří jeho dětem. Neboť předpokládajíce, že se do války nezapojily buď pro útlý věk, nepřítomnost, nebo volbu, neudělaly nic, čím by je propadly; ani dobyvatel nemá právo brát je, pouhým titulem, že si podmanil toho, kdo silou usiloval o jeho zničení. Byť by snad měl na ně nějaké právo k nahrazení škod, které utrpěl válkou a obranou svého práva — jak dalece to sahá na majetek dobyti, uvidíme hned. Takže ten, kdo má dobytím právo nad osobou člověka, aby ho zničil, pokud se mu zlíbí, nemá tím právo na jeho statek, aby ho držel a užíval. Neboť je to brutální síla, kterou útočník užil, co dává jeho protivníku právo vzít mu život a zničit ho, pokud se mu zlíbí, jako škodlivého tvora; ale je to utrpěná škoda, co samo mu dává nárok na zboží druhého muže. Neboť ačkoli mohu zabít zloděje, který mě napadne na silnici, nemohu (což se zdá menší věc) vzít jeho peníze a nechat ho jít; to by bylo loupežnictví na mé straně. Jeho síla a stav válečný, do něhož se postavil, ho učinily propadnout život, ale nedaly mi žádný nárok na jeho zboží. Právo dobývání sahá tedy jen na životy těch, kdo se připo-

jili k válce, nikoli na jejich statky, nýbrž jen k tomu, aby se učinila náhrada za utrpěné škody a náklady války, a to ještě s výhradou práva nevinné ženy a dětí.

§ 183. Ať má dobyvatel na své straně tolik spravedlnosti, kolik se dá předpokládat, nemá právo zabavit víc, než mohl poražený propadnout. Jeho život je na milosti vítěze; a jeho službu a zboží si může přivlastnit, aby si učinil náhradu; avšak nemůže vzít zboží jeho ženy a dětí — i oni měli nárok na zboží, které užíval, a své podíly na statku, který držel. Například jsem já v přirozeném stavu (a všechny státy jsou v přirozeném stavu vůči sobě) ublížil jinému muži, a odmítaje dát zadostiučinění, přijde to k stavu válečnému, v němž má obrana silou toho, co jsem získal nespravedlivě, činí ze mne útočníka. Jsem poražen: můj život, je pravda, jako propadlý, je na milosti, ale ne život mé ženy a dětí. Neudělali válku, ani v ní nepomáhali. Nemohl jsem propadnout jejich životy; nebyly mé, abych je propadl. Má žena měla podíl na mém statku; ani ten jsem nemohl propadnout. A mé děti také, jsouce zrozeny ze mne, měly právo být živeny z mé práce nebo jmění. Zde je tedy případ: dobyvatel má nárok na náhradu za utrpěné škody a děti mají nárok na statek svého otce pro svou obživu. Neboť co se týká podílu ženy, ať jí vlastní práce nebo smlouva dala na něj nárok, je zjevné, že její manžel nemohl propadnout to, co bylo její. Co se má v tom případě udělat? Odpovídám: základním přirozeným zákonem, který říká, aby — pokud možno — byli všichni zachováni, plyne, že nebude-li plně dost, aby se uspokojilo obojí, totiž ztráty dobyvatele i obživa dětí, ten, kdo má a nazbyt, musí ustoupit něco ze svého plného uspokojení a dát přednost naléhavému a přednostnějšímu nároku těch, kdo jsou v nebezpečí bez něho zahynout.

§ 184. Avšak předpokládejme, že náklady a škody války mají být dobyvateli vyrovnány do posledního farthingu a že děti poraženého, oloupené o všechno zboží svého otce, mají být ponechány, aby hynuly a umíraly hladem — přesto uspokojení toho, co z této strany bude do-

byvateli dlužno, mu stěží dá nárok na kteroukoli zemi, kterou dobude. Neboť škody války mohou stěží dosáhnout hodnoty kterékoli znatelné plochy půdy v kterékoli části světa, kde je všechna půda držena a žádná neleží ladem. A pokud jsem nevzal půdu dobyvateli (což, jsa poražen, je nemožné, abych tak učinil), stěží může kterékoli jiné zpustošení, které jsem mu způsobil, dosáhnout hodnoty mé půdy, předpokládajíce, že je stejně obdělávaná a rozlohou nějak blížící se tomu, co jsem já zpustošil z jeho. Zničení ročního plodu nebo dvou (neboť zřídka to dosáhne čtyř nebo pěti) je nejkrajnější spousta, která obvykle může být způsobena. Co se pak týká peněz a takového bohatství a pokladů odňatých, ty nejsou zbožím přírody, mají jen fantastickou pomyslnou cenu. Příroda jim takovou nedala; podle její míry nemají větší cenu než *wampompeke* Američanů pro evropského vladaře nebo než stříbrné peníze Evropy by měly dříve pro Američana. A pět let plodu nestojí za trvalé dědictví půdy, kde je vše drženo a žádná nezbývá ladem, aby ji mohl zabrat ten, kdo byl o ni oloupen; což se snadno uzná, odmyslíme-li si pomyslnou cenu peněz; neúměra je víc než mezi pěti a pěti sty — ačkoli v témž čase půlroční plod má větší cenu než dědictví tam, kde je víc půdy, než co obyvatelé drží a užívají: každý má svobodu užít toho pustého; ale tam se dobyvatelé málo starají, aby se zmocnili půdy poražených. Žádná škoda tedy, kterou lidé v přirozeném stavu (jak jsou všichni vladaři a vlády ve vztahu k sobě) utrpí jeden od druhého, nemůže dát dobyvateli moc vyhnat potomstvo poražených a vytlačit je z onoho dědictví, které má být držbou jich a jejich potomků pro všechny generace. Dobyvatel se vskutku bude mít sklon pokládat za pána; a je sám stav podmaněných, že nejsou schopni ohradit své právo. Avšak je-li to vše, nedává to žádný jiný nárok než jaký dává holá síla silnějšímu nad slabším; a tím důvodem bude mít ten, kdo je nejsilnější, právo na cokoli, co se mu zalíbí zabrat.

§ 185. Nad těmi tedy, kdo se k němu připojili ve válce, nad těmi z podmaněné země, kdo se mu nepostavili na odpor, a nad potomst-

vem dokonce i těch, kdo tak učinili, nemá dobyvatel i ve spravedlivé válce svým dobytím žádné právo panství: jsou svobodni od jakékoli podřízenosti vůči němu, a je-li jejich dřívější vláda rozpuštěna, jsou svobodni začít a zřídit si jinou.

§ 186. Dobyvatel — to je pravda — obvykle silou, kterou nad nimi má, je nutí s mečem u prsou sklonit se k jeho podmínkám a podřídit se takové vládě, jakou se mu zlíbí jim poskytnout; avšak otázka je, jaké právo k tomu má. Řekne-li se, že se podřizují svým vlastním souhlasem, pak toto přiznává, že jejich vlastní souhlas je nutný, aby dal dobyvateli nárok vládnout nad nimi. Zbývá už jen uvážit, zda lze sliby vynucené silou, bez práva, pokládat za souhlas a jak dalece zavazují. K čemuž řeknu: nezavazují vůbec. Neboť cokoli kdo získá ode mne silou, mám stále právo si na to podržet a on je povinen to okamžitě vrátit. Kdo mi vezme násilím koně, má ho ihned vrátit, a já stále mám právo ho zpět vzít. Týmž rozumem ten, kdo ze mne vynutil slib, má ho okamžitě vrátit — totiž zprostit mě závazku z něho; nebo jej mohu já sám vzít zpět, totiž zvolit, zda jej splním. Neboť přirozený zákon, ukládaje mi závazek jen pravidly, která předepisuje, mě nemůže zavazovat porušením svých pravidel; takové je vynucování čehokoli ode mne silou. Ani to vůbec nemění případ říci, že jsem dal slib, o nic víc, než že to omlouvá sílu a převádí právo, když dám ruku do své kapsy a sám vydám svůj měšec zloději, který ho požaduje s pistolí u mé hrudi.

§ 187. Z toho všeho plyne, že vláda dobyvatele, uložená silou na podmaněné, proti nimž neměl žádné právo války, nebo kteří se nespojili ve válce proti němu tam, kde právo měl, nemá nad nimi žádnou závaznost.

§ 188. Avšak předpokládejme, že všechny muže toho společenství, jsouce všichni členy téhož politického tělesa, lze pokládat za zapojené do oné nespravedlivé války, v níž jsou poraženi, a tak jejich životy jsou na milosti dobyvatele.

§ 189. Pravím, toto se netýká jejich dětí, které jsou v nezletilosti. Neboť otec nemaje sám v sobě moc nad životem nebo svobodou svého dítěte, žádný jeho čin to nemůže propadnout. Takže děti, ať se stalo s otci cokoli, jsou svobodní lidé a absolutní moc dobyvatele nesahá dál než na osoby mužů, kteří jím byli podmaněni, a umírá s nimi. A kdyby jim vládl jako otrokům, podrobeným jeho absolutní svévolné moci, nemá žádné takové právo panství nad jejich dětmi. Nemůže nad nimi mít moc leda jejich vlastním souhlasem, ať je přinutí říkat nebo činit cokoli; a nemá žádnou zákonnou pravomoc, dokud je k podřízenosti nutí síla, a nikoli volba.

§ 190. Každý muž se rodí s dvojím právem: za prvé s právem svobody ke své osobě, nad níž nemá moc žádný jiný muž, nýbrž její svobodné nakládání spočívá v něm. Za druhé s právem před kterýmkoli jiným mužem dědit se svými bratry zboží svého otce.

§ 191. Prvním z nich je muž přirozeně svobodný od podřízenosti jakékoli vládě, byť by byl rozen v místě pod její pravomocí; avšak zřekne-li se zákonné vlády země, v níž se narodil, musí se také vzdát práva, které mu patřilo podle jejích zákonů, a majetků, které tam na něho sestupují od jeho předků, byla-li ta vláda učiněna jejich souhlasem.

§ 192. Druhým právem obyvatelé kterékoli země, kteří jsou potomky a odvozují nárok na své statky od těch, kdo byli podmaněni a jimž byla vláda vnucena proti jejich svobodnému souhlasu, podržují právo na držbu svých předků, byť by souhlas s onou vládou, jejíž tvrdé podmínky byly silou uvaleny na držitele oné země, dobrovolně nedali. Neboť první dobyvatel, nemaje nikdy nárok na půdu té země, lid, který je potomky nebo nárok uplatňuje po těch, kdo byli donuceni podrobit se jhu vlády donucením, má vždy právo setřást je a osvobodit se od uzurpace nebo tyranie, kterou meč nad ně přinesl, dokud jejich vládcové je nepostaví pod takový rám vlády, s nímž ochotně a z volby souhlasí. Kdo pochybuje, že řečtí křesťané, potomci starodávných držitelů té země, mohou spravedlivě shodit turecké jho, pod kterým tak dlouho

sténají, kdykoli budou mít příležitost tak učinit? Neboť žádná vláda nemůže mít právo na poslušnost od lidu, který k ní svobodně nesvolil; což nelze nikdy předpokládat, že učinil, dokud není postaven v plný stav svobody zvolit si svou vládu a vládce, nebo přinejmenším dokud nemá takové stálé zákony, k nimž sám nebo svými zástupci dal svůj svobodný souhlas, a také dokud mu není dovoleno jeho náležité vlastnictví, totiž tak být vlastníkem toho, co má, že nikdo nemůže vzít kteroukoli jeho část bez jeho vlastního souhlasu — bez čehož lidé pod jakoukoli vládou nejsou ve stavu svobodných mužů, nýbrž jsou přímo otroky pod silou války.

§ 193. Avšak dejme tomu, že dobyvatel ve spravedlivé válce má právo na statky, stejně jako moc nad osobami, dobyti (což zjevně nemá) — nic absolutní moci z toho nebude plynout v pokračování vlády. Neboť potomci oněch jsou všichni svobodní lidé, uděluje-li jim statky a majetky, aby obývali jeho zemi (bez čehož by za nic nestála), cokoli jim uděluje, v tom mají, pokud je to uděleno, vlastnictví; jehož povaha je, že bez vlastního souhlasu člověka mu to nemůže být vzato.

§ 194. Jejich osoby jsou svobodné rodným právem a jejich vlastnictví, ať je větší či menší, je jejich a je k jejich vlastnímu nakládání, nikoli k jeho; nebo to není vůbec vlastnictví. Předpokládejme, že dobyvatel dává jednomu muži tisíc akrů, jemu a jeho dědicům navždy; druhému pronajímá tisíc akrů na život, za nájem padesáti nebo pěti set liber ročně — nemá jeden z těchto právo na svých tisíc akrů navždy a druhý na svých tisíc akrů po celý život, platí-li řečený nájem? A nemá nájemník na život vlastnictví ve všem, co získá nad svůj nájem svou prací a pracovitostí během řečené doby, předpokládajíce, že je to dvojnásobek nájmu? Může kdokoli říci, že král nebo dobyvatel po svém udělení smí svou mocí dobyvatele vzít veškerou nebo část půdy dědicům jednoho nebo druhému během jeho života, platí-li nájem? Nebo může vzít kterémukoli z nich zboží nebo peníze, které získali z řečené půdy, podle libosti? Může-li, pak všechny svobodné a dobrovolné smlouvy

přestávají a jsou neplatné ve světě; nic není třeba, aby je kdykoli zrušilo, než jen dost moci; a všechna udělení a sliby mužů u moci jsou pouhým posměchem a klamem. Neboť může být něco směšnějšího než říci: *Dávám tobě a tvým toto navždy*, a to v nejjistějším a nejslavnostnějším způsobu převodu, který lze vymyslet; a přece se má rozumět, že já mám právo, zalíbí-li se mi, vzít ti to zítra zase?

§ 195. Nebudu nyní diskutovat o tom, zda jsou vladaři vyňati ze zákonů své země; ale tím jsem si jist, že dluží podřízenost zákonům Božím a přirozeným. Nikdo, žádná moc je nemůže vyjmout z povinností onoho věčného zákona. Ty jsou tak velké a tak silné v případě slibů, že sama všemohoucnost může být jimi vázána. Udělení, sliby a přísahy jsou pouta, která drží Všemohoucího — ať říkají lichotníci cokoli vladařům tohoto světa, kteří všichni dohromady, se vším svým lidem k nim připojeným, jsou v porovnání s velikým Bohem pouhou kapkou v okovu, prachem na vahách — nepatrní, nic!

§ 196. Krátce v případě dobývání je toto: dobyvatel, má-li spravedlivou věc, má despotické právo nad osobami všech, kdo skutečně pomáhali a byli účastníky ve válce proti němu, a právo nahradit si svou škodu a náklady z jejich práce a statků, pokud neporušuje právo kohokoli jiného. Nad zbytkem lidu, byli-li tam někteří, kdo s válkou nesouhlasili, a nad dětmi samých zajatců, nebo nad majetky kterýchkoli z nich, nemá moc; a tak nemůže mít silou dobytí žádný zákonný nárok sám na panství nad nimi, ani ho nemůže převést na své potomstvo; nýbrž je útočníkem, pokouší-li se o jejich vlastnictví, a tím staví sebe sama do stavu válečného proti nim, a nemá lepšího práva knížectví on, ani kterýkoli z jeho nástupců, než měli Hingar nebo Hubba, Dánové, zde v Anglii, nebo než by měl Spartakus, kdyby dobyl Itálii; což je mít jejich jho shozeno, jakmile Bůh dá těm pod jejich podřízeností odvahu a příležitost tak učinit. Takto, bez ohledu na jakýkoli nárok, který měli králové Asýrie nad Judou mečem, Bůh pomohl Ezechiášovi setřást panství té dobyvatelské říše: „*A Hospodin byl s Ezechiášem, a dařilo se*

mu; a vyšel, i vzbouřil se proti králi asyrskému a nesloužil mu“ (Druhá Královská osmnáctá, verš sedmý). Z čehož je zjevné, že setřesení moci, kterou síla, a nikoli právo, nad někým postavila, byť mělo jméno vzpoura, přesto není urážkou před Bohem, nýbrž je tím, co on dovoluje a nahrává, byť i sliby a smlouvy, získané silou, zasáhly. Je totiž velmi pravděpodobné komukoli, kdo pozorně čte příběh Achaza a Ezechiáše, že Asyřané podmanili Achaza, sesadili ho a učinili Ezechiáše králem za života jeho otce; a že Ezechiáš dohodou mu po celý ten čas vzdával hold a platil poplatek.

Kapitola sedmnáctá. O uzurpaci.

§ 197. Jako lze dobývání nazvat cizí uzurpací, tak uzurpace je jakýmsi domácím dobýváním — s tímto rozdílem, že uzurpátor nemůže nikdy mít na své straně právo, neboť nejde o uzurpaci, než když se někdo zmocní držby toho, k čemu má právo druhý. Toto, pokud jde o uzurpaci, je změnou pouze osob, nikoli však forem a pravidel vlády. Neboť rozšíří-li uzurpátor svou moc nad to, co právem patřilo zákonným vladařům nebo správcům státu, je to tyranie přidaná k uzurpaci.

§ 198. Ve všech zákonných vládách je určení osob, které mají nést vládu, stejně přirozenou a nutnou částí jako forma samé vlády, a to je ta část, která získala své ustavení původně od lidu. Neboť stejně velká anarchie je nemít vůbec žádnou formu vlády, jako shodnout se na tom, že bude monarchická, ale nestanovit žádný způsob, jak určit osobu, která bude mít moc a bude monarchou. Odtud všechny státy, které mají ustavenou formu vlády, mají také pravidla pro jmenování těch, kdo mají mít jakýkoli podíl na veřejné pravomoci, a usazené způsoby předávání práva na ně. Neboť stejně velká anarchie je nemít vůbec žádnou formu vlády, jako shodnout se, že bude monarchická, ale nestanovit žádný způsob, jak poznat nebo určit osobu, která bude mít moc a bude monarchou. Kdokoli se dostane k výkonu kterékoli části moci jinými cestami, než jaké předepisují zákony společenství, nemá právo být poslouchán, byť by forma státu byla stále zachována; neboť není onou osobou, kterou zákony určily, a tedy není osobou, k níž lid dal svůj souhlas. Ani takový uzurpátor nebo kdokoli odvozený od něho nemůže mít nikdy nárok, dokud lid není ve stavu, aby mohl svobodně

svolit, a dokud skutečně nesvolil k tomu, aby mu dovolil a potvrdil moc, kterou dosud uzurpoval.

Kapitola osmnáctá. O tyranii.

§ 199. Jako uzurpace je výkon moci, k níž má právo druhý, tak tyranie je výkon moci nad právo, k níž nikdo nemůže mít právo. A to znamená užívání moci, kterou kdokoli má v rukou, nikoli pro dobro těch, kdo jsou pod ní, nýbrž pro svůj vlastní soukromý oddělený prospěch. Když vládce, ať s jakýmkoli titulem, nečiní pravidlem zákon, nýbrž svou vůli, a jeho velení a činy nejsou řízeny k zachování vlastnictví svého lidu, nýbrž k uspokojení jeho vlastní ctižádosti, pomsty, lakoty nebo jakékoli jiné nepravidelné vášně.

§ 200. Pochybuje-li někdo, že toto je pravda nebo rozum, protože to pochází z neznámé ruky poddaného, doufám, že u něho projde autorita krále. Král Jakub Prvý ve své řeči k parlamentu roku šestnáct set třetího jim takto říká:

> Vždy dám přednost blahu veřejnosti a celého státu v tvorbě dobrých zákonů a ústav před jakýmikoli zvláštními a soukromými cíly svými; soudě vždy, že bohatství a blaho státu je mým největším blahem a světským štěstím — bod, v němž se zákonný král přímo liší od tyrana. Neboť uznávám, že zvláštní a největší bod rozdílu, který je mezi právoplatným králem a uzurpujícím tyranem, je tento: zatímco pyšný a ctižádostivý tyran soudí, že jeho království a lid jsou jen ustaveni k uspokojení jeho tužeb a nerozumných chtíčů, spravedlivý a čestný král naopak uznává sebe sama za ustaveného k opatření bohatství a vlastnictví svého lidu.

A opět ve své řeči k parlamentu roku šestnáct set devátého má tato slova:

> Král se zavazuje dvojí přísahou k dodržování základních zákonů svého království: mlčky tím, že je králem, a tedy zavázán chránit jak lid, tak zákony svého království; a výslovně svou přísahou při korunovaci. Takže každý spravedlivý král v usazeném království je zavázán dodržovat onu smlouvu učiněnou se svým lidem svými zákony, utvářeje svou vládu shodně s ní, podle oné smlouvy, kterou Bůh učinil s Noemem po potopě: *Napříště, dokud bude země trvat, nepřestane setí a žatva, chlad a horko, léto a zima, den a noc*. A proto král, který vládne v usazeném království, přestává být králem a zvrhá se v tyrana, jakmile přestane vládnout podle svých zákonů.

A o něco dále:

> Proto všichni králové, kteří nejsou tyrany nebo křivopřísežníky, budou rádi, že se omezí v mezích svých zákonů; a ti, kdo je přesvědčují k opaku, jsou zmije a mory jak proti nim, tak proti státu.

Takto onen učený král, který dobře rozuměl smyslu věcí, činí rozdíl mezi králem a tyranem záležet jen v tomto: jeden činí zákony mezemi své moci a dobro veřejnosti cílem své vlády; druhý nechává všechno ustoupit své vlastní vůli a chtíči.

§ 201. Je omylem soudit, že tato vada je vlastní jen monarchiím; jiné formy vlády jsou k ní stejně náchylné jako ona. Neboť kdekoli je moc, která je vložena do kterýchkoli rukou pro vládu lidu a zachování jeho vlastnictví, uplatňována k jiným cílům a užívána k ochuzení, obtěžování nebo podrobení lidu svévolným a nepravidelným velením těch, kdo ji mají, tam se okamžitě stává tyranií, ať jsou ti, kdo ji takto užívají, jeden nebo mnozí. Takto čteme o třiceti tyranech v Athénách, stejně jako o jednom v Syrakusách; a nesnesitelné panství Decemvirů v Římě nebylo nic lepšího.

§ 202. Kde končí zákon, začíná tyranie, je-li zákon přestoupen k újmě druhého; a kdokoli v pravomoci přesahuje moc, která mu je dána zákonem, a užívá síly, kterou má ve svém velení, aby dosáhl na poddaného toho, co zákon nedovoluje, přestává v tom být vrchností; a jednaje bez pravomoci, může být poražen jako kterýkoli jiný muž, který silou zasahuje do práva druhého. Toto se uznává u podřízených úředních osob. Ten, kdo má pravomoc zajmout mou osobu na ulici, může být odražen jako zloděj a loupežník, pokouší-li se vlomit do mého domu, aby vykonal zatykač, bez ohledu na to, že vím, že má takový zatykač a takovou zákonnou pravomoc, která ho zmocní, aby mě zatkl venku. A proč by to nemělo platit u nejvyšší vrchnosti stejně jako u nejnižší, rád bych byl poučen. Je rozumné, aby nejstarší bratr, protože má největší část otcova statku, měl tím právo vzít kterékoli ze svých mladších bratrů podíl? Nebo aby bohatý muž, který drží celou zemi, měl odtud právo zabavit, kdy se mu zlíbí, chatrč a zahradu svého chudého souseda? Být právoplatně v držení velké moci a bohatství, převyšujícím nesmírně většinu synů Adamových, je tak daleko od toho, aby bylo omluvou, natož důvodem pro loupež a útlak, kterými je poškozování druhého bez pravomoci, že je naopak jeho velkým ztížením. Neboť přesah mezí pravomoci není o nic větší právo u velkého než u malého úředníka; o nic ospravedlnitelnější u krále než u strážníka; nýbrž je o tolik horší u něho, že má do něho vloženou větší důvěru, že má již mnohem větší podíl než zbytek jeho bratří a že se předpokládá — z výhod jeho vzdělání, zaměstnání a rádců — že je obeznámenější s mírami práva a nepráva.

§ 203. Mohou tedy být poražena velení vladaře? Může mu být odporováno, kdykoli se někdo bude cítit poškozen a jen se bude domnívat, že mu není činěno po právu? To rozbije a převrhne všechna politická zřízení a místo vlády a řádu nenechá nic než anarchii a zmatek.

§ 204. Na to odpovídám: síla se nesmí stavět proti ničemu, než proti nespravedlivé a nezákonné síle. Kdo se staví v jakémkoli jiném pří-

padě, přitahuje si spravedlivé odsouzení jak od Boha, tak od lidí; a tak žádné takové nebezpečí ani zmatek, jak se často uvádí, nevyplyne. Neboť:

§ 205. Za prvé: jako v některých zemích je osoba vladaře zákonem posvátná, a tak, cokoli velí nebo činí, jeho osoba je stále svobodná od jakéhokoli zpochybnění nebo násilí, nepodléhá síle nebo jakémukoli soudnímu posouzení nebo odsouzení. A přece se smí odporovat nezákonným činům kteréhokoli nižšího úředníka nebo jiného jím pověřeného; pokud by nechtěl skutečným postavením sebe do stavu válečného se svým lidem rozpustit vládu a ponechat je oné obraně, která patří každému v přirozeném stavu. Neboť u takových věcí, kdo může říci, jaký bude konec? A sousední království ukázalo světu podivný příklad. Ve všech ostatních případech posvátnost osoby ho osvobozuje od všech nepohodlí, čímž je zajištěn, dokud vláda stojí, od všeho násilí a jakékoli újmy; nad což nemůže být moudřejší ústava. Neboť škoda, kterou může způsobit ve své vlastní osobě, nejsouc pravděpodobné, že by se stala často nebo že by se sama šířila daleko, ani jsa schopen svou jedinou silou podvrátit zákony nebo utlačit těleso lidu, kdyby měl kterýkoli vladař tolik slabosti a špatnosti, aby to byl ochoten činit, nepohodlí některých jednotlivých zlých věcí, které se mohou někdy stát, když přijde na trůn zbrklý vladař, se dobře vyvažují mírem veřejnosti a bezpečností vlády v osobě hlavního úředníka, takto postaveného mimo dosah nebezpečí; neboť je bezpečnější pro těleso, aby bylo několik soukromých mužů někdy v nebezpečí utrpět, než aby hlava státu byla snadno a při lehkých příležitostech vystavena.

§ 206. Za druhé: tato výsada, náležející pouze osobě krále, nebrání tomu, aby mohli být zpochybněni, poraženi a odporováno těm, kdo užívají nespravedlivé síly, byť by uváděli pověření od něho, které zákon nezmocňuje. Jak je zjevné v případě toho, kdo má královský písemný zatykač k zatčení muže, což je plné pověření od krále; a přece ten, kdo ho má, nemůže vlomit se do domu muže, aby ho vykonal, ani

vykonat toto velení krále v určitých dnech nebo na určitých místech, byť by toto pověření nemělo žádnou takovou výjimku; nýbrž jsou to omezení zákona, která překročí-li kdo, královské pověření ho neomlouvá. Neboť královská pravomoc, jsouc mu dána jen zákonem, nemůže zmocnit kohokoli, aby jednal proti zákonu, nebo ospravedlnit ho svým pověřením v takovém jednání. Pověření nebo velení kterékoli vrchnosti, kde nemá pravomoc, je stejně neplatné a bezvýznamné jako pověření kterékoli soukromé osoby — rozdíl mezi jedním a druhým je ten, že vrchnost má nějakou pravomoc tak daleko a k takovým cílům, a soukromá osoba nemá vůbec žádnou. Neboť není to pověření, nýbrž pravomoc, co dává právo jednat; a proti zákonům nemůže být žádné pravomoci. Avšak navzdory takovému odporu je osoba a pravomoc krále stále zajištěna, a tak není žádné nebezpečí vládci ani vládě.

§ 207. Za třetí: Předpokládejme vládu, v níž osoba hlavního úředníka takto posvátná není. Přesto toto učení o zákonnosti odporování všem nezákonným výkonům jeho moci ho nebude při každé lehké příležitosti ohrožovat ani zaplétat vládu do zmatku. Neboť kde může být zraněné straně poskytnuta úleva a její škody napraveny odvoláním k zákonu, nemůže být žádné záminky pro sílu, která se smí užít jen tam, kde je člověku zabráněno odvolat se k zákonu. Neboť není nic počítáno za nepřátelskou sílu, kromě tam, kde to nenechává lék takového odvolání; a je to jen taková síla, co staví toho, kdo ji užívá, do stavu válečného a činí zákonným mu odporovat. Muž s mečem v ruce žádá na silnici můj měšec, když třeba nemám ani dvanáct pencí v kapse: tohoto muže mohu zákonně zabít. Jinému předám sto liber, aby mi je držel jen, dokud sesedám, což odmítá vrátit, když zase nasednu, a vytáhne meč, aby silou obhájil držbu, pokud se pokusím je vzít zpět. Zlo, které mi tento muž činí, je stokrát, ba možná tisíckrát větší, než co mi ten druhý snad zamýšlel (koho jsem zabil, než mi vskutku učinil cokoli); a přece bych mohl zákonně zabít jednoho a ne zákonně toho druhého ani zranit. Důvodem je zjevný: první užil síly, která hrozila

mému životu, a já jsem nemohl mít čas, abych se odvolal k zákonu, aby jej zajistil; a když byl pryč, bylo pozdě se odvolávat. Zákon nemohl vrátit život mé mrtvé mršině: ztráta byla nenahraditelná; k jejímu odvrácení mi přirozený zákon dal právo zničit toho, kdo se postavil se mnou do stavu válečného a hrozil mým zničením. Ale v druhém případě, jsa můj život nikoli v nebezpečí, mohu mít prospěch odvolání k zákonu a dostat náhradu za svých sto liber tou cestou.

§ 208. Za čtvrté: Avšak jsou-li nezákonné činy spáchané vrchností udržovány (mocí, kterou získal) a lék, který náleží podle zákona, je touž mocí zablokován — přesto právo odporovat, i v takových zjevných činech tyranie, nebude náhle nebo při lehkých příležitostech znepokojovat vládu. Neboť sahá-li to ne dále než na případy několika soukromých mužů, byť by měli právo se bránit a získat silou zpět to, co jim bylo nezákonnou silou vzato, přece je právo tak činit snadno nezapojí do zápasu, v němž jsou jisti zahynout; jsouc stejně nemožné, aby jeden nebo několik utlačovaných mužů znepokojili vládu, kde se těleso lidu nepokládá za zúčastněné, jako je nemožné, aby zuřící blázen nebo zbrklý nespokojenec převrhl dobře usazený stát; lid jsa stejně málo schopen jít za jedním, jako za druhým.

§ 209. Avšak buď-li tyto nezákonné činy sahaly k většině lidu, nebo spočívalo-li zlo a útlak jen na několika málo, ale v takových případech, že precedent a následky se zdají hrozit všem; a jsou-li ve svém svědomí přesvědčeni, že jejich zákony, a s nimi jejich statky, svobody a životy jsou v nebezpečí, a snad i jejich náboženství — jak jim bude bráněno odporovat nezákonné síle, užívané proti nim, to nevím říci. To je — přiznávám — nepohodlí, které stíhá všechny vlády, cokoli, když vládci dovedli věc do tohoto bodu, kdy jsou obecně podezíráni svým lidem; nejnebezpečnější stav, do něhož se mohou dostat, v němž si zasluhují tím menší soucit, že je tak snadné se mu vyhnout. Je totiž stejně nemožné, aby vládce, pokud opravdu zamýšlí dobro svého lidu a jeho zachování spolu s jejich zákony, aby mu dal to vidět a cítit, jako

je nemožné, aby otec rodiny nedal svým dětem vidět, že je miluje a stará se o ně.

§ 210. Ale bude-li celý svět pozorovat záminky jedné povahy a činy druhé; umění užívaná k obelstění zákona a důvěry prerogativu (který je svévolnou mocí v některých věcech ponechanou v rukou vladaře, aby činil dobro, nikoli škodu lidu) užívané proti cíli, pro nějž byla dána; nalezne-li lid, že ministři a podřízené vrchnosti jsou voleni vhodně k takovým cílům a nahrávány nebo odkládány úměrně k tomu, jak je prosazují nebo jim odporují; vidí-li několik pokusů svévolné moci, a že náboženství, které je nejvhodnější k zavedení takové moci, je potají nahráváno (ačkoli se proti němu veřejně hlásá), a činitelé v něm jsou podporováni, jak jen je možné; a nemůže-li to být, přece jsou stále schvalováni a tím více se líbí; ukazuje-li dlouhá řada činů, že rady všechny směřují tím směrem — jak by si mohl člověk víc zabránit, aby byl ve své mysli přesvědčen, kam věci směřují, nebo aby přemýšlel, jak se zachránit, než by si mohl zabránit věřit, že kapitán lodi, na níž byl, ho a zbytek společnosti veze do Alžíru, když zjistil, že vždy drží kurs tímto směrem, byť ho protivné větry, trhliny v lodi a nedostatek mužů a zásob často nutily obrátit kurs na nějaký čas jinam, k němuž se neochvějně vracel, jakmile mu to vítr, počasí a jiné okolnosti dovolily?

Kapitola devatenáctá. O rozpuštění vlády.

§ 211. Kdo chce s jakoukoli jasností mluvit o rozpuštění vlády, má v první řadě rozlišovat mezi rozpuštěním společnosti a rozpuštěním vlády. To, co tvoří společenství a vyvádí lidi z volného přirozeného stavu do jedné politické společnosti, je dohoda, kterou má každý s ostatními, aby se vtělili a jednali jako jedno těleso, a tak byli jedním odlišným státem. Obvyklý a téměř jediný způsob, jímž se toto sjednocení rozpouští, je vpád cizí síly, která je dobude. Neboť v tom případě (nejsouce schopni udržet a podpořit se jako jedno celé a nezávislé těleso) sjednocení náležící tomu tělesu, které v tom spočívalo, musí nutně přestat, a tak se každý vrací do stavu, v jakém byl předtím, se svobodou postarat se o sebe a opatřit si svou vlastní bezpečnost, jak uzná za vhodné, v nějaké jiné společnosti. Kdykoli je společnost rozpuštěna, je jisté, že vláda té společnosti nemůže zůstat. Takto meče dobyvatelů často kácejí vlády v kořenech a trhají společnosti na kusy, oddělujíce podmaněný nebo roztroušený dav od ochrany a závislosti na oné společnosti, která je měla chránit před násilím. Svět je příliš dobře poučen o tomto způsobu rozpouštění vlád a je příliš ochoten jej připustit, než aby bylo třeba o něm více říkat; a není třeba mnoho argumentu, aby se dokázalo, že kde je společnost rozpuštěna, vláda nemůže zůstat; což je stejně nemožné jako to, aby stavba domu obstála, když je její materiál rozmetán a rozptýlen větrnou smrští nebo smísen do zmatené hromady zemětřesením.

§ 212. Mimo toto převrácení zvenčí jsou vlády rozpuštěny zevnitř.

Za prvé, když se zákonodárce změní. Občanská společnost, jsouc stavem míru mezi těmi, kdo k ní patří, od nichž je stav válečný vyloučen rozhodčím, kterého si opatřili ve svém zákonodárci pro ukončení všech sporů, které mohou mezi některými z nich vzniknout — v jejich zákonodárci jsou členové státu sjednoceni a spojeni dohromady v jedno soudržné živé těleso. Toto je duše, která dává formu, život a jednotu státu; odtud mají jednotlivé údy svůj vzájemný vliv, soucit a spojení. A proto, když je zákonodárce zlomen nebo rozpuštěn, následuje rozpuštění a smrt. Neboť podstata a sjednocení společnosti spočívá v tom, že má jednu vůli, a zákonodárce, jakmile je ustaven většinou, má vyhlašování a jaksi střežení té vůle. Ústava zákonodárce je prvním a základním činem společnosti, kterým je opatřeno pokračování jejich sjednocení pod vedením osob a pouty zákonů, utvořených osobami zmocněnými k tomu souhlasem a jmenováním lidu; bez toho žádný jediný muž nebo počet mužů mezi nimi nemůže mít pravomoc tvořit zákony, které by vázaly ostatní. Když si kdokoli, jeden nebo více, přisvojí tvorbu zákonů, aniž by k tomu byl určen lidem, tvoří zákony bez pravomoci, které lid tedy není zavázán poslouchat. Čímž přicházejí zase do stavu, kdy nejsou podřízeni, a mohou si ustavit nového zákonodárce, jak uznají za nejlepší, jsouce v plné svobodě odporovat síle těch, kdo by jim bez pravomoci chtěli cokoli uložit. Každý je k nakládání své vlastní vůle, když ti, kdo měli — delegací společnosti — vyhlašování veřejné vůle, jsou z něho vyloučeni a jiní uzurpují jejich místo, kteří žádnou takovou pravomoc nebo delegaci nemají.

§ 213. Protože se toto obvykle děje těmi ve státě, kteří zneužívají moci, kterou mají, je těžké to správně uvážit a vědět, komu to přičíst, aniž bychom znali formu vlády, v níž se to děje. Předpokládejme tedy, že zákonodárce je umístěn v součinnosti tří odlišných osob:

(1.) Jediná dědičná osoba mající stálou nejvyšší výkonnou moc, a s ní moc svolávat a rozpouštět ostatní dvě v určitých lhůtách času.

(2.) Shromáždění dědičné šlechty.

(3.) Shromáždění zástupců zvolených *pro tempore* lidem.

Předpokládaje takovou formu vlády, je zjevné:

§ 214. Za prvé, že když taková jediná osoba, čili vladař, nasadí svou vlastní svévolnou vůli na místo zákonů, které jsou vůlí společnosti vyhlášenou zákonodárcem, pak je zákonodárce změněn. Neboť ve skutečnosti je zákonodárcem to, jehož pravidla a zákony jsou uváděny ve výkon a vyžaduje se, aby byly poslouchány; když jsou nastaveny jiné zákony a jiná pravidla uváděna a vynucována, než jaké zákonodárce ustavený společností uzákonil, je zjevné, že zákonodárce je změněn. Kdokoli zavádí nové zákony, aniž by k tomu byl zmocněn základním jmenováním společnosti, nebo podvrací staré, zapírá a převrací moc, jíž byly vytvořeny, a tak ustavuje nového zákonodárce.

§ 215. Za druhé, když vladař brání zákonodárci shromáždit se v náležitém čase nebo svobodně jednat podle oněch cílů, pro něž byl ustaven, je zákonodárce změněn. Neboť není to určitý počet mužů, ba ani jejich sejití, pokud nemají také svobodu rokovat a leisure dokončit to, co je pro dobro společnosti, v čem zákonodárce spočívá. Když jsou tyto odňaty nebo změněny tak, že připraví společnost o náležitý výkon její moci, zákonodárce je skutečně změněn. Neboť vlády netvoří jména, nýbrž užívání a výkon oněch mocí, které měly je provázet. A tak ten, kdo odnímá svobodu nebo brání jednání zákonodárce v náležitých dobách, ve skutečnosti odnímá zákonodárce a činí konec vládě.

§ 216. Za třetí, když se svévolnou mocí vladaře mění voliči nebo způsoby volby bez souhlasu a proti obecnému zájmu lidu, tam je také zákonodárce změněn. Neboť volí-li jiní, než ti, které společnost k tomu zmocnila, nebo jiným způsobem, než který společnost předepsala, nejsou zvolení oním zákonodárcem určeným lidem.

§ 217. Za čtvrté, předání lidu do podřízenosti cizí moci — ať vladařem nebo zákonodárcem — je zajisté změnou zákonodárce, a tak rozpuštěním vlády. Neboť cíl, pro nějž lid vstoupil do společnosti, jsa být zachován jako jedna celá, svobodná, nezávislá společnost, aby byl

vládnut vlastními zákony, je ztracen, kdykoli jsou předáni do moci jiného.

§ 218. Proč v takové ústavě, jako je tato, musí být rozpuštění vlády v těchto případech přičteno vladaři, je zjevné; neboť on, maje k užití sílu, pokladnu i úřady státu, a často si namlouvaje, nebo byv lichocením od druhých přesvědčen, že jako nejvyšší vrchnost je neschopen kontroly, je sám ve stavu činit velké pokroky k takovým změnám pod záminkou zákonné pravomoci a má v rukou, aby zastrašil nebo potlačil odpůrce jako buřiče, pobouřence a nepřátele vlády. Zatímco žádná jiná část zákonodárce nebo lidu není sama schopna pokusit se o jakoukoli změnu zákonodárce bez otevřené a viditelné vzpoury, dost nápadné, aby byla zpozorována — která, když zvítězí, působí účinky velmi málo odlišné od cizího dobytí. Mimo to vladař v takové formě vlády, maje moc rozpouštět ostatní části zákonodárce a tím je činit soukromými osobami, nemohou nikdy proti němu, ani bez jeho součinnosti, změnit zákonodárce zákonem, jsa jeho souhlas nutný, aby jejich jakýmkoli rozhodnutím dal onu sankci. A přece — pokud ostatní části zákonodárce jakkoli přispívají k jakémukoli pokusu proti vládě a buď prosazují, nebo nebrání, co je v jejich moci, takovým záměrům — jsou vinni a mají podíl na tomto, což je zajisté největší zločin, na kterém mohou lidé mít podíl jeden vůči druhému.

§ 219. Je ještě jeden způsob, jímž taková vláda může být rozpuštěna, a to: *Když ten, kdo má nejvyšší výkonnou moc, zanedbává a opouští toto pověření, takže zákony již utvořené nemohou být déle uváděny ve výkon*. Toto je prokazatelně redukce všeho na anarchii, a tak účinně rozpuštění vlády. Neboť zákony, nejsouce učiněny samy pro sebe, nýbrž aby svým výkonem byly pouty společnosti, aby držely každou část politického tělesa na jejím náležitém místě a ve funkci, když to zcela ustane, vláda viditelně ustane a lid se stává zmateným zástupem bez řádu a bez spojení. Kde není už žádné správy spravedlnosti pro zajištění práv lidí, ani zbývající moci uvnitř společenství, aby řídila sílu nebo

opatřila nutnosti veřejnosti, tam není zajisté žádné vlády. Kde zákony nemohou být vykonány, je to totéž, jako by nebyly žádné zákony; a vláda bez zákonů je, předpokládám, politická záhada, nepochopitelná lidské schopnosti a neslučitelná s lidskou společností.

§ 220. V těchto a podobných případech, když je vláda rozpuštěna, lid má svobodu postarat se o sebe zřízením nového zákonodárce, odlišného od starého změnou osob, nebo formy, nebo obojího, jak shledá nejlépe pro své bezpečí a dobro. Neboť společnost nemůže nikdy chybou jiného ztratit rodné a původní právo, které má, zachovat se sama; což lze učinit jen usazeným zákonodárcem a spravedlivým a nestranným výkonem zákonů jím učiněných. Avšak stav lidstva není tak bědný, aby nebylo schopno užít tohoto léku, dokud není příliš pozdě hledat jakýkoli. Říkat lidem, že se mohou postarat o sebe zřízením nového zákonodárce, když útiskem, lstí nebo odevzdáním cizí moci je ten starý pryč, je jen říkat jim, že mohou očekávat úlevu, až je příliš pozdě a zlo je mimo nápravu. To ve skutečnosti neznamená nic jiného než jim nejprve rozkázat být otroky, a pak starat se o svou svobodu; a když jsou jejich řetězy nasazeny, říci jim, že smějí jednat jako svobodní lidé. Toto, je-li jen tak, je spíše posměchem než úlevou; a lidé nemohou být nikdy bezpečni před tyranií, nejsou-li prostředky, jak jí uniknout, dokud nejsou dokonale pod ní. A proto je, že mají právo nejen z ní vyjít, nýbrž i jí předejít.

§ 221. Je tedy, za druhé, jiný způsob, jímž jsou vlády rozpouštěny, a to: *když zákonodárce nebo vladař, kterýkoli z nich, jedná proti své důvěře*.

Za prvé, zákonodárce jedná proti důvěře do něho vložené, když se pokouší zasahovat do vlastnictví poddaného a činit sebe nebo kteroukoli část společenství pány nebo svévolnými pořadateli životů, svobod nebo jmění lidu.

§ 222. Důvod, proč lidé vstupují do společnosti, je zachování jejich vlastnictví; a cíl, pro nějž volí a zmocňují zákonodárce, je, aby mohly

být utvořeny zákony a stanovena pravidla jako stráže a ploty vlastnictví všech členů společnosti, aby omezovaly moc a mírnily panství každé části a člena společnosti. Neboť protože nelze nikdy předpokládat, že by to byla vůle společnosti, aby zákonodárce měl moc zničit to, co každý zamýšlí zajistit vstupem do společnosti a pro co se lid podřídil zákonodárcům svého vlastního utvoření — kdykoli se zákonodárci pokoušejí vzít a zničit vlastnictví lidu nebo ho uvrhnout do otroctví pod svévolnou mocí, staví sebe sama do stavu válečného s lidem, který je tím zproštěn jakékoli další poslušnosti a je ponechán obecnému útočišti, které Bůh opatřil všem lidem proti síle a násilí. Kdykoli tedy zákonodárce přestoupí toto základní pravidlo společnosti; a buď ctižádostí, strachem, pošetilostí nebo zkažeností se pokusí uchopit sám nebo vložit do rukou kohokoli jiného absolutní moc nad životy, svobodami a statky lidu — tímto porušením důvěry propadá moc, kterou lid vložil do jeho rukou k zcela opačným cílům, a ta se vrací k lidu, který má právo nabýt zpět své původní svobody a ustavením nového zákonodárce (jakého uzná za vhodné) opatřit své vlastní bezpečí a jistotu, což je cíl, pro nějž je ve společnosti. Co jsem zde řekl o zákonodárci obecně, platí také o nejvyšším vykonavateli, který — maje dvojí důvěru vloženou do sebe, jak mít podíl v zákonodárci, tak nejvyšším výkon zákona — jedná proti oběma, když se chystá nastavit svou vlastní svévolnou vůli jako zákon společnosti. Jedná také proti své důvěře, když bud užívá sílu, pokladnu a úřady společnosti, aby zkazil zástupce a získal je pro své účely, nebo otevřeně předem zavazuje voliče a předepisuje jejich volbě takové, které si laskavostí, hrozbami, sliby nebo jinak získal pro své záměry; a užívá je, aby přivedl takové, kteří předem slíbili, jak budou hlasovat a co uzákoní. Takto upravovat kandidáty a voliče a nově modelovat způsoby volby — co jiného to je než vysekat vládu z kořenů a otrávit sám pramen veřejné bezpečnosti? Neboť lid, vyhradiv si volbu svých zástupců jako plot svému vlastnictví, mohl tak učinit k žádnému jinému cíli, než aby byli vždy svobodně voleni, a tak zvole-

ni svobodně jednali a radili, jak nutnost státu a veřejné dobro po zkoumání a zralém jednání bude posuzováno vyžadovat. Toho ti, kdo dávají své hlasy, než vyslechnou rozpravu a než zváží důvody na všech stranách, nejsou schopni. Připravit takové shromáždění a pokusit se postavit prohlášené nahrávače jeho vlastní vůle za pravé zástupce lidu a zákonodárce společnosti je zajisté stejně velkým porušením důvěry a stejně dokonalým prohlášením záměru podvrátit vládu, jaké se dá setkat. K čemu — přidá-li se odměny a tresty zjevně užívané ke stejnému cíli a všechna umění zvráceného zákona užívaná, aby odstranila a zničila vše, co stojí v cestě takovému záměru, a nebude vyhovovat a svolit zradit svobody své země — nebude pochyb, co se děje. Jakou moc mají mít ve společnosti ti, kdo ji takto užívají proti důvěře, která ji provázela při prvním ustavení, je snadné rozhodnout; a nelze než vidět, že ten, kdo se jednou o něco takového pokusil, nemůže už déle zasluhovat důvěru.

§ 223. K tomu snad bude řečeno, že lid, jsa nevědomý a vždy nespokojený, položit základy vlády na nestálém mínění a nejistém naladění lidu znamená vystavit ji jisté zkáze; a žádná vláda nebude schopna dlouho trvat, může-li lid ustavit nového zákonodárce, kdykoli se urazí na starém. Na to odpovídám: zcela naopak. Lidé se nedají tak snadno dostat ze svých starých forem, jak někteří rádi uvádějí. Jsou těžko přinuceni k opravě přiznaných vad v rámu, na jaký byli zvyklí. A jsou-li nějaké původní vady nebo některé přišlé zavedené časem nebo zkažeností, není snadné dát je změnit, i když celý svět vidí, že je k tomu příležitost. Tato pomalost a nechuť lidu opustit své staré ústavy nás v mnoha revolucích, které byly viděny v tomto království v tomto i v předešlých věcích, stále držela — nebo po jakémsi intervalu neplodných pokusů nás stále vracela — k našemu starému zákonodárci krále, lordů a dolní sněmovny. A ať byla urážka jakákoli, pro niž byla koruna sňata s hlav některých našich vladařů, nikdy nepřivedla lid tak daleko, aby ji přenesl na jinou linii.

§ 224. Avšak bude řečeno, že tato hypotéza klade kvásek pro časté vzpoury. Na to odpovídám:

Za prvé, nikoli víc než kterákoli jiná hypotéza. Neboť když je lid učiněn bídným a shledá, že je vystaven špatnému zacházení svévolné moci, chvalte své vládce, jak chcete, za syny Jupiterovy; nechť jsou posvátní a božští, sestupující nebo zmocnění z nebes; vydávejte je za koho nebo za co chcete — totéž se stane. Lid, obecně špatně zacházeno a proti právu, bude při každé příležitosti připraven ulevit si od břemene, které na něm těžce sedí. Bude si přát a hledat příležitost, která se v proměně, slabosti a nehodách lidských záležitostí zřídka dlouho zdrží. Musel jen krátce žít na světě ten, kdo neviděl příklady toho ve svém čase; a musel velmi málo číst, kdo nemůže uvést příklady ve všech druzích vlád ve světě.

§ 225. Za druhé odpovídám: takové revoluce nenastávají při každém malém špatném řízení veřejných záležitostí. Velké chyby ve vládnoucí části, mnoho špatných a nepohodlných zákonů a všechna uklouznutí lidské slabosti bude lid snášet bez vzpoury nebo reptání. Avšak dlouhá řada zneužití, lstí a umění, vše směřující stejným směrem, učiní záměr viditelným lidu, a nemůže necítit, pod čím leží, a nevidět, kam směřuje; není se co divit, že se potom povznese a pokusí se vložit vládu do takových rukou, které mu mohou zajistit cíle, pro něž byla vláda zprvu zřízena. Bez toho jsou starodávná jména a okázalé formy tak vzdálené od toho, aby byly lepší, že jsou mnohem horší než přirozený stav nebo čistá anarchie — nepohodlí jsou všechna stejně velká a stejně blízká, ale lék je dále a obtížnější.

§ 226. Za třetí odpovídám, že toto učení o moci lidu postarat se nově o své bezpečí novým zákonodárcem, když jejich zákonodárci jednali proti své důvěře zasahováním do jejich vlastnictví, je nejlepším plotem proti vzpouře a nejpravděpodobnějším prostředkem, jak jí zabránit. Neboť vzpoura jsouc odporem nikoli vůči osobám, nýbrž vůči pravomoci, která je založena jen v ústavách a zákonech vlády, ti, kdo-

koli jsou, kteří silou prolamují jejich meze a silou ospravedlňují své porušení, jsou vskutku a vlastně vzbouřenci. Neboť když lidé, vstupující do společnosti a občanské vlády, vyloučili sílu a zavedli zákony pro zachování vlastnictví, míru a jednoty mezi sebou, ti, kdo opět nasazují sílu v protikladu k zákonům, *rebellare*, totiž přinášejí zpět stav válečný, a jsou vlastně vzbouřenci. A protože ti, kdo jsou u moci (záminkou, kterou mají k pravomoci, pokušením síly, kterou mají v rukou, a lichocením těch kolem nich), jsou nejpravděpodobnějšími, že tak budou činit, nejvhodnějším způsobem, jak zabránit zlu, je ukázat nebezpečí a nespravedlnost toho těm, kdo jsou pod největším pokušením do něho upadnout.

§ 227. V obou výše zmíněných případech — když je buď zákonodárce změněn, nebo zákonodárci jednají proti cíli, pro nějž byli ustaveni — ti, kdo jsou vinni, jsou vinni vzpoury. Neboť pokud kdokoli silou odejme ustaveného zákonodárce kterékoli společnosti a zákony jím učiněné v souladu s jeho důvěrou, odnímá tím rozhodčího, k němuž každý svolil, pro mírové rozhodnutí všech svých sporů a jako závoru proti stavu válečnému mezi nimi. Ti, kdo odstraňují nebo mění zákonodárce, odnímají tuto rozhodující moc, kterou nikdo nemůže mít než jmenováním a souhlasem lidu; a tak zničí pravomoc, kterou lid dal (a nikdo jiný dát nemůže), a zavádějí moc, kterou lid nezmocnil — skutečně zavádějí stav válečný, který je stavem síly bez pravomoci. A tak odstraňováním zákonodárce ustaveného společností (v jehož rozhodnutích lid souhlasil a sjednotil se jako ve své vlastní vůli) rozvazují uzel a vystavují lid znovu stavu válečnému. A jestliže ti, kdo silou odejmou zákonodárce, jsou vzbouřenci, nemohou být sami zákonodárci — jak bylo ukázáno — pokládáni za méně než takové; když ti, kdo byli postaveni pro ochranu a zachování lidu, jeho svobod a vlastnictví, silou zasahují a pokoušejí se je odnímat; a tak stavějíce sebe do stavu válečného s těmi, kdo je učinili ochránci a strážci svého míru, jsou vlastně a s největším zhoršením *rebellantes*, vzbouřenci.

§ 228. Avšak jestliže ti, kdo říkají, že toto klade základ pro vzpouru, míní, že to může způsobit občanské války nebo vnitřní bouře, říkat lidu, že je zproštěn poslušnosti, když jsou činěny nezákonné pokusy proti jejich svobodám nebo vlastnictví, a může odporovat nezákonnému násilí těch, kdo byli jejich vrchností, zasahují-li do jejich vlastnictví proti důvěře do nich vložené; a že proto toto učení nemá být dovoleno, jsouc tak zhoubné pro mír světa — mohou stejně dobře říci na stejném základě, že poctiví lidé nemají odporovat loupežníkům nebo pirátům, protože to může způsobit nespořádanost nebo prolévání krve. Jestliže se v takových případech stane nějaká zlá věc, nemá být přičítána tomu, kdo hájí své vlastní právo, nýbrž tomu, kdo zasahuje do práv svého souseda. Jestliže nevinný poctivý muž musí tiše se vzdát všeho, co má, pro mír, tomu, kdo na to vztáhne násilné ruce, přeji si, aby se uvážilo, jaký druh míru bude ve světě, který spočívá jen v násilí a loupežení a který se má udržovat jen pro prospěch loupežníků a utlačovatelů. Kdo by to nepokládal za obdivuhodný mír mezi mocným a sprostým, když beránek bez odporu vydal své hrdlo, aby bylo roztrháno velitelským vlkem? Polyfémova jeskyně nám dává dokonalý vzor takového míru a takové vlády, v níž Odysseus a jeho druhové neměli nic jiného na práci než tiše se nechat sežrat. A nepochybně Odysseus, který byl obezřetný muž, kázal pasivní poslušnost a vybízel je k tichému podrobení, představuje jim, jaký význam má mír pro lidstvo, a ukazuje nepohodlí, která by se mohla stát, kdyby se chystali odporovat Polyfémovi, který teď měl moc nad nimi.

§ 229. Cíl vlády je dobro lidstva; a co je lepší pro lidstvo — aby lid byl stále vystaven bezmezné vůli tyranie, nebo aby vládcové byli někdy zasloužilí, aby jim byl kladen odpor, když se stávají výstředními v užívání své moci a užívají jí k zničení, a nikoli k zachování vlastnictví svého lidu?

§ 230. Ať nikdo neříká, že zlo může vzniknout odtud, kdykoli se zalíbí zaneprázdněné hlavě nebo bouřlivému duchu toužit po změně

vlády. Je pravda, že tací lidé se mohou pohnout, kdykoli chtějí; ale bude to jen k jejich vlastní spravedlivé zkáze a zahynutí. Neboť dokud se zlo nestane obecným a špatné záměry vládců se nestanou viditelnými nebo jejich pokusy pociťovatelnými pro větší část, lid, který je spíše nakloněn trpět, než se napravovat odporem, není nakloněn se pohnout. Příklady jednotlivé nespravedlnosti nebo útlaku tu a tam nešťastného muže ho nehýbou. Ale mají-li všeobecně přesvědčení založené na zjevném důkazu, že se připravují záměry proti jejich svobodám, a obecný průběh a tendence věcí jim nemůže nedávat silné podezření o špatném záměru jejich vládců — kdo za to může? Kdo tomu může pomoci, pokud ti, kdo tomu mohli zabránit, se sami přivádějí do tohoto podezření? Má být lid obviňován, má-li smysl rozumných tvorů a dovede myslet na věci jen tak, jak je shledává a cítí? A není to spíše chyba těch, kdo staví věci do takové polohy, že by nechtěli, aby byly považovány za to, čím jsou? Připouštím, že pýcha, ctižádost a bouřlivost soukromých mužů někdy způsobily velké nespořádanosti ve státech a frakce byly osudné státům a královstvím. Ale zda zlo začínalo častěji ve svévoli lidu a touze shodit zákonnou pravomoc svých vládců, nebo v drzosti vládců a jejich pokusech získat a vykonávat svévolnou moc nad svým lidem; zda útisk, nebo neposlušnost dala první vznik nespořádanosti — to nechávám nestrannému dějepisu rozhodnout. Tím jsem jist: kdokoli, ať vládce, ať poddaný, silou se chystá zasahovat do práv buď vladaře, nebo lidu a klade základ pro převrácení ústavy a rámu kterékoli spravedlivé vlády, je silně vinen největším zločinem, soudím, jakého je muž schopen, maje odpovídat za všechna ta zla krve, loupeže a zpuštění, která rozlámání vlád přinášejí zemi. A kdo to činí, má být spravedlivě pokládán za obecného nepřítele a moru lidstva a má s ním být tak zacházeno.

§ 231. Že poddaným nebo cizincům, kteří se pokoušejí silou o vlastnictví kteréhokoli lidu, lze odporovat silou, je uznáváno ze všech stran. Avšak že vrchnosti, činící totéž, lze odporovat, bylo poslední dobou

popíráno — jako kdyby ti, kdo mají největší výsady a výhody podle zákona, měli tím moc porušit ty zákony, jimiž jedině byli postaveni na lepší místo než jejich bratří. Zatímco jejich prohřešek je tím větší — jak proto, že jsou nevděční za větší podíl, který mají podle zákona, tak proto, že porušují i onu důvěru, která byla do jejich rukou vložena jejich bratry.

§ 232. Kdokoli užívá síly bez práva, jak to činí každý ve společnosti, kdo tak činí bez zákona, staví sebe sama do stavu válečného s těmi, proti nimž tak užívá síly; a v tomto stavu jsou všechna předešlá pouta zrušena, všechna ostatní práva přestávají a každý má právo bránit se a odporovat útočníku. To je tak zjevné, že sám Barclay, onen velký zastánce moci a posvátnosti králů, je nucen přiznat, že *v některých případech je zákonné lidu odporovat svému králi*; a to v kapitole, v níž předstírá, že ukazuje, že Boží zákon zavírá lid od každého druhu vzpoury. Čímž je zjevné, i jeho vlastním učením, že — protože mohou v některých případech odporovat — všechen odpor vůči vladařům není vzpoura. Jeho slova jsou tato (Barclay, *Proti monarchomachům*, kniha třetí, kapitola osmá):

> *Quod si quis dicat, Ergone populus tyrannicae crudelitati et furori jugulum semper praebebit? Ergone multitudo civitates suas fame, ferro, et flamma vastari, seque, conjuges, et liberos fortunae ludibrio et tyranni libidini exponi, inque omnia vitae pericula omnesque miserias et molestias a rege deduci patientur? Num illis quod omni animantium generi est a natura tributum, denegari debet, ut sc. vim vi repellant, seseque ab injuria tueantur? Huic breviter responsum sit, Populo universo negari defensionem, quae juris naturalis est, neque ultionem quae praeter naturam est adversus regem concedi debere. Quapropter si rex non in singulares tantum personas aliquot privatum odium exerceat, sed corpus etiam reipublicae, cujus ipse caput est, i.e. totum populum, vel insignem aliquam ejus partem immani et intoleranda saevitia seu tyrannide divexet; populo quidem hoc casu*

resistendi ac tuendi se ab injuria potestas competit, sed tuendi se tantum, non enim in principem invadendi: et restituendae injuriae illatae, non recedendi a debita reverentia propter acceptam injuriam. Praesentem denique impetum propulsandi non vim praeteritam ulciscenti jus habet. Horum enim alterum a natura est, ut vitam scilicet corpusque tueamur. Alterum vero contra naturam, ut inferior de superiori supplicium sumat. Quod itaque populus malum, antequam factum sit, impedire potest, ne fiat, id postquam factum est, in regem authorem sceleris vindicare non potest: populus igitur hoc amplius quam privatus quispiam habet: quod huic, vel ipsis adversariis judicibus, excepto Buchanano, nullum nisi in patientia remedium superest. Cum ille si intolerabilis tyrannus est (modicum enim ferre omnino debet) resistere cum reverentia possit.

Česky takto:

§ 233. Avšak zeptá-li se někdo: *Má se tedy lid vždy vystavovat krutosti a zuřivosti tyranie? Má vidět svá města vypleněná a položená v popel, své ženy a děti vystavené chtíči a zuřivosti tyrana, a sebe i své rodiny přivedené svým králem ke zkáze a všem bídám nouze a útlaku — a přesto klidně sedět? Mají být jedině lidé zbaveni obecné výsady stavět sílu proti síle, kterou příroda tak štědře dopřává všem ostatním tvorům pro jejich zachování před křivdou?* Odpovídám: Sebeobrana je součástí přirozeného zákona; ani ji nelze upřít společenství, i proti samému králi. Ale pomstít se na něm jim nemá být nijak dovoleno; neboť to není v souladu s oním zákonem. A proto pokud král projeví nenávist nikoli jen vůči některým jednotlivým osobám, nýbrž postaví se proti tělu státu, jehož je sám hlavou, a bude s nesnesitelným špatným zacházením krutě tyranizovat celek nebo značnou část lidu, v tomto případě má lid právo odporovat a bránit se před křivdou — avšak musí to být s touto výhradou, že se jen brání, ale neútočí na svého vladaře; mohou nahradit utrpěné škody, ale nesmí pro žádnou provokaci překročit meze náležité uctivosti a úcty. Mohou odrazit přítomný útok, ale ne-

smí se mstít za minulá násilí. Neboť je nám přirozené bránit život a údy, ale aby nižší trestal vyššího, je proti přirozenosti. Zlo, které je proti nim zamýšleno, může lid odvrátit, než se stane; ale když se stane, nemohou se za ně mstít na králi, i když je původcem padoušství. Toto je tedy výsada lidu obecně nad to, co má kterákoli soukromá osoba: že jednotlivým mužům i naši protivníci (vyjma pouze Buchanana) nedovolují žádný lék kromě trpělivosti; ale tělesо lidu smí s úctou odporovat nesnesitelné tyranii; neboť když je jen mírná, mají ji snášet.

§ 234. Tak daleko připouští onen velký obhájce monarchické moci odpor.

§ 235. Je pravda, že k tomu připojil dvě omezení, k ničemu nejsoucí:

Za prvé: praví, že to musí být s uctivostí.

Za druhé: musí to být bez odplaty nebo trestu; a důvod, který k tomu uvádí, je, protože nižší nemůže trestat vyššího.

Za prvé: jak odporovat síle, aniž by se vrátil úder, nebo jak udeřit s uctivostí, bude vyžadovat určité dovednosti, aby to bylo srozumitelné. Ten, kdo se postaví proti útoku jen se štítem, aby přijal rány, nebo v jakékoli uctivější poloze, bez meče v ruce, aby zmírnil jistotu a sílu útočníka, bude rychle u konce svého odporu a shledá, že taková obrana poslouží jen k tomu, aby na sebe přitáhl horší zacházení. Toto je stejně směšný způsob odporu, jako Juvenál pokládal za směšný způsob boje: *ubi tu pulsas, ego vapulo tantum* — „kdykoli ty udeříš, já jen zinkasuji“. A výsledek souboje bude nevyhnutelně týž, jak jej tam popisuje:

> *Libertas pauperis haec est: Pulsatus rogat, et pugnis concisus, adorat,*
> *Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.*

(Taková je svoboda chudáka: zbit, prosí; rozerván pěstmi, úpěnlivě žádá, aby mu bylo dovoleno vrátit se odtud ještě s pár zuby.)

Takto to vždy dopadne při takovém pomyslném odporu, kde lidé nesmějí znovu udeřit. Kdo tedy smí odporovat, musí mu být dovoleno udeřit. A potom nechť náš autor nebo kdokoli jiný spojí ránu do hlavy nebo seknutí do obličeje s tolikerou uctivostí a úctou, kolik uzná za vhodné. Kdo může sladit rány s uctivostí, může, pro mě za mě, přát si za svou námahu zdvořilé, uctivé zbití klackem, kdekoli se s tím setká.

Za druhé: co se týká jeho druhého omezení — *nižší nemůže trestat vyššího* — to je vskutku pravda, obecně řečeno, dokud je on jeho vyšším. Avšak odporovat síle silou, jsouce stav válečný, který smiřuje strany, ruší veškerý předešlý vztah uctivosti, úcty a nadřazenosti; a pak zbývající rozdíl je, že ten, kdo odporuje nespravedlivému útočníku, má tuto nadřazenost nad ním, že má právo — až zvítězí — potrestat provinilce, jak za porušení míru, tak za všechna zla, která z toho vyplynula. Barclay tedy na jiném místě soudržněji k sobě popírá, že by bylo zákonné odporovat králi v jakémkoli případě. Avšak tam uvádí dva případy, jimiž král sám sebe zbaví královské hodnosti. Jeho slova jsou (Barclay, *Proti monarchomachům*, kniha třetí, kapitola šestnáctá):

> *Quid ergo, nulline casus incidere possunt quibus populo sese erigere atque in regem impotentius dominantem arma capere et invadere jure suo suaque authoritate liceat? Nulli certe quamdiu rex manet. Semper enim ex divinis id obstat, Regem honorificato; et qui potestati resistit, Dei ordinationi resisit: non alias igitur in eum populo potestas est quam si id committat propter quod ipso jure rex esse desinat. Tunc enim se ipse principatu exuit atque in privatis constituit liber: hoc modo populus et superior efficitur, reverso ad eum sc. jure illo quod ante regem inauguratum in interregno habuit. At sunt paucorum generum commissa ejusmodi quae hunc effectum pariunt. At ego cum plurima animo perlustrem, duo tantum invenio, duos, inquam, casus quibus rex ipso facto ex rege non regem se facit et omni honore et dignitate regali atque in subditos potestate destituit; quorum etiam*

meminit Winzerus. Horum unus est, Si regnum disperdat, quemadmodum de Nerone fertur, quod is nempe senatum populumque Romanum, atque adeo urbem ipsam ferro flammaque vastare, ac novas sibi sedes quaerere decrevisset. Et de Caligula, quod palam denunciarit se neque civem neque principem senatui amplius fore, inque animo habuerit interempto utriusque ordinis electissimo quoque Alexandriam commigrare, ac ut populum uno ictu interimeret, unam ei cervicem optavit. Talia cum rex aliquis meditator et molitur serio, omnem regnandi curam et animum ilico abjicit, ac proinde imperium in subditos amittit, ut dominus servi pro derelicto habiti dominium.

§ 236. *Alter casus est, Si rex in alicujus clientelam se contulit, ac regnum quod liberum a majoribus et populo traditum accepit, alienae ditioni mancipavit. Nam tunc quamvis forte non ea mente id agit populo plane ut incommodet: tamen quia quod praecipuum est regiae dignitatis amisit, ut summus scilicet in regno secundum Deum sit, et solo Deo inferior, atque populum etiam totum ignorantem vel invitum, cujus libertatem sartam et tectam conservare debuit, in alterius gentis ditionem et potestatem dedidit; hac velut quadam regni ab alienatione effecit, ut nec quod ipse in regno imperium habuit retineat, nec in eum cui collatum voluit, juris quicquam transferat; atque ita eo facto liberum jam et suae potestatis populum relinquit, cujus rei exemplum unum annales Scotici suppeditant.*

Česky to zní takto:

§ 237. *Jak tedy, nemůže nastat žádný případ, v němž by lidu právem a vlastní pravomocí bylo dovoleno pomoci si, chopit se zbraní a napadnout svého krále, který nad ním zpupně panuje? Žádný zajisté, dokud zůstává králem. „Ctěte krále“* a *„kdo odporuje moci, odporuje nařízení Božímu“* — jsou božská slova, která to nikdy nedovolí. Lid tedy nikdy nemůže nabýt moci nad ním, pokud neučiní něco, co způsobí, že přestane být králem. Neboť pak sám odkládá svou korunu a hodnost

a vrací se do stavu soukromé osoby, a lid se stává svobodným a nadřazeným, moc, kterou měl v interregnu, než ho korunoval králem, se k němu vrací. Ale je jen málo prohřešků, které přivádějí věc do tohoto stavu. Po pečlivém uvážení ze všech stran mohu nalézt jen dva. Dva případy jsou, pravím, kterými se král *ipso facto* stává nekrálem a ztrácí veškerou moc a královskou pravomoc nad svým lidem; kterých si také všímá Winzerus.

První je, *pokud se pokusí svrhnout vládu* — totiž pokud má úmysl a záměr zničit království a stát, jak je zaznamenáno o Neronovi, že se rozhodl vyhladit senát a lid Říma, položit město v popel ohněm a mečem a pak se odebrat na jiné místo. A o Caligulovi, že otevřeně prohlásil, že nechce být již hlavou lidu nebo senátu a že má v myšlenkách zabít nejhodnější muže obou stavů a pak se stáhnout do Alexandrie; a přál si, aby lid měl jen jeden krk, aby je mohl všechny vyřídit jednou ranou. Takové záměry, když kterýkoli král chová ve svých myšlenkách a vážně prosazuje, okamžitě se vzdává veškeré péče a myšlenky o stát; a následkem toho propadá moc vládnout svým poddaným, jako pán propadá panství nad otroky, které opustil.

§ 238. Druhý případ je, *když se král učiní závislým na jiném a podrobí království, které bylo svobodné předáno od jeho předků a lidem vloženo do jeho rukou, panství druhého*. Neboť ačkoli snad nemusí být jeho záměrem poškodit lid, přesto tím ztrácí hlavní část královské hodnosti, totiž být nejvyšším v království po Bohu a jedině Bohu nižším; a také proto, že zradil nebo donutil svůj lid, jehož svobodu měl pečlivě chránit, do moci a panství cizího národa. Tímto takříkajíc odcizením svého království sám ztrácí moc, kterou v něm dříve měl, aniž by přenesl nějaké sebemenší právo na ty, jimž by ji byl chtěl udělit; a tak tímto činem činí lid již svobodným a jemu samému podřízeným. Jeden příklad toho se najde ve Skotských análech.

§ 239. V těchto případech je Barclay, velký zastánce absolutní monarchie, nucen připustit, že králi lze odporovat a že přestává být krá-

lem. To jest, krátce — abychom nenásobili případy — *v čemkoli nemá pravomoci, tam není králem a lze mu odporovat*. Neboť kdekoli přestává pravomoc, přestává i král a stává se jako jiní lidé, kteří nemají žádné pravomoci. A tyto dva případy, které uvádí, se málo liší od těch výše zmíněných jako zhoubných pro vlády, jen že vypustil zásadu, z níž jeho učení plyne; a tou je porušení důvěry nezachováním formy vlády smluvené a nezamýšlením cíle samé vlády, kterým je veřejné dobro a zachování vlastnictví. Když se král sám sesadil a postavil se do stavu válečného se svým lidem, co jim zabrání, aby ho stíhali, který není králem, jako by stíhali kteréhokoli jiného muže, který se postavil do stavu válečného s nimi — Barclay a ti jeho mínění by nám to měli dobře říci. Toto dále chci, aby bylo z Barclaye bráno na vědomí: že říká, *zlo, které je jim zamýšleno, může lid odvrátit, než se stane*; čímž připouští odpor, když je tyranie teprve v záměru. „Takové záměry, pravím, když je kterýkoli král chová ve svých myšlenkách a vážně prosazuje, okamžitě se vzdává veškeré péče a myšlenky o stát.“ Takže podle něho je zanedbání veřejného dobra bráno jako důkaz takového záměru, nebo přinejmenším jako dostatečná příčina odporu. A důvod všeho toho dává v těchto slovech: „protože zradil nebo donutil svůj lid, jehož svobodu měl pečlivě chránit“. Co dodává, „do moci a panství cizího národa“, nic neznamená — vina a propadnutí leží ve ztrátě jejich svobody, kterou měl zachovat, a nikoli v jakémkoli rozlišení osob, jejichž panství byli podrobeni. Právo lidu je stejně porušeno a jejich svoboda ztracena, ať jsou učiněni otroky kteréhokoli ze svých vlastních, nebo cizího národa; a v tom leží křivda, a jedině proti tomu mají právo obrany. A jsou příklady, které lze nalézt ve všech zemích, které ukazují, že to není změna národů v osobách jejich vládců, nýbrž změna vlády, co dává příčinu k urážce. Bilson, biskup naší církve a velký zastánce moci a prerogativu vladařů, uznává — nemýlím-li se — ve svém pojednání o křesťanském podrobení, že vladaři mohou propadnout svou moc a svůj nárok na poslušnost svých poddaných; a kdyby bylo třeba

pravomoci v případu, kde je rozum tak jasný, mohl bych svého čtenáře poslat k Bractonovi, Fortescueovi a autoru *Zrcadla* a k dalším, autorům, u nichž nelze podezřívat, že by byli neznalí naší vlády nebo jejími nepřáteli. Avšak soudil jsem, že sám Hooker by mohl stačit, aby uspokojil ty, kdo, spoléhaje na něj ve svém církevním zřízení, jsou podivným osudem hnáni popírat ty zásady, na nichž on jej buduje. Zda jsou v tom učiněni nástroji vychytralejších dělníků, aby strhli svou vlastní stavbu, by si nejlépe měli všimnout. Tím jsem si jist: jejich občanská politika je tak nová, tak nebezpečná a tak zhoubná jak pro vládce, tak pro lid, že — jako předešlé věky nikdy nemohly její pronikání snést — lze doufat, že budoucí věky, vykoupeny z vnucování těchto egyptských dozorců, budou s hnusem vzpomínat na takové otrocké lichotníky, kteří, dokud jim to zdálo prospívat, rozpouštěli všechnu vládu v absolutní tyranii a chtěli, aby se všichni lidé rodili pro to, k čemu je jejich sprostné duše uzpůsobily — pro otroctví.

§ 240. Zde bude pravděpodobně kladena běžná otázka: kdo bude soudit, zda vladař nebo zákonodárce jedná proti své důvěře? Toto snad špatně smýšlející a buřičtí muži mohou šířit mezi lidem, když vladař jen užívá svého náležitého prerogativu. Na to odpovídám: *lid bude soudcem*. Neboť kdo bude soudit, zda jeho pověřenec nebo zástupce jedná dobře a podle důvěry do něho vložené, než ten, kdo ho pověřil a musí tím, že ho pověřil, mít stále moc ho propustit, když zklame svou důvěru? Je-li toto rozumné v jednotlivých případech soukromých lidí, proč by to mělo být jinak v tom největším významu, kde se jedná o blaho milionů, a také kde zlo, není-li zabráněno, je větší a náprava velmi obtížná, drahá a nebezpečná?

§ 241. Avšak dále, tato otázka (*kdo bude soudit?*) nemůže znamenat, že není soudce vůbec žádného. Neboť kde není soudnictví na zemi, aby rozhodovalo spory mezi lidmi, Bůh v nebi je soudcem. On jediný — je pravda — je soudcem práva. Ale každý muž je soudcem pro sebe, jako ve všech ostatních případech, tak i v tomto, zda se druhý postavil

do stavu válečného s ním a zda se má odvolat k Nejvyššímu soudci, jak to učinil Jiftách.

§ 242. Vznikne-li spor mezi vladařem a některými z lidu v záležitosti, kde zákon mlčí nebo je pochybný, a věc je velkého významu, soudil bych, že vhodným rozhodčím v takovém případě má být těleso lidu. Neboť v případech, kde má vladař důvěru do sebe vloženou a je zproštěn obecných obvyklých pravidel zákona, tam — pokud se nějací muži shledávají poškozeni a soudí, že vladař jedná proti té důvěře nebo přes ni — kdo je tak vhodný, aby soudil, jako těleso lidu (který ji v něj zprvu vložil), jak daleko mínili, aby sahala? Avšak sklání-li se vladař nebo kdokoli ve správě z této cesty rozhodnutí, odvolání neleží jinam než k nebi. Síla mezi osobami, které buď nemají známého nadřízeného na zemi, nebo která nedovoluje odvolání k soudci na zemi, je vlastně stav válečný, v němž odvolání leží jen k nebi; a v tomto stavu musí poškozená strana soudit sama za sebe, kdy uzná za vhodné užít toho odvolání a dát se do něho.

§ 243. Abych uzavřel: moc, kterou každý jednotlivec dal společnosti, když do ní vstoupil, se nemůže nikdy vrátit zpět k jednotlivcům, dokud společnost trvá, nýbrž bude vždy zůstávat ve společenství; neboť bez toho nemůže být žádného společenství, žádného státu, což je proti původní dohodě. Takto také, když společnost umístila zákonodárce v nějakém shromáždění lidí, aby pokračoval v nich a v jejich nástupcích, s pokynem a pravomocí opatřit takové nástupce, zákonodárce se nemůže nikdy vrátit k lidu, dokud ta vláda trvá; neboť zřídivši zákonodárce s mocí pokračovat navždy, vzdal se své politické moci zákonodárci a nemůže ji nabýt zpět. Avšak jestliže si stanovili meze trvání svého zákonodárce a učinili tuto nejvyšší moc v kterékoli osobě nebo shromáždění pouze dočasnou — nebo jinak, jestliže ji proviněními těch, kdo mají pravomoc, propadnou — po tom propadnutí nebo při určeném konci času se vrací ke společnosti a lid má právo jednat jako nejvyšší a pokračovat zákonodárcem v sobě samém; nebo zřídit novou

formu, nebo pod starou formou ji umístit do nových rukou, jak uzná za dobré.

Konec.

John Locke: Druhé pojednání o vládě

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Project Gutenberg #7370.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/locke-o-vlade/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/locke-o-vlade/.